

Suomi
Finland
100

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017

Regeringens publikationsserie | 9/2017

STATSRÅDETS KANSLI

B 18/2017 rd

Regeringens publikationsserie 9/2017

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017

Statsrådets kansli, Helsingfors 2017

Statsrådets kansli

ISBN 978-952-287-473-3

Layout: Statsrådets förvaltingsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2017

Presentationsblad			
Utgivare	Statsrådets kansli		14.12.2017
Publikationens titel	Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017		
Publikationsseriens namn och nummer	Regeringens publikationsserie 9/2017		
Diarie-/projektnummer	1/58/2016	Statsrådets beslut nummer	B 18/2017 rd
ISBN tryckt	978-952-287-473-3	ISSN tryckt	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-474-0	ISSN PDF	2323-962X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-474-0		
Sidantal	156	Språk	svenska
Nyckelord	språkliga rättigheter, nationalspråken, finska, svenska, teckenspråk, samiska språk, romani, grundläggande rättigheter		
Referat Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen är en uppföljningsrapport som lämnas till riksdagen varje valperiod. Bestämmelser om språkberättelsen finns i språklagen (423/2003) och förordningen om verkställigheten av språklagen (433/2004). Enligt förordningen behandlas i berättelsen utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk, samt enligt behov landets språkförhållanden i övrigt. I berättelsen ska också behandlas tillämpningen av språklagstiftningen, hur de språkliga rättigheterna har förverkligats, språkförhållandena i landet och finskans och svenskans utveckling. Statsrådets tidigare berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen har lämnats 2006, 2009 och 2013 som komplement till berättelsen om regeringens åtgärder. Språklagen ändrades den 1 februari 2014 så att språkberättelsen inte längre lämnas som ett komplement till berättelsen om regeringens åtgärder, utan i stället som ett självständigt dokument. Berättelsen lämnas nu för första gången till riksdagen som ett självständigt dokument. I regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017 behandlas följande teman: språkförhållandena i Finland, författningsändringar och projekt som hänför sig till språk, språkklimatet, tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna inom social- och hälsovården och i statsägda bolag samt framtida möjligheter med tanke på de språkliga rättigheterna och med särskild fokus på integration och digitalisering. Berättelsen innehåller centrala iakttagelser om varje tema. I iakttagelserna framförs utvecklingsförslag och de centrala utmaningarna i anknytning till temana.			
Förläggare	Statsrådets kansli		
Tryckort och år	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti			
Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		14.12.2017
Julkaisun nimi	Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Hallituksen julkaisusarja 9/2017		
Hankenumero	1/58/2016	Valtioneuvoston päätös numero	B 18/2017 rd
ISBN painettu	978-952-287-473-3	ISSN painettu	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-474-0	ISSN PDF	2323-962X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-474-0		
Sivumäärä	156	Kieli	ruotsi
Asiasanat	kielelliset oikeudet, kansalliskielet, suomi, ruotsi, viittomakielet, saamen kielet, romanikieli, muut kielet, perusoikeudet		
Tiivistelmä Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kielikertomuksen antamisesta säädetään kielilaissa (423/2003) sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004). Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Aiemmat valtioneuvoston kertomukset kielilainsäädännön soveltamisesta on annettu vuosina 2006, 2009 ja 2013, hallituksen toimenpidekertomuksen ohjesuosituksena. Kielilakia muutettiin 1.2.2014 siten, että kielikertomusta ei enää anneta hallituksen toimenpidekertomuksen ohjesuosituksena, vaan itsenäisenä kertomuksena. Kertomus annetaan nyt ensimmäistä kertaa eduskunnalle itsenäisenä asiakirjana. Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 käsitellään seuraavia teemoja: Suomessa vallitsevat kieliolot, kieliä koskevat säädösmuutokset ja hankkeet, kieli-ilmapiiri, kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa, kielellisten oikeuksien toteutuminen valtion omistamissa yhtiössä sekä tulevaisuuden mahdollisuudet kielellisten oikeuksien näkökulmasta, painopisteinä kotouttaminen ja digitalisaatio. Kertomuksessa esitetään jokaisesta teemasta keskeisiä huomioita, joissa tuodaan esiin kehittämis ehdotuksia ja teemaan liittyviä keskeisiä haasteita.			
Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Prime Minister's Office		14 December 2017
Title of publication	Report of the Government on the application of language legislation 2017		
Series and publication number	Government publications 9/2017		
Register number	1/58/2016	Document number	B 18/2017 rd
ISBN (printed)	978-952-287-473-3	ISSN (printed)	2341-7129
ISBN PDF	978-952-287-474-0	ISSN PDF	2323-962X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-474-0		
Pages	156	Language	Swedish
Keywords	linguistic rights, national languages, Finnish, Swedish, sign languages, Sámi languages, Roma language, fundamental rights		
Abstract Report of the Government on the application of language legislation is a follow-up report submitted to Parliament once every government term. Provisions on this report are contained in the Language Act (423/2003) as well as in the Decree on the Implementation of the Language Act (433/2004). Pursuant to the decree, the report shall, in addition to Finnish and Swedish, address at least Sámi, Roma and the sign language and, where necessary, the language conditions in the country in more general terms. The report shall discuss the application of language legislation, the realisation of linguistic rights, the numbers of speakers of the different languages and the language relations in the country, as well as the development of Finnish and Swedish. Government reports on the application of language legislation have previously been submitted to Parliament in 2006, 2009 and 2013 as attachment material to the Government Annual Report. Under an amendment to the Language Act which entered into force on 1 February 2014, the language report is no longer produced as attachment material to the Government Annual Report but as an independent report. This is the first time that the report was submitted to Parliament as an independent document. The Report of the government on the application of language legislation 2017 discusses the following themes: linguistic conditions in Finland, amendments to statutes and legislative projects relevant to languages, the climate of attitudes related to languages, the realisation of linguistic rights in social and health care and in state-owned companies as well as future opportunities from the viewpoint of linguistic rights, with emphasis on integration and digitalisation. The report discusses key observations related to each theme, giving proposals for development and identifying essential challenges related to the theme.			
Publisher	Prime Minister's Office		
Printed by (place and time)	Lönnberg Print & Promo, 2017		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutitlaukset.valtioneuvosto.fi		

Innehåll

FÖRORD	9
1 INLEDNING	11
1.1 Bakgrund och syfte med berättelsen	11
1.2 Material och avgränsningar för berättelsen.....	12
1.2.1 Material	12
1.2.2 Avgränsningar	14
2 SPRÅKRELATERADE FÖRFATTNINGSÄNDRINGAR OCH PROJEKT 2013–2016	16
2.1 Ändringar i lagstiftningen	17
2.2 Projekt.....	23
3 AKTUELLT OM SPRÅKFÖRHÅLLANDENA I FINLAND	25
3.1 Statistik om språkgrupperna i Finland.....	25
3.1.1 Förändringar i språkgruppernas storlek samt befolkningens rörlighet	27
3.1.2 Samiskspråkiga.....	28
3.1.3 Teckenspråkiga.....	29
3.1.4 Övriga språkgrupper	30
3.2 Kommunernas språkliga indelning	33
3.3 Tillsynen av de språkliga rättigheterna i Finland.....	36
3.3.1 Riksdagens justitieombudsman	37
3.3.2 Statsrådets justitiekansler	38
3.3.3 Diskrimineringsombudsmannen.....	39
4 SPRÅKKLIMATET	40
4.1 Det allmänna språkklimatet.....	41

4.2	Attityder gentemot olika språkgrupper	46
4.2.1	Språkgruppernas erfarenheter vid kontakt med myndigheterna	46
4.2.2	Språkklimatet i tvåspråkiga kommuner	48
4.3	Språkgruppernas upplevelser av trakasserier och diskriminering.....	49

5 TILLGODOSEENDET AV SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER INOM SOCIAL- OCH HÄLSOTJÄNSTERNA 53

5.1	Språkliga rättigheter inom social- och hälsojänsterna.....	55
5.1.1	Service på finska och svenska i lagstiftningen	55
5.1.2	Service på samiska i lagstiftningen	58
5.1.3	Service för andra språkgrupper i lagstiftningen.....	59
5.2	Tillgodoseendet av språklig service inom social- och hälsojänsterna.....	60
5.2.1	Finsk- och svenskspråkig service	60
5.2.1.1	Val av språk i praktiska situationer	61
5.2.1.2	Nöjdheten med hur tjänsterna på det egna språket fungerar.....	63
5.2.1.3	Språklig service i kommunerna.....	64
5.2.1.4	Tillgodoseendet av språkliga rättigheter i huvudstadsregionen	65
5.2.1.5	Språklig service inom den specialiserade sjukvården.....	67
5.2.1.6	Goda exempel från hälsovården.....	73
5.2.1.7	Socialvård	75
5.2.2	Tillhandahållandet av tjänster på samiska	77
5.2.2.1	De allmänna ramarna för tjänster på samiska	77
5.2.2.2	Hälsojänsterna på samiska.....	81
5.2.2.3	Tjänsterna på samiska inom den specialiserade sjukvården.....	83
5.2.2.4	Goda exempel från den specialiserade sjukvården	84
5.2.2.5	Socialtjänsterna på samiska	85
5.2.2.6	Goda exempel från socialtjänsterna	87
5.2.2.7	Tjänster på samiska utanför hembygdsområdet.....	87
5.2.3	Tjänsterna för andra språkgrupper.....	88
5.2.3.1	Teckenspråk	88
5.2.3.2	Andra språk.....	93
5.2.3.3	Goda exempel.....	95
5.2.4	Särskilda frågor inom social- och hälsovården.....	96
5.2.4.1	Äldreomsorgen.....	96
5.2.4.2	Tillgången till ungdomspsykiatriska tjänster på svenska i huvudstadsregionen	98
5.2.4.3	Barnskydd och omhändertagande	100

5.2.4.4	Barnets rätt till teckenspråk.....	102
6	Språkliga rättigheter vid statligt ägda bolag	105
6.1	Tillgodeandendet av de språkliga rättigheterna vid statligt ägda bolag.....	109
6.1.1	Statligt ägda bolag som omfattas av språklagen och samiska språklagen	109
6.1.2	Användarnas synpunkter på tillgodeandendet av de språkliga rättigheterna	109
6.2	Tillgodeandendet av de språkliga rättigheterna i olika bolag	112
6.2.1	Finavia Abp (Finavia)	112
6.2.1.1	Identifierade utmaningar i Finavias verksamhet.....	113
6.2.2	Posti Group Abp (Posti)	114
6.2.2.1	Problem i Postis verksamhet	116
6.2.3	VR-Group Ab (VR)	117
6.2.3.1	Utmaningar i VR:s verksamhet	118
6.2.4	Övriga statligt ägda bolag som omfattas av språklagen.....	119
7	OM FRAMTIDENS MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR	121
7.1	De språkliga rättigheterna och digitaliseringen	121
7.1.1	Hur kan digitaliseringen utnyttjas?	122
7.1.2	Praktiska datatekniska lösningar utgör en utmaning för digitaliseringen	123
7.2	Integration och språkliga rättigheter.....	126
7.2.1	Integrationsutbildning på svenska.....	127
7.2.2	Rätten att bevara sitt eget språk	129
8	SAMMANDRAG AV CENTRALA IAKTTAGELSER.....	131
9	KÄLLFÖRTECKNING	136
BILAGA 1		144

FÖRORD

Det 100-åriga Finland har alltid varit ett flerspråkigt land. Flerspråkigheten är inget finländskt särdrag, men att de språkliga rättigheterna tryggades på en så hög nivå redan i samband med att nationen uppstod är speciellt just för Finland. Det finns språkliga minoriteter i så gott som alla länder i världen. Under 1900-talet försökte man i många andra europeiska länder kuva de språkliga minoriteterna eller lämnade dem åt sitt öde. Följderna var samhällelig instabilitet, uppkomsten av separatistströrelser eller ett senare behov av att återuppliva tidigare språk. Inte heller Finlands väg till tvåspråkighet var smärtfri, men den ledde till ett samarbete mellan språkgrupperna för det gemensamma fosterlandets väl.

I Finlands regeringsform från 1919 konstateras att finska och svenska är republikens nationalspråk. I stället för att dela in landet i finsk- och svenskspråkiga förvaltningsdistrikt valde man att trygga medborgarnas språkliga rättigheter på ett övergripande sätt. Den första språklagen, som ersatte språkförordningen från 1902, stiftades 1922. Samma år stiftades också lagen angående den språkkunskap, som skall av stats-tjänsteman fordras. I reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna 1995 gjordes inga ändringar i nationalspråkens ställning, utan man utgick som förr från att trygga deras likställdhet. Bestämmelsen om språkliga rättigheter antogs som en självklarhet i grundlagen 2000. År 2004 trädde en ny språklag i kraft som ersatte den förra från 82 år tillbaka. Man kan säga att den rådande balansen mellan språkgrupperna uppnåddes efter kriget. Kriget förenade folket. När man nu betraktar världen är detta ingen självklarhet. Finland är inte bara tvåspråkigt, utan har alltid varit ett flerspråkigt land. Samerna är det enda ursprungsfolket i Europa och deras hembygdsområde ligger i norra Finland. Sedan samiska språklagen stiftades 1992 har samiskan ställning som officiellt språk. År 1995 tillförsäkrades samerna en grundlagsenlig rättighet att bevara och utveckla sitt eget språk, och rättigheterna ska föreskrivas i lag. Den reviderade samiska språklagen trädde i kraft 2004. Samiska språklagen gäller såväl nord-, enare- som skoltsamiska.

I samband med reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna nämndes även de teckenspråkiga och romerna separat. Det finska teckenspråket anses ha uppkom-

mit i mitten av 1800-talet och det har sitt ursprung i det svenska teckenspråket. År 2015 trädde den första teckenspråkslagen i kraft. Teckenspråket är ett separat språk och också många hörande personers modersmål. Kännedomen om teckenspråket är svag. I Finland talas dessutom det allvarligt hotade finlandssvenska teckenspråket, som också är ett separat språk. Romerna i Finland talar en nordisk dialekt av romani, *kalo*. Kalo har talats i Finland i minst 450 år och är numera ett allvarligt hotat språk. Grundlagen nämner inte det karelska språket. Ändå är karelskan ett autoktont (ursprungligt) språk och närmast besläktat med finskan. Det karelska språkets ställning stärktes när det togs med i Europarådets stadga om landsdels- eller minoritetsspråk 2009.

Under de 100 år som gått har lagstiftningen om språkliga rättigheter förändrats relativt lite. Däremot har den språkliga miljön förändrats i hög grad. För 100 år sedan eftersträvades samhällsfred mellan två högljudda språkgrupper. Nu ligger tyngdpunkten på att främja de språkliga rättigheterna och på att återuppliva de gamla språken. Samtidigt ökar antalet personer med andra språk som modersmål och engelskan vinner terräng, även om den grupp i Finland som talar engelska som modersmål är relativt liten. Blickar man mer än 100 år tillbaka i tiden, till 1800-talet, märker man att världen både förändras och förblir oförändrad. I slutet av 1800-talet var Finland officiellt trespråkigt (finska, svenska, ryska). Utöver dessa språk talades i Finland flera olika europeiska språk, och dessa personer integrerades närmast i den svenskspråkiga befolkningsgruppen. Än i dag vittnar det livskraftiga judiska samhället och Finlands tatarer om vår historiska mångfald. Tyvärr har antalet personer som talar det ursprungliga språket minskat i bägge grupperna. Även de ryskspråkiga har varit en finländsk minoritet under hela självständigheten. Gruppen har vuxit stadigt till följd av invandring.

Det är nu fjärde gången regeringen ger ut en berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen. Målet är att ärligt redogöra för språkens ställning i det nu 100-åriga Finland. Utvecklingen har varit både positiv och negativ. Det negativa är att språkklimatet skärpts och att de språkliga rättigheterna inte tillgodoses till fullo. Berättelsen visar dock hur djupt i våra strukturer det ligger att ta hänsyn till mer än ett språk. Det är positivt i ett land som håller på att bli allt mer flerspråkigt. Vi får, och vi bör, främja och försvara våra egna språk – vare sig de är officiella, traditionella eller ursprungliga. Samtidigt borde vår flerspråkiga bakgrund hjälpa oss att förstå de nya språkgruppernas behov och att utveckla metoder för att lösa problemen utan att skapa onödiga motsättningar. Språken är till för kommunikation, inte konfrontation.

Justitieminister

Antti Häkkänen

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund och syfte med berättelsen

Detta är regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen (nedan språkberättelsen). Berättelsen lämnas till riksdagen en gång per valperiod, vart fjärde år. Syftet är att ge en utredning om hur språklagstiftningen har utvecklats och hur de språkliga rättigheterna har förverkligats efter föregående berättelse. Berättelsen innehåller också information om språkgrupperna och språkförhållandena i Finland och är avsedd för beslutsfattare, myndigheter och allmänheten.

Bestämmelser om språkberättelsen finns i 37 § i språklagen (423/2003) och i 9 och 10 § i statsrådets förordning om verkställigheten av språklagen (433/2004). Enligt förordningen behandlas i berättelsen utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk samt enligt behov landets språkförhållanden i övrigt. Berättelsen ska behandla tillämpningen av språklagstiftningen, hur de språkliga rättigheterna har förverkligats, språkförhållandena i landet och finskans och svenskans utveckling. I berättelsen ska också ingå ett sammandrag av erfarenheterna av tillämpningen av språklagstiftningen under uppföljningsperioden och ett sammandrag av hur språkförhållandena i landet har utvecklats. Enligt språklagen kan statsrådet i berättelsen ta in förslag om hur språklagstiftningen ska tillämpas, hur de språkliga rättigheterna kan tillgodoses eller hur språklagstiftningen kan utvecklas. Statsrådet ska i berättelsen lyfta fram både positiva och negativa trender.¹

Statsrådets tidigare berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen har getts åren 2006, 2009 och 2013 som kompletterande material till berättelsen om regeringens åtgärder. Språklagen reviderades den 1 februari 2014 på så sätt att språkberättelsen inte längre ges som ett komplement till berättelsen om regeringens åtgärder utan som

¹ RP 92/2002 rd, s. 99.

en självständig berättelse.² Berättelsen lämnas nu för första gången till riksdagen som en separat handling.

Berättelsen fokuserar på den utveckling som skett efter den föregående berättelsen. Under granskningsperioden har Finland haft tre olika statsministrar och tre regeringsprogram. Ett av spetsprojekten i statsminister Katainens regering var nationalspråksstrategin³, vars åtgärder för regeringsperioden 2012–2016 har genomförts. Under statsminister Sipiläs regeringsperiod beslutade man att fortsätta verkställa nationalspråksstrategin genom att bereda en handlingsplan som inkluderar åtgärder för regeringsperioden 2015–2019. Efter den föregående berättelsen har exempelvis också en regeringsproposition om ändring av samiska språklagen (RP 44/2017 rd) lämnats in, den första teckenspråkslagen (359/2015) stiftats och en utredning gjorts om tillgodo-seendet av romernas språkliga rättigheter som garanteras i grundlagen⁴.

Grundlagsutskottet har i samband med behandlingen av språkberättelsen 2013 konstaterat att riksdagen genom berättelsen får möjlighet att medverka till hur de språkliga rättigheterna förverkligas.⁵ Vid beredningen av berättelsen 2017 har man därför strävat efter att iaktta grundlagsutskottets kommentarer om uppföljningen av de språkliga rättigheterna. Under beredningen har man också flera gånger och på olika sätt bett medborgare ur olika språkgrupper och intressegrupper ge sin åsikt om hur de språkliga rättigheterna har förverkligats. På detta sätt har språkgrupperna getts tillfälle att framföra egna synpunkter på sin situation.

1.2 Material och avgränsningar för berättelsen

1.2.1 Material

I februari 2016 genomförde justitieministeriet via tjänsten [dinåsikt.fi](http://dinasikt.fi) en webbenkät om förverkligandet av de språkliga rättigheterna och attityderna gentemot olika språkgrupper. Det kom 1 836 svar till enkäten från olika språkgrupper på såväl fastlandet som Åland.⁶

² RP 62/2013 rd.

³ Nationalspråksstrategi, Principbeslut av statsrådet, Statsrådets kanslis publikationsserie 4/2012.

⁴ Justitieministeriets utredningar och anvisningar 11/2014.

⁵ GrUB 1/2014 rd.

⁶ Av dem som svarade var 1 274 svenskspråkiga (cirka 69 %), 456 finskspråkiga (cirka 25 %), 49 samiskspråkiga (cirka 2,7 %) och 57 hade något annat språk som modersmål (cirka 3 %).

Justitieministeriet ordnade den 17 maj 2016 ett hörande, dit man bjudit in centrala myndigheter och tillsynsorgan samt intressentgrupper med finska, svenska, samiska, teckenspråk, romani och andra språk som modersmål. Hörandet samlade 106 deltagare.

I april 2016 publicerade justitieministeriet en begäran om utlåtande via den elektroniska tjänsten utlåtande.fi. Begäran om utlåtande skickades till sammanlagt 535 olika instanser och syftet var att utreda i synnerhet på vilket sätt de språkliga rättigheterna förverkligas i social- och hälso-tjänsterna och i myndigheternas verksamhet samt språkklimatet. Därtill ställdes frågor för att kartlägga utmaningarna i samband med förverkligandet av de språkliga rättigheterna, hur de språkliga rättigheterna borde främjas och eventuella utvecklingsförslag.⁷ Sammanlagt 80 instanser lämnade in ett utlåtande.

För de språkgrupper som inte nåddes vid hörandet i maj eller som inte lämnat ett utlåtande, ordnades ett separat hörande och diskussionsmöte den 7 september 2016. Mötet ordnades tillsammans med Delegationen för etniska relationer (ETNO) för att bättre nå grupper med andra språk som modersmål och framför allt språkgrupperna bland invandrare.

Utöver höranden och utlåtanden har justitieministeriet tagit fram utredningar och genomfört enkäter som bakgrundsmaterial för berättelsen. Under 2016 gjordes också en språkbarometer, som genomförts vart fjärde år sedan 2004. I språkbarometern utreds förverkligandet av kommuninvånarnas språkliga rättigheter i tvåspråkiga kommuner och uttryckligen språkminoritetens uppfattning om nivån på den språkliga servicen i sin kommun. Språkbarometern fokuserar på de lokala språkminoriteterna i tvåspråkiga kommuner och på deras syn på hur de språkliga rättigheterna förverkligas såväl i kommunen som i Finland överlag. Resultaten av utredningen Språkbarometern 2016⁸ publicerades vid justitieministeriet den 14 september 2016 och en mer omfattande forskningsrapport offentliggjordes på ett seminarium den 15 december 2016.

År 2016 genomförde justitieministeriet för första gången en språkbarometer med fokus på samiska i syfte att utreda hur samernas språkliga rättigheter förverkligas inom samernas hembygdsområde. I Samebarometer-utredningen användes motsvarande

⁷ Begäran om utlåtande, Tillämpningen av språklagstiftningen, dro OM 1/58/2016.

⁸ Språkbarometern 2004–2016 – forskningsrapport, JM 52/2016. Språkbarometern 2016 upprättades i samarbete med Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi, Finlands Kommunförbund och Svenska kulturfonden.

undersökningsmetoder och frågeställning som i språkbarometern. Samebarometerns resultat publicerades den 25 november 2016 vid samekulturcentret Sajos.⁹

Delegationen för språkärenden, som tillsätts av statsrådet, har i uppgift att bistå justitieministeriet vid uppföljningen av verkställigheten och tillämpningen av språklagen och den lagstiftning som har samband med den, samt att delta i uppföljningen av lagstiftning som gäller andra språk än nationalspråken och som sakkunnigorgan bistå beredningen av lagstiftning som gäller andra språk. Därtill har delegationen i uppgift att bistå justitieministeriet vid beredningen av språkberättelsen.¹⁰ Delegationen ordnade den 20 oktober 2016 för första gången ett samråd i syfte att införa ett nytt sätt att främja dialogen mellan olika språkgrupper och regeringen. I samrådsdagen deltog representanter för de olika språkgrupperna och från olika ministerier tjänstemän med en central ställning i språkfrågor. Huvudteman för dagen var attitydklimatet och språkförhållandena i Finland samt förverkligandet av de språkliga rättigheterna inom social- och hälsovården.¹¹

Utöver ovan beskrivna utredningar och sammankomster har man intervjuat experter och ordnat möten med centrala aktörer.¹²

1.2.2 Avgränsningar

Berättelsen för 2017 har jämfört med de tidigare berättelserna komprimerats så att fokus ligger på att följa upp några med tanke på de språkliga rättigheterna centrala temaområden. Därtill innehåller berättelsen statistiska data om språken och uppföljning av den föregående berättelsen. Uppföljningen av samiska och teckenspråk samt andra språk har ytterligare utökats. De huvudteman som valts till berättelsen är förverkligandet av de språkliga rättigheterna i social- och hälsojämnheterna, förverkligandet av de språkliga rättigheterna i statliga bolag samt språkklimatet. Utöver dessa huvudteman redogör berättelsen kortfattat för de viktigaste ändringarna i lagstiftningen med tanke på de språkliga rättigheterna och för övriga projekt. I berättelsen har man också försökt beskriva den utveckling som har särskild betydelse för framtiden, bland annat digitaliseringen och integrationen.

⁹ Samebarometern 2016: utredning om tjänster på samiska inom samernas hembygdsområde, JM 39/2016. Samebarometern 2016 genomfördes i samarbete med justitieministeriet, Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet, Sametinget samt undervisnings- och kulturministeriet.

¹⁰ Statsrådets förordning om verkställigheten av språklagen (433/2004), 2–3 §.

¹¹ Delegationen för språkärenden, meddelande 21.10.2016, http://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kieliryhmat-ja-ministeri-lindstrom-keskustelivat-ensimmaisilla-kieliasiaineuvottelupaivilla?_101_INSTANCE_0tW6d2FGIU8O_languageld=sv_SE.

¹² Se listan över experter i källförteckningen, s.144.

I sitt betänkande om den föregående språkberättelsen har grundlagsutskottet lyft fram helheter och teman, som utreds mer ingående i denna berättelse. Grundlagsutskottet har allmänt fäst uppmärksamhet vid hur myndigheterna kan trygga servicen på svenska bättre än tidigare och hur de olika servicekedjorna fungerar.¹³ I och med den pågående social- och hälsovårdsreformen är ämnet särskilt aktuellt och därför har det behandlats ingående i berättelsen. Också Europarådets ministerkommitté har i sin resolution¹⁴ uttryckt sin oro för att det fortfarande finns allvarliga brister i verkställigheten av språklagen och samiska språklagen och att det är särskilt oroväckande när det gäller bl.a. hälsovårdstjänster.

Grundlagsutskottet har i samband med behandlingen av föregående berättelse bland annat framfört följande: "Enligt uppgifter till utskottet har framför allt tjänsteproducerande statliga företag brister i sitt sätt att förverkliga de språkliga rättigheterna. Utskottet menar att det behöver utredas om de språkliga rättigheterna förverkligas enligt 24 § i språklagen och bedömas vilka åtgärder som eventuellt är nödvändiga. Frågan bör också behandlas i nästa språkberättelse. Nästa berättelse bör också innehålla en redogörelse för hur de språkliga rättigheterna förverkligas när offentliga förvaltningsuppgifter är utlagda på privata aktörer (25 § i språklagen och 124 § i grundlagen)."¹⁵ Med anledning av grundlagsutskottets ställningstagande har tillämpningen av 24 § i språklagen i de statliga bolagens verksamhet behandlats i detalj. Förverkligandet av 25 § i språklagen har inte granskats i den omfattning som utskottet önskat. Det beror delvis på ämnets omfattning men också på den pågående social- och hälsovårdsreformen, där tjänsterna enligt planerna huvudsakligen produceras av privata aktörer. Avsikten är att följa upp ärendet grundligt i följande, dvs. 2021 års berättelse.

Grundlagsutskottet fäste också uppmärksamhet vid att attityderna gentemot språkgrupperna hårdnat, varför denna berättelse mer ingående än tidigare tar upp språkklimat, attityder samt trakasserier och diskriminering på grund av språk. Grundlagsutskottet efterlyste också i sitt betänkande nya innovativa sätt för hur tekniska lösningar kunde utnyttjas för att trygga de språkliga rättigheterna.¹⁶ Denna fråga tas upp i kapitlet som behandlar digitalisering.

¹³ GrUB 1/2014 rd.

¹⁴ Europarådets ministerkommitté, Resolution CM/ResCMN(2012)3, om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, antagen 1.2.2012.

¹⁵ GrUB 1/2014 rd.

¹⁶ GrUB 1/2014 rd.

2 SPRÅKRELATERADE FÖRFATTNINGSÄNDRINGAR OCH PROJEKT 2013–2016

I kapitlet behandlas författningsändringar som gäller språk och som trätt i kraft efter föregående språkberättelse och projekt som gäller språkliga rättigheter. Syftet är att ge en helhetsbild av de lagändringar som påverkar de språkliga rättigheterna under uppföljningsperioden. Betraktade var för sig kan ändringarna verka små, men samverkan mellan lagändringar och framför allt förändringar i förvaltningen kan ha omfattande konsekvenser för förverkligandet av de språkliga rättigheterna i praktiken. Förändringar i förvaltning och lagstiftning har ofta någon form av språkliga konsekvenser. Nedan behandlas endast de lagändringar och projekt som är mest relevanta eller på annat sätt intressanta. Övriga författningsändringar och projekt med inverkan på de språkliga rättigheterna och i synnerhet ändringar och projekt i anslutning till teman som behandlats i den föregående språkberättelsen har sammanställts i den tabell¹⁷ som finns som bilaga till denna berättelse. Förteckningarna bildar emellertid ingen uttömmande lista över alla ändringar under uppföljningsperioden som inverkat på de språkliga rättigheterna.

Vid behandlingen av språkliga rättigheter måste man skilja mellan formella språkliga rättigheter och förverkligandet av de språkliga rättigheterna i praktiken. I Finland är de språkliga rättigheterna formellt på en hög nivå och genom författningsändringar har man åtminstone inte avsiktligt försvagat dessa rättigheter. På förverkligandet av de språkliga rättigheterna i praktiken inverkar i sin tur administrativa lösningar, tillgången till språkkunnig personal och exempelvis datatekniska lösningar. Ur individens synvinkel är det fråga om huruvida hans eller hennes lagstadgade rätt att använda sitt eget språk och att få information och service på sitt eget språk förverkligas.

¹⁷ Se bilaga 1.

När det gäller förverkligandet av rättigheterna är det viktigt att lagändringarnas inverkan på de språkliga rättigheterna utreds som en del av lagberedningen. Justitieministeriet har den 26 oktober 2016 utfärdat en anvisning för bedömning av språkliga konsekvenser.¹⁸ Anvisningen gäller bedömningen av lagförslags konsekvenser för nationalspråken. Anvisningen kan även tillämpas vid bedömningen av konsekvenserna för möjligheterna att använda samiska och andra språk.

Vad gäller granskningsperioden kan man allmänt konstatera att det inte gjorts några formella ändringar i de lagstadgade rättigheterna till service på finska och svenska eller samiska. Under uppföljningsperioden har rättsmedlen i fråga om de språkliga rättigheterna utökats och förverkligandet av de språkliga rättigheterna har främjats. I detta skede är det svårt att bedöma konsekvenserna av de administrativa förändringar som skett under perioden.

2.1 Ändringar i lagstiftningen

Språklagen (423/2003)

Den 1 juni 2013 ändrades 5, 27, 29 och 33 § i språklagen i samband med ändringen av kommunindelningslagen, den nuvarande kommunstrukturlagen (1698/2009).

Till 5 § i språklagen gjordes ett tillägg, varigenom en tvåspråkig kommun inte blir enspråkig till följd av en ändring i kommunindelningen, även om en sammanslagning av kommunerna leder till att minoritetens andel inte längre uppfyller förutsättningarna i lagen.

Lagens 27 § ändrades så att staten ska skicka skrivelser till tvåspråkiga kommuner på både finska och svenska. Syftet är att både trygga kommunernas tillgång till information på båda språken och att minska de enskilda kommunernas kostnader för översättning.

Lagens 29 § ändrades så att skyldigheten att skriva kommunala möteskallelser och protokoll på både finska och svenska utvidgades. Enligt den nya bestämmelsen ska kommunen vid beslut om språket i möteskallelser trygga de förtroendevaldas möjlighet att fullgöra sina uppgifter och tillgodose kommuninvånarnas behov av information.

¹⁸ JM 46/2016.

Skyldigheten att översätta möteskallelser och protokoll utvidgades till att gälla kommunstyrelsens, nämndernas och andra organs handlingar

Lagens 33 § som gäller skyltar och ortnamn samt kollektivtrafik ändrades så att man vid en kommunsammanslagning överlåter på kommunen att avgöra i vilken omfattning skyltar med gatunamn och vägnamn i ett område som tidigare varit enspråkigt ska göras tvåspråkiga.

Ändring av 5 § i språklagen (423/2003)

Ändringen av 5 § i språklagen trädde i kraft den 15 december 2014. I och med ändringen kan det på begäran av fullmäktige i en kommun föreskrivas att kommunen är tvåspråkig under den tioårsperiod som statsrådet har föreskrivit att kommunen är enspråkig. Med andra ord utvidgades möjligheten att ändra språklig status från enspråkig till tvåspråkig tidsmässigt.

Ändring av 16 § och 26 § i språklagen (423/2003, ändr. 631/2005) (689/2016)

Bestämmelserna i 16 § och 26 § 2 mom. i språklagen ändrades i samband med att domstolslagen (673/2016) stiftades så att hänvisningsbestämmelserna till tingsrättslagen ströks ur språklagen. Därtill överfördes bestämmelsen om handläggningsspråket vid en språkavdelning som tidigare ingått i 18 b § i tingsrättslagen till 16 a § i språklagen och bestämmelsen om arbetsspråket vid en språkavdelning som tidigare ingått i 18 c § i tingsrättslagen till 26 § 2 mom. i språklagen. Samtidigt utsträcktes bestämmelserna till att gälla även andra tvåspråkiga domstolar.¹⁹ Enligt 16 a § i språklagen är handläggningsspråket vid en språkavdelning som inrättats vid en tvåspråkig domstol i ett mål eller ärende trots 13–16 § i språklagen minoritetsspråket i domstolens ämbetsdistrikt, om inte domstolen med beaktande av parternas rätt och fördel bestämmer att majoritetsspråket i ämbetsdistriktet används som handläggningsspråk. Trots det som föreskrivs i 26 § 2 mom. i språklagen är arbetsspråket vid en språkavdelning som inrättats vid en tvåspråkig domstol minoritetsspråket i domstolens ämbetsdistrikt. Dessa ändringar trädde i kraft den 1 januari 2017.

Språkavdelningar inrättas inte längre på beslut av justitieministeriet såsom tidigare. Då domstolslagen stiftades upphävdes bestämmelserna i 18 a § i tingsrättslagen om på vilka grunder avdelningar kan inrättas. Vid tingsrätter och alla andra tvåspråkiga domstolar får man alltjämt inrätta en s.k. språkavdelning, om det behövs för att säkerställa tillgången till tjänster för den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningen. I

¹⁹ RP 7/2016 rd, s. 153–154.

stället för genom beslut av justitieministeriet ska det kunna göras i respektive domstols arbetsordning.²⁰

Lagen om stödjande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre (980/2012)

Den så kallade äldreomsorgslagen trädde i kraft den 1 juli 2013. Lagen kompletterar den allmänna lagstiftningen och speciallagstiftningen om social- och hälsovård. I samband med stiftandet av lagen ansågs det vara motiverat att i lagförslaget införa en bestämmelse om de språkliga rättigheterna. Man ville på detta sätt säkerställa att de tillgodoses vid anordnande av service som främjar välbefinnandet, utredning av servicebehovet, planering av servicen, fastställande av ansvarig arbetstagare samt i beslut som gäller servicen.

Förundersökningslagen (805/2011)

Den reviderade förundersökningslagen trädde i kraft den 1 januari 2014. Bestämmelserna om språkliga rättigheter i den nya lagen trädde emellertid i kraft redan den 1 december 2013. I den nya lagen finns närmare bestämmelser om handläggnings-språket vid förundersökning samt skyldigheten att försäkra sig om att de språkliga rättigheterna för den som ska höras tillgodoses.

Statsrådets förordning om polisinrättnings distrikt (415/2013) PORA III

I förordningen finns bestämmelser om polisinrättnings distrikt som trädde i kraft den 1 januari 2014. Vid distriktsreformen minskades antalet polisinrättningar från 24 till 11. Ändringen inverkar på polisinrättningsdistriktens språkliga status och språkkunskapskraven på personalen.

Polisstyrelsen tillsatte i mars 2013 en arbetsgrupp för att säkerställa genomförandet av den språkliga servicen i samband med reformen av förvaltningsstrukturen. Av arbetsgruppens slutrapport²¹ framgick att endast 40 procent av de svenskspråkiga som önskade service på svenska fick det. För samiska och teckenspråk var situationen ännu sämre. Slutrapporten innehåller förslag till åtgärder för att utveckla polisens språkliga service.

²⁰ 8 kap. 4 § i domstolslagen; RP 7/2016 rd, s. 80.

²¹ Språklig poliservice, Arbetsgruppen för språklig poliservice, slutrapport, (Polisstyrelsens publikationsserie 2/2013).

Lagen om statsandel för kommunal basservice (1704/2009)

Lagen om statsandel för kommunal basservice reviderades den 1 januari 2015 i syfte att förnya grunderna för bestämmandet av statsandelen. I lagens 10 § finns nya bestämmelser om hur tvåspråkighet inverkar på statsandelarna. I och med ändringen inverkar antalet svenskspråkiga invånare i åldern 6–15 år inte längre på statsandelarna. Antalet finskspråkiga och svenskspråkiga inverkar i fortsättningen endast på bestämmandet av statsandelar för tvåspråkiga kommuner. Kommuner som har invånare i båda språkgrupperna, men som inte genom förordning av statsrådet bestämts vara tvåspråkiga, har inte längre rätt till språktillägg.

Som en följd av ändringen av lagen om statsandelar har en kommuns möjlighet att ändra status från enspråkig till tvåspråkig gjorts mer flexibel genom en ändring av språklagen. En del av de enspråkiga kommuner som inte längre hade rätt till språktillägg har i sina fullmäktige beslutat att ändra sin språkliga status till tvåspråkig.

Statsrådets förordning om kommunernas språkliga status åren 2013–2022 (53/2012)

Den 1 januari 2015 och den 1 januari 2016 ändrades 4 § i förordningen om kommunernas språkliga status. I enlighet med fullmäktiges framställning blev Korsnäs och Larsmo kommuner tvåspråkiga från början av 2015 och Närpes stad från början av 2016. Nämda kommuner och städer var före det enspråkigt svenskspråkiga kommuner. Till fullmäktiges begäran bidrog huvudsakligen de ändringar i lagen om statsandel för kommunal basservice som trädde i kraft från början av 2015. Sedan början av 2016 finns det inte längre några enspråkigt svenskspråkiga kommuner på fastlandet.

Diskrimineringslagen (1325/2014)

Den reviderade diskrimineringslagen trädde i kraft den 1 januari 2015. Genom ändringen tillämpas lagen på all offentlig verksamhet. Det innebär att en person som anser sig ha blivit diskriminerad på grund av språk i en myndighets verksamhet kan anföra klagomål till diskrimineringsombudsmannen, diskriminerings- och jämställdhetsnämnden eller yrka på gottgörelse i domstol. Med diskriminering avses att en person på grund av språk behandlas på ett ofördelaktigare sätt än någon annan skulle behandlas i en jämförbar situation. Ändringen utökar framför allt rättsmedlen för finsk- och svenskspråkiga i en situation där deras språk har påverkat behandlingen.

Statsrådets förordning om närings-, trafik- och miljöcentralerna (1392/2014)

Den 1 januari 2015 trädde en ny förordning om NTM-centralerna i kraft. I förordningens 34 § finns bestämmelser om svenska servicegrupper och i 35 § om kraven på språkkunskaper. Behörighetsvillkor för tjänsterna i de svenska servicegrupperna är utmärkt förmåga att i tal och skrift använda svenska och nöjaktig förmåga att i tal och skrift använda finska. De svenska servicegrupperna är ett nytt sätt att trygga den svenskspråkiga servicen när uppgifterna koncentreras till tidigare finskspråkiga NTM-centraler.

Teckenspråkslagen (359/2015)

Den nya teckenspråkslagen trädde i kraft den 1 maj 2015. Den är en kortfattad allmän lag som syftar till att främja förverkligandet av de språkliga rättigheterna för dem som använder teckenspråk. Enligt teckenspråkslagen ska myndigheterna i sin verksamhet främja möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk. De materiella bestämmelserna om de språkliga rättigheterna för dem som använder teckenspråk ingår i lagstiftningen för de olika förvaltningsområdena.

Statsrådets förordning om regionförvaltningsverken (906/2009)

Från och med den 1 maj 2015 ändrades 6 § i statsrådets förordning om regionförvaltningsverken så att ansvarsområdet för regionförvaltningsverkens svenskspråkiga serviceenhet för undervisningsväsendet också omfattar uppgifterna inom småbarnspedagogiken. Ändringen koncentrerar uppgifterna inom den svenskspråkiga småbarnspedagogiken i hela landet till en instans, vilket förenhetligar praxis och främjar den svenskspråkiga befolkningens språkliga rättigheter.

Utsökningsbalken (705/2007)

Till utsökningsbalken fogades en ny 111 a § som trädde i kraft den 1 juni 2016. Före det var språkregleringen i samband med utsökning oklar. I paragrafen infördes förtydligande bestämmelser om att i utsökningsärenden tillämpas vad som i språklagen föreskrivs om handläggningsspråket i tvistemål och rätten att i tvistemål få översättning av expeditioner och andra handlingar.

Ändringen av 50 § (brådskande vård) i hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010)

Ändringen av paragrafen om brådskande vård trädde i kraft den 1 januari 2017. Genom ändringen fattades beslut om förläggningssorterna för omfattande jour dygnet

runt. Vasa centralsjukhus, inom vars område cirka 50 procent av invånarna är svenskspråkiga, hör inte till de enheter som ordnar omfattande jour dygnet runt, utan den närmaste enheten för invånarna i området är centralsjukhuset i Seinäjoki, som är ett enspråkigt finskspråkigt sjukhus. Till 50 § 3 mom. i lagen fogades vid behandlingen i riksdagen följande bestämmelse: "För att trygga de språkliga rättigheterna ska Syd-Österbottens sjukvårdsdistrikt ordna jourtjänster på finska och svenska så att patienterna blir betjänade på det språk de väljer."

Republikens president gav i samband med lagens stadfästelse ett exceptionellt utlåtande (29.12.2016), enligt vilket jourtjänster kan överföras från Vasa till Seinäjoki endast om det vid överförandet råder säkerhet om att patienterna får dessa tjänster på finska eller svenska enligt eget val.

Domstolslagen (673/2016)

Ett förslag (RP 270/2016 rd) till ändring av domstolslagen lämnades till riksdagen 26.1.2017. Enligt förslaget ska antalet tvåspråkiga tingsrätter minskas från nuvarande åtta till fem, då tingsrätterna i Esbo och Västra Nyland, tingsrätterna i Östra Nyland och Vanda samt tingsrätterna i Mellersta Österbotten och Österbotten slås samman. Österbottens tingsrätt föreslås ha finska som majoritetsspråk. Detta leder till att inte en enda av tingsrätterna i Finland har svenska som huvudspråk.

Reformen påverkar också den svenskspråkiga befolkningen inom domkretsarna för tingsrätterna i Nyland. Domkretsen för den nya tingsrätten i Västra Nyland kommer efter reformen att ha cirka 14 procent svenskspråkiga mot nuvarande 21 procent inom Västra Nylands område och 9 procent inom Esbo tingsrätts område. Inom domkretsen för den nya tingsrätten i Östra Nyland sjunker andelen svenskspråkiga till endast cirka 7 procent från nuvarande 30 procent, och 3 procent inom Vanda tingsrätts område. Antalet svenskspråkiga beslut minskar i bägge tingsrätterna till 5–6 procent. Reformen inverkar inte på antalet så kallade språkdomare vid Nylands och Egentliga Finlands tingsrätter. Vid Österbottens tingsrätt bör det finnas åtta språkdomare då man beaktar antalet svenskspråkiga ärenden och den svenskspråkiga befolkningen inom domkretsen. Att arbetsspråket vid tingsrätten blir finska i stället för svenska innebär också att antalet svenskspråkiga tingsnotarier minskar. Förslaget framhåller att man måste se till att tingsrätterna har tillräckligt många anställda som behärskar både finska och svenska.

Sammanträdesplatserna inom samernas hembygdsområde (Enare och Utsjoki) ska enligt förslaget bevaras. Därmed bedöms förslaget inte försämra samernas språkliga rättigheter.

2.2 Projekt

De nya läroplansgrunderna

Utbildningsstyrelsen antog grunderna för läroplanen för förskoleundervisningen, den grundläggande utbildningen och påbyggnadsundervisningen 22.12.2014. Den nya läroplanen för den grundläggande utbildningen infördes 1.8.2016 i alla skolor i årskurserna 1–6. De högre årskurserna inom den grundläggande utbildningen tar i bruk läroplanen etappvis: Årskurs 7 börjar följa den nya läroplanen 1.8.2017, årskurs 8 år 2018 och årskurs 9 år 2019. Enligt grunderna för läroplanen inleds undervisningen av det andra inhemska språket på lägre årskurser än tidigare.

Enligt grunderna ska varje elevs språkliga och kulturella identitet stödjas på ett mångsidigt sätt. Eleverna handleds att känna till, förstå och respektera den rätt till eget språk och egen kultur som varje medborgare enligt grundlagen har. Målet är att lära eleverna att värdesätta olika språk och kulturer samt att främja två- och flerspråkighet och på så sätt stärka elevernas språkliga medvetenhet och metalingvistiska färdigheter. I skolarbetet kan ingå flerspråkiga undervisningssituationer där lärarna och eleverna använder alla de språk de kan. Den kunskap som eleverna, deras vårdnadshavare och andra i elevernas umgängeskrets har om naturen, levnadsvanor, historia, språk och kulturer inom det egna språk- och kulturområdet ska tas tillvara i undervisningen.²²

Det särskilda målet för den grundläggande utbildningen för samer är att stödja eleverna att bli delaktiga i sitt språk, sin kultur och sin gemenskap och ge dem möjlighet att tillägna sig det samiska kulturarvet. Målet är att öka elevernas förmåga att komma till rätta i samiskspråkig miljö, att lära sig samiska och att lära sig på samiska. Det särskilda målet för undervisningen för romer är att stärka elevernas identitetsutveckling och kännedom om sin historia och kultur. Romernas ställning som en etnisk och kulturell minoritet ska beaktas i undervisningen. Det särskilda målet för undervisningen för teckenspråkiga är att stärka elevernas teckenspråkiga identitet och medvetenhet om sin kultur och den teckenspråkiga gemenskapen. Den teckenspråkiga gemenskapen och teckenspråkiga medier ska utnyttjas i undervisningen. Elever som använder teckenspråk kan vara döva, ha nedsatt hörsel eller vara hörande.²³

²² Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, Föreskrifter och anvisningar 2014:96, s. 86.

²³ Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, Föreskrifter och anvisningar 2014:96, s. 86–87.

Handlingsplan för nationalspråksstrategin

Statsrådets första nationalspråksstrategi godkändes i december 2012. Det är en strategi för två livskraftiga nationalspråk som sträcker sig flera årtionden in i framtiden. Statsrådet beslöt vid sitt allmänna sammanträde den 30 december 2015²⁴ om de strategier och program som godkänts på statsrådsnivå av föregående regeringar och som fortfarande är i kraft vad beträffar riktlinjerna under nuvarande regeringsperiod 2015–2019. Nationalspråksstrategin är en av dessa strategier. Justitieministeriet publicerade i februari 2017 en handlingsplan för nationalspråksstrategin²⁵. Handlingsplanen innehåller åtgärder från flera förvaltningsområden som konkretiserar de åtgärder genom vilka de långsiktiga målen för nationalspråksstrategin uppnås.

Klart myndighetsspråk – ett handlingsprogram

I förvaltningslagen (434/2003) ingår krav på gott språkbruk, enligt vilket myndigheterna ska använda ett sakligt, klart och begripligt språk (9 §). För att effektivisera kravet upprättades i enlighet med Jyrki Katainens regeringsprogram 2013 "Klart myndighetsspråk – ett handlingsprogram".²⁶ Programmet offentliggjordes den 30 januari 2014. Handlingsprogrammet omfattar 28 förslag till hur kraven i förvaltningslagen kan omsättas i praktiken i myndighetsspråket.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det fakultativa protokollet till konventionen trädde i Finland i kraft den 10 juni 2016. Syftet med konventionen är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning. Med konventionen grundas inte nya rättigheter, utan förstärks redan befintliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning som garanteras i andra konventioner om de mänskliga rättigheterna. De ledande principerna i konventionen är delaktighet, förbud mot diskriminering och tillgänglighet. Artikel 9 i konventionen som gäller tillgänglighet omfattar också teckenspråk. Enligt artikel 24 som gäller utbildning underlättas inlärning av teckenspråk och främjas dövsamhällets språkliga identitet samt säkerställs att utbildning av personer, särskilt av barn, med synskada eller dövblindhet eller som är döva eller hörselskadade ges på de mest ändamålsenliga språken och med de mest ändamålsenliga formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar akademisk och social utveckling.

²⁴ VNK/480/49/2015.

²⁵ Handlingsplan för nationalspråksstrategin, JM 13/2017.

²⁶ Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2014:2.

3 AKTUELLT OM SPRÅKFÖRHÅLLANDENA I FINLAND

Finlands folkmängd växer stabilt, ändå har de finsk- och svenskspråkigas andel av befolkningen de senaste åren minskat.²⁷ Antalet personer med främmande språk som modersmål²⁸ har hela tiden ökat något och under de senaste åren verkar likaså inflyttningsöverskottet från utlandet vara kraftigare än den naturliga befolkningsökningen. Förändringarna i befolkningsstrukturen och de växande språkgrupperna inverkar på de rådande språkförhållandena i Finland, vilka i snabb takt blivit mer varierande.

3.1 Statistik om språkgrupperna i Finland

Statistikcentralen producerar omfattande befolkningsstatistik om den fast bosatta befolkningen i landet. Statistiken över befolkningsstrukturen omfattar finländska och utländska medborgare som är fast bosatta i Finland²⁹. I statistiken ingår uppgifter om bland annat ålder, civilstånd, kön, nationalitet och språk. Statistikcentralens uppgifter baserar sig i sin tur på det befolkningsdatasystem som administreras av Befolkningsregistercentralen och de uppgifter om modersmål som registrerats i systemet. I be-

²⁷ Statistikcentralen, befolkningsstatistik 2014, 2015.

²⁸ I denna berättelse används för personer som talar något annat språk än finska, svenska och samiska begreppet person med ett främmande språk som modersmål eller person som har ett annat språk som modersmål. Begreppet person med ett främmande språk som modersmål baserar sig på Statistikcentralens definition, enligt vilken personer vars språk är något annat än finska, svenska eller samiska räknas som personer med främmande språk som modersmål. (<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset> (27.2.2017)).

²⁹ Till den befolkning som är fast bosatt i Finland hör finländska och utländska medborgare fast bosatta i Finland, även om de bor tillfälligt utomlands. Utländska medborgare statistikförs bland befolkning i Finland, om de har för avsikt att bo eller har bott i landet i minst ett år. Asylsökande statistikförs som befolkning först när Utlänningsverket har beviljat den sökande ett permanent uppehållstillstånd. Statistikcentralen; befolkningsstruktur, http://www.stat.fi/meta/til/vaerak_sv.html (28.6.2017).

folkningsstatistiken räknas som modersmål det språk som uppgetts som barnets modersmål i samband med att barnets namn har anmälts till befolkningsregistret.

Tabell 1. Befolkningsförhållandena i hela landet 2012–2016³⁰

	2012	2013	2014	2015	2016
Folkmängd, hela landet	5 426 674	5 451 270	5 471 753	5 487 308	5 503 297
Finskspråkiga	4 866 848 (89,7 %)	4 869 362 (89,3 %)	4 868 751 (89 %)	4 865 628 (88,7 %)	4 857 795 (88,3 %)
Svenskspråkiga	290 977 (5,36 %)	290 910 (5,34 %)	290 747 (5,31 %)	290 161 (5,29 %)	289 540 (5,26 %)
Samiskspråkiga	1 900 (0,04 %)	1 930 (0,04 %)	1 949 (0,04 %)	1 957 (0,04 %)	1 969 (0,04 %)
Övriga språkgrupper	266 949 (4,91 %)	289 068 (5,30 %)	310 306 (5,67 %)	329 562 (6,01 %)	353 993 (6,43 %)

Finlands folkmängd har ökat under hela uppföljningsperioden sedan 2013. Folkmängden har ökat med cirka 15 000–25 000 personer om året. Antalet finsk- och svenskspråkiga har minskat något, medan antalet samiskspråkiga har ökat en aning under uppföljningsperioden. För de samiskspråkiga kan det också vara fråga om att de är mer medvetna än tidigare om möjligheten att registrera samiskan som modersmål.³¹ Befolkningen med främmande språk som modersmål har likaså fortsatt att öka stabilt under hela uppföljningsperioden, vilket beror på invandringen och den växande s.k. andra generationen, när invandrarna har fått barn i Finland. Nativiteten i Finland har minskat de senaste fem åren.³²

Funktionellt tvåspråkiga

I Finland finns många människor som av olika orsaker är två- eller flerspråkiga. I befolkningsdatasystemet är det emellertid endast möjligt att anteckna ett modersmål och därtill som kontaktspråk antingen finska eller svenska. Det modersmål som uppgetts i befolkningsdatasystemet inverkar inte på personens språkliga rättigheter. De uppgifter om språk som införts i befolkningsdatasystemet används för olika myndighetsändamål, exempelvis vid statistikföring och förutseende av servicebehov.³³

³⁰ Statistikcentralen, Språk efter ålder och kön enligt landskap 1990–2015, Statistikcentralen (6.10.2016).

³¹ Se också kapitel 3.1.2 Samiskspråkiga.

³² Statistikcentralen, befolkningsstatistik 2015, befolkningsstruktur, Tabell 3.12. Befolkningen efter ålder (1 år), kön, civilstånd och språk enligt område 1990–2015. (7.12.2016). Statistikcentralen, nativitet. (5.2.2017).

³³ Magistratens blankett för uppgift om modersmål i befolkningsdatasystemet, <http://www.maistraatti.fi/sv/blanketter/>, (27.2.2017).

Framför allt när det gäller två- eller flerspråkiga personer ger det språk som antecknats i befolkningsregisteruppgifterna inte rätt bild av personens kunnande och de språk som personen använder. Exempelvis förekommer det stora variationer i statistikföringen av de samiska språk som talas i Finland på grund av att många samer inte har registrerat samiska (enare-, skolt- eller nordsamiska) som sitt modersmål.

Europarådets rådgivande kommitté har i sina rekommendationer som gäller Finland³⁴ i mars 2017 fäst uppmärksamhet vid att en person i Finland endast kan uppge ett språk som sitt språk i befolkningsuppgifterna. Kommittén påminner att man i frågor i anslutning till etnisk och språklig bakgrund bör iaktta exempelvis de allmänna principerna och rekommendationerna i anslutning till folkräkning av FN:s ekonomiska kommission för Europa (UNECE). Enligt dem ska man i befolkningsuppgifterna kunna uppge flera språk som sitt språk om man så önskar.³⁵

Central iakttagelse

Anteckningar i befolkningsdatasystemet: Det bör utredas om befolkningsdatasystemet kan ändras så att det blir möjligt att anteckna flera modersmål för en person. I utredningen bör beaktas vilken fördel anteckningen av flera modersmål i befolkningsdatasystemet har för individen. Därtill bör man utreda konsekvenserna för myndigheternas verksamhet, exempelvis planeringen av service.

3.1.1 Förändringar i språkgruppernas storlek samt befolkningens rörlighet

Det har skett vissa förändringar i språkgruppernas storlek under uppföljningsperioden. Antalet finskspråkiga fortsatte att öka fram till 2013, varefter antalet började minska. Den svenskspråkiga befolkningen har minskat långsamt under hela uppföljningsperioden liksom under tidigare uppföljningsperioder. Utvandringen har ökat i alla språkgrupper under uppföljningsperioden.³⁶ Efter 2013 har utvandringen av finsk- och svenskspråkiga tagit fart. I ljuset av statistiken verkar de svenskspråkiga flytta från

³⁴ Europarådets ministerkommitté, Resolution CM/ResCMN(2017)1 om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, antagen 15.3.2017 rekommendation nr 19.

³⁵ Europarådets ministerkommitté, Resolution CM/ResCMN(2017)1 om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, antagen 15.3.2017 rekommendation nr 19.

³⁶ Med utvandring avses enligt Statistikcentralens definition att en person flyttar utomlands för en längre tid än ett år.

Finland aktivare än de finskspråkiga. Sverige är det vanligaste flyttmålet för både finsk- och svenskspråkiga. År 2015 flyttade cirka 0,20 procent av de finskspråkiga och cirka 0,70 procent av de svenskspråkiga permanent utomlands. Personer med främmande språk som modersmål är emellertid den relativt sett största språkgruppen bland utvandrarna.³⁷

Tabell 2. Utflyttade efter språk 2012–2015

	2012	2013	2014	2015
finska	7 444	7 535	7 627	8 084
svenska	1 673	1 599	1 806	1 938
samiska	11	6	4	5
övriga språk	4 717	4 753	6 049	6 278
sammanlagt	13 845	13 893	15 486	16 305

Källa: Statistikcentralen

3.1.2 Samiskspråkiga

Enligt Sametingets uppgifter var antalet samer i Finland 10 463 personer år 2015. Cirka en tredjedel av samerna bor inom samernas hembygdsområde, cirka 60 procent av samebefolkningen bor på annat håll i Finland och resten utomlands.³⁸ Uppgifterna om antalet personer som talar samiska språk varierar beroende på vilken informationskälla som används.³⁹ Samiska har kunnat uppges som modersmål i befolkningsuppgifterna ända sedan befolkningsdatasystemet grundades (1968–1973).⁴⁰ Det har emellertid veterligen blivit vanligare att uppges samiska som modersmål först från och med 1992, när den första samiska språklagen trädde i kraft. Alla samiskspråkiga känner fortfarande inte till detta eller ser det inte som betydelsefullt, och för många står

³⁷ In- och utvandring efter ut-/invandringsland, kön och språk 1990–2015, Statistikcentralen (5.12.2016). Kepsu, Kaisa, s. 7–9.

³⁸ Niskala, Räisänen & Martin (2016, toim.): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti. Lapin sairaanhoitopiiri, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

³⁹ Exempelvis baserade sig befolkningsregistrets uppgifter om den samiskspråkiga befolkningen ursprungligen på den folkräkning som genomfördes 1970. Folkräkningen 1970 byggde på en insamling av samebefolkningens personuppgifter 1962 och statistisk forskning om den. Sedan 1970-talet har uppdateringen av befolkningsregisteruppgifterna varit på vars och ens eget ansvar. Källa: Nickul, Erkki 1968: Suomen saamelaiset vuonna 1962. Selostus Pohjoismaiden saamelaisneuvoston suorittamasta väestöntutkimuksesta. Tilastotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto; teoksessa Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa & Pohjola Anneli 2013: Saamelainen hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 36. Sametingets uppgifter baserar sig i sin tur bland annat på de uppgifter som samlas in i samband med valet till Sametinget.

⁴⁰ Befolkningsregistercentralen, meddelande via Institutet för de inhemska språken i oktober 2016 per e-post.

de facto finska som modersmål i befolkningsuppgifterna.⁴¹ Uppgifterna i befolkningsdatasystemet ger därför inte en verklig bild av antalet samiskspråkiga eller personer med kunskaper i samiska.⁴²

Enligt befolkningsuppgifterna 2015 hade i hela landet samiska antecknats som modersmål för 1 957 personer, varav 1 347 bodde i kommuner belägna inom samernas hembygdsområde.⁴³ Sedan 2013 har det varit möjligt att i befolkningsuppgifterna anteckna ett bestämt samiskt språk som modersmål: syd-, enare-, kildin-, skolt-, lule- eller nordsamiska. Enligt uppgift från Statistikcentralen har dessa olika samiska språk antecknats som modersmål i mycket liten omfattning.⁴⁵ Enligt statistik som samlades in i samband med valet till Sametinget 2011 har 1 514 personer uppgett att de som modersmål talar nordsamiska, 253 enaresamiska och 332 skoltsamiska.⁴⁶

3.1.3 Teckenspråkiga

I Finland används finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Finskt teckenspråk utgör modersmål för cirka 4 000–5 000 döva eller personer med nedsatt hörsel. Dessutom använder cirka 6 000–9 000 hörande personer det som sitt modersmål, andra språk eller främmande språk.⁴⁷ Antalet användare av finlandssvenskt teckenspråk har länge uppskattats till cirka 300, varav hälften döva. En kartläggning som gjordes 2014–2015 visade emellertid att antalet döva språkanvändare är cirka 90 och merparten av dem redan uppnått en rätt hög ålder. Det finlandssvenska teckenspråket är ett allvarligt hotat språk.⁴⁸ Användare av det finska teckenspråket bor veterligen jämnt över hela landet. Användarna av det finlandssvenska teckenspråket är i regel koncentrerade till det svenskspråkiga kustområdet (närmast Österbotten och Nyland).⁴⁹

⁴¹ Samebarometern 2016, s. 12.

⁴² Länsman, Anne. Tervaniemi, Saara, 2012. Saamen kielen käyttö Utsjoella.

⁴³ I sametingslagen (974/1995), 4 § föreskrivs om samernas hembygdsområde, varmed avses Enontekiö, Enare och Utsjoki kommuner samt Lapin paliskunta benämnda renbeteslags område i Sodankylä kommun.

⁴⁴ Samebarometern 2016, s. 11.

⁴⁵ År 2015 hade nordsamiska antecknats som modersmål för 18 personer, enaresamiska för 16 personer och skoltsamiska för 14 personer.

⁴⁶ Samebarometern 2016, s. 12; obs. i de siffror som uppgetts ingår endast samer med rösträtt vid valet till Sametinget.

⁴⁷ Institutet för de inhemska språken

https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprak_i_finland/teckensprak (16.11.2016).

⁴⁸ Andersson-Koski, Maria (2015) Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

⁴⁹ Justitieministeriet (2016), s. 30: Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket. Utredningar och anvisningar 2/2016.

I slutet av 2015 hade i befolkningsuppgifterna 507 personer uppggett det finska teckenspråket som sitt modersmål och 10 personer det svenska eller finlandssvenska teckenspråket.⁵⁰

3.1.4 Övriga språkgrupper

Romernas antal i Finland har uppskattats till cirka 10 000 personer. Exakta statistiska uppgifter om antalet romer finns inte att tillgå, eftersom dataskyddslagstiftningen i Finland förbjuder registrering av etniskt ursprung.⁵¹ Det är möjligt att uppges romani som modersmål i befolkningsuppgifterna. Denna möjlighet har emellertid i praktiken knappast alls utnyttjats. Exempelvis hade 23 personer⁵² uppggett romani som sitt modersmål i slutet av 2015, vilket innebär att det verkliga antalet som talar romani inte syns i den officiella statistiken.

Romani i Finland är ett hotat språk. I Finland talas en nordisk dialekt av romani, *kalo*. Enligt en bedömning som gjorts 2009 talar uppskattningsvis en tredjedel av romerna i Finland, dvs. cirka 3 000–4 000 personer, romani bra. Deras antal uppskattas ha minskat med nästan 40 procent på 50 år. Uppskattningsvis cirka hälften av romerna i Finland behärskar romani hjälpligt.⁵³

Karelska är det språk som är närmast besläktat med finskan och det talas i Finland och i Ryssland. Antalet personer med kunskaper i de olika formerna av karelska utgör sammanlagt knappa 100 000. Största delen av dem som talar karelska är bosatta i Karelska republiken och i området norr om staden Tver i det inre Ryssland. Karelska har av tradition delats in i två huvuddialekter: egentlig karelska och aunus eller livvi. Lyydi betraktas numera vanligen som ett eget språk och inte som en tredje huvuddialekt av karelska (s.k. lydiska dialekter). En del av forskarna betraktar också egentlig karelska och aunus som olika språk.⁵⁴ Bland de organisationer som befrämjar det karelska språkets ställning, finns det meningsskiljaktigheter mellan hur språket ska definieras i Finland. Karjalan kielen seura delar in språket i tre huvuddialekter, liivi aunuskarelska och lyydi, och befrämjar språkens ställning som helhet. Suojärven Pitäjäseura delar in karelskan i två separata språk. Pitäjäseura främjar det karelska

⁵⁰ Statistikcentralen, meddelanden per e-post 25.11.2016 och 29.11.2016, enligt vilka det av statistiken inte framgår om det "teckenspråk" som uppgetts är svenskt eller finlandssvenskt teckenspråk.

⁵¹ Hedman Henry (2009): Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Förverkligandet av romernas språkliga rättigheter som garanteras i grundlagen, JM 11/2014.

⁵² Statistikcentralen, meddelande per e-post 25.11.2016.

⁵³ Hedman Henry (2009): Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Soininen Maria (2014): Förverkligandet av romernas språkliga rättigheter som garanteras i grundlagen. Justitieministeriets utredningar och anvisningar 11/2014.

⁵⁴ Institutet för de inhemska språken, <http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala> (16.11.2016).

talspråket, samt utvecklandet av det skrivna språket på basen av de södra dialekterna, men Karjalan kielen seura främjar aunus, dvs liivvi samt det skrivna språkets användning i Finland.

Det finns ingen uttömmande statistik över karelsktalande i Finland. I befolkningsuppgifterna kan karelska antecknas som modersmål under punkten "Annat" och som tilläggsförklaring uppges vilket språk det är fråga om. År 2015 hade 152 personer uppgett karelska som sitt modersmål.⁵⁵ I Finland finns det emellertid enligt uppskattning omkring 5 000 personer som använder karelska, främst före detta gränskarelare och deras ättlingar. Antalet i Finland födda personer som talar karelska är knappt 3 000 och antalet personer som flyttat till Finland från de karelska områdena i Ryssland drygt 2 000.⁵⁶ Dessutom uppskattas cirka 20 000 personer behärska språket i någon mån.⁵⁷

*"Dementian myöstä äitini aikoinaan alkoi puhua vanhaa rajakarjalaa, jota juuri kukaan ei ellentänyt eikä malttanut (ymmärtänyt eikä osannut), edes tyttärensä."*⁵⁸

I Finland finns uppskattningsvis cirka 700–800 **tatarer**, varav över hälften talar tatariska som sitt modersmål. I befolkningsuppgifterna hade 184 personer⁵⁹ uppgett tatariska som sitt modersmål 2015.

I de judiska samfunden i Helsingfors och Åbo finns cirka 100 personer med kunskaper i **jiddisch**, varav cirka 20 personer talar det som sitt modersmål. Cirka 150 personer har **hebreiska** som modersmål och därtill talar minst 200 personer hebreiska som andra hemspråk. Det finns ingen officiell statistik över jiddisch- och hebreisktalande.⁶⁰

Antalet personer med främmande språk som modersmål⁶¹ i Finland har ökat stabilt under de senaste fyra åren. Liksom det framgår av tabell 3 bodde i Finland i slutet av 2016 drygt 350 000 personer med främmande språk som modersmål, då de enligt statistiken från 2012 var cirka 267 000. I Finland har cirka 160 olika språk registrerats

⁵⁵ Statistikcentralen, meddelande per e-post 25.11.2016.

⁵⁶ Institutet för de inhemska språken (<http://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala>, läst 16.11.2016).

⁵⁷ Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia. 2013 European Language Diversity for All (ELDIA), s. 3.

⁵⁸ Översättning: *I och med demensen började min mor tala gammal gränskarelska, som knappt någon förstod eller kunde, inte ens hennes dotter.* Dinåsi.fi -enkäten, utdrag ur de öppna svaren.

⁵⁹ Statistikcentralen, Befolkningsstruktur. Språk efter ålder och kön enligt landskap 1990–2015.

⁶⁰ Sarja, Mikko, 2015, s. 10.

⁶¹ Som personer med främmande språk som modersmål räknas personer vars språk är något annat än finska, svenska eller samiska. Statistikcentralen. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset> (24.11.2016).

som modersmål. De största främmande språkgrupperna är fortfarande ryska, estniska, arabiska, somaliska och engelska. Procentuellt betraktat har från 2012 till 2015 antalet personer med arabiska och persiska som modersmål ökat mest. För de övriga språkgrupperna har förändringen varit måttligare. Betraktat enligt antal har under denna period antalet personer med ryska, estniska och arabiska som modersmål ökat mest. År 2016 ökade antalet personer med arabiska som modersmål som enskild språkgrupp mest jämfört med tidigare år. Antalet personer med arabiska som modersmål översteg 2016 antalet personer med somaliska som modersmål. Som helhet ökade antalet personer med främmande språk som modersmål med drygt 24 000 under 2016.

Tabell 3. Övriga språk: befolkning efter språk 2012–2016⁶²

	2012	2013	2014	2015	2016
Ryska	62 554	66 379	69 614	72 436	75 444
Estniska	38 364	42 936	46 195	48 087	49 241
Somaliska	14 769	15 789	16 721	17 871	19 059
Engelska	14 666	15 570	16 732	17 784	18 758
Arabiska	12 042	13 170	14 825	16 713	21 783
Kurdiska	9 280	10 075	10 731	11 271	12 226
Kinesiska	8 820	9 496	10 110	10 722	11 334
Albanska	7 760	8 214	8 754	9 233	9 791
Persiska	6 422	7 281	8 103	8 745	10 882
Thai	6 926	7 513	8 038	8 582	9 047
Vietnamesiska	6 549	6 991	7 532	8 273	9 248
Turkiska	6 097	6 441	6 766	7 082	7 403
Spanska	5 470	6 022	6 583	7 025	7 449
Tyska	5 792	5 902	6 059	6 168	6 256
Polska	3 579	4 060	4 459	4 794	5 081
Övriga	57 859	63 229	69 084	74 776	80 991
Sammanlagt	266 949	289 068	310 306	329 562	353 993

Antalet personer med främmande språk som modersmål ökade från 2012 till 2015 i samtliga landskap i Finland. Betraktat enligt region var ökningen i antalet störst i Nyland (37 260 personer) och näst störst i Egentliga Finland (4 963 personer). Procentuellt sett var förändringen störst i Satakunta och Mellersta Österbotten, där antalet personer med främmande språk som modersmål ökade med nästan en tredjedel

⁶² Statistikcentralen, Befolkningsstruktur, http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_sv.html (24.11.2016).

2012–2015. Ökningen av antalet personer med främmande språk som modersmål var minst i Kajana (163 personer, 9,4 %).⁶³

3.2 Kommunernas språkliga indelning

Enligt 5 § i språklagen utgör kommunerna grundenheten för den språkliga indelningen. Kommunerna är antingen enspråkiga eller tvåspråkiga. Genom förordning av statsrådet bestäms för en tioårsperiod på grundval av den officiella statistiken vilka kommuner som är tvåspråkiga och vilket majoritetsspråket är samt vilka kommuner som är enspråkiga (finsk- eller svenskspråkiga). Statsrådet ska bestämma att en kommun är tvåspråkig, om kommunen har både finskspråkiga och svenskspråkiga invånare och minoriteten utgör minst åtta procent av invånarna eller minst 3 000 invånare. Statsrådet ska bestämma att en tvåspråkig kommun ska bli enspråkig, om minoriteten består av färre än 3 000 invånare och minoritetens andel har sjunkit under sex procent. Om en kommun önskar vara tvåspråkig, även om den på basis av ovan nämnda kriterier skulle vara enspråkig, kan det på kommunfullmäktiges begäran genom förordning av statsrådet föreskrivas att kommunen är tvåspråkig. Kommuner inom samernas hembygdsområde är enligt språklagstiftningen finskspråkiga.

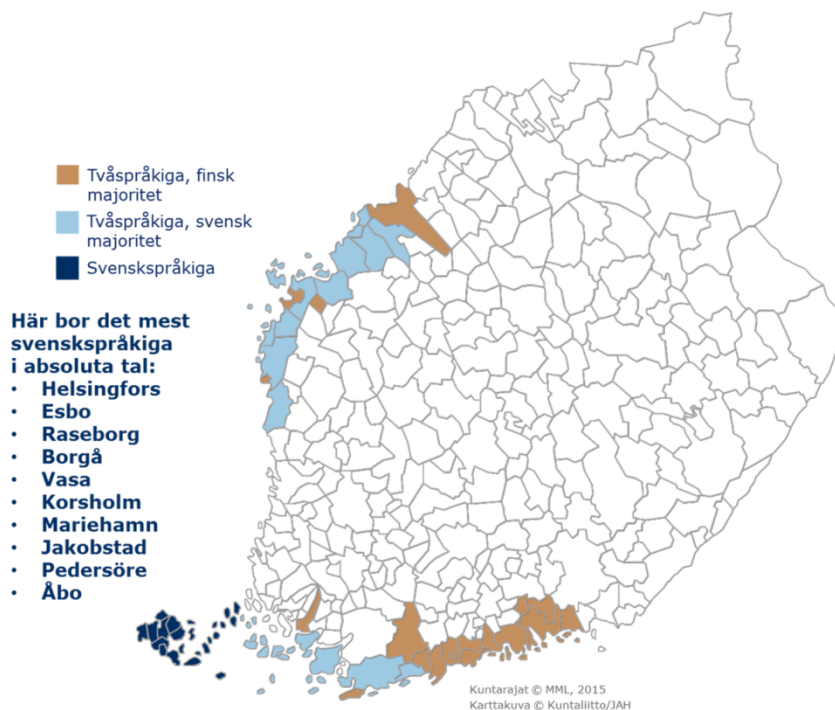
I början av 2016 var antalet kommuner i Finland 313, varav 49 är svenskspråkiga eller tvåspråkiga kommuner. Alla 16 svenskspråkiga kommuner är belägna på Åland. Antalet tvåspråkiga kommuner är sammanlagt 33, varav 15 har svenska som majoritetsspråk och 18 finska som majoritetsspråk. Bestämmelser om kommunernas språk finns i statsrådets förordning om kommunernas språkliga status åren 2013–2022 (53/2012).

Förordningen ändrades 1.1.2016, varpå den sista svenskspråkiga kommunen på fastlandet, dvs. Närpes, på begäran av sitt fullmäktige ändrades till tvåspråkig. Ett år tidigare ändrades Larsmo och Korsnäs kommuner från enspråkiga till tvåspråkiga. Ändringen bottnade i reformen av statsandelssystemet för kommunal basservice, som trädde i kraft 2015. I reformen sammanslogs bestämningsfaktorerna i det tidigare statsandelssystemet som gällde svenskspråkiga och tvåspråkiga till en bestämningsfaktor. Vid dimensioneringen av kriteriet tar man hänsyn till den tidigare använda svenskspråkighetshöjningen. Tvåspråkighetstillägget är i princip en aning högre än de sammanlagda tvåspråkighets- och svenskspråkighetshöjningarna i det tidigare stats-

⁶³ Statistikcentralen, Befolkningsstruktur. Språk efter ålder och kön enligt landskap 1990–2015.

andelssystemet, varför de kommuner som begärt en ändring av sin språkliga status har ansett det fördelaktigt att ändra sin språkliga status.⁶⁴

Figur 1. Karta över svenskspråkiga och tvåspråkiga kommuner 2015⁶⁵

Tabell 4. Antalet kommuner 2012–2015⁶⁶

	2012	2013	2014	2015
tvåspråkiga kommuner (svenskspråkig majoritet)	12	12	12	14
tvåspråkiga kommuner (finskspråkig majoritet)	18	18	18	18
svenskspråkiga kommuner	3	3	3	1 ⁶⁷
finskspråkiga kommuner	287	271	271	268
Åland	16	16	16	16
alla kommuner	336	320	320	317

⁶⁴ Lagen om statsandel för kommunal basservice (1704/2009), 10 §. RP 38/2014 rd, s. 48.

⁶⁵ Finlands Kommunförbund, <http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Diasarjat%20kuntien%20toiminnasta/2016-01-ruotsin-ja-kaksikieliset-kunnat.pdf> (2.11.2016).

⁶⁶ Kommunförbundet.fi

⁶⁷ Obs, 1.1.2016 gjordes en ändring, där den sista svenskspråkiga kommunen på fastlandet blev tvåspråkig.

Tabell 5. Tvåspråkiga kommuner i Finland 2015⁶⁸

Tvåspråkiga kommuner med finsk majoritet	Antal svensksp-råkiga ⁶⁹)	Andel svensksp-råkiga ⁶⁹)	Befolkning sam-manlagt ⁶⁹)
Helsingfors	36 004	5,7	628 208
Esbo	20 216	7,5	269 802
Vasa	15 291	22,6	67 619
Borgå	14 887	29,8	49 928
Åbo	10 033	5,4	185 908
Kyrkslätt	6 623	17,1	38 649
Sibbo	6 616	34,1	19 399
Lovisa	6 366	41,6	15 311
Karleby	6 093	12,8	47 570
Hangö	3 768	42,5	8 864
Grankulla	3 265	34,4	9 486
Vanda	5 676	2,6	214 605
Sjundeå	1 800	29,1	6 182
Lojo	1 657	3,5	47 353
Lapträsk	891	32,1	2 774
Pyttis	421	7,9	5 321
Kaskö	374	29,1	1 285
Mörskom	191	9,7	1 969
Tvåspråkiga kommuner med svensk majoritet	Antal finskspråkiga ⁶⁹)	Andel finskspråkiga ⁶⁹)	Befolkning sam-manlagt ⁶⁹)
Raseborg	8 747	30,8	28 405
Jakobstad	7 093	36,5	19 436
Pargas	6 426	41,6	15 457
Korsholm	5 579	28,9	19 302
Kristinestad	2 793	41,1	6 793
Ingå	2 373	42,8	5 541
Kimitoön	1 924	27,8	6 909
Kronoby	1 193	17,9	6 682
Pedersöre	971	8,7	11 129
Vörå	813	12,1	6 714
Malax	565	10,2	5 545
Nykarleby	537	7,1	7 564
Närpes ⁶⁹	523	5,6	9 387
Larsmo	303	5,9	5 147
Korsnäs	71	3,2	2 201

*) Enligt Statistikcentralen 2015

Cirka 1,75 miljoner finländare bor i en tvåspråkig kommun. Enligt statistiken för 2015 bor cirka 140 000 svensksp-råkiga (cirka 49 procent) i en kommun med finskspråkig majoritet och cirka 109 000 (38 procent) i en kommun där majoritetsspråket är

⁶⁸ Statistikcentralen 2015.⁶⁹ Närpes blev officiellt tvåspråkigt 1.1.2016.

svenska. Dessutom bor cirka 25 600 svenskspråkiga på Åland, vilket är cirka 9 procent av den svenskspråkiga befolkningen. Resten av de svenskspråkiga bor i enspråkigt finskspråkiga kommuner. De till antalet största svenskspråkiga minoriteterna i enspråkigt finskspråkiga kommuner finns i S:t Karins och Tammerfors. Också i de svenskspråkiga kranskommunerna i huvudstadsregionen och i Finlands största städer, framför allt Björneborg, Kotka, Uleåborg och Salo, finns relativt stora svenskspråkiga minoriteter.⁷⁰

En stor majoritet av de finskspråkiga bor antingen i finskspråkiga kommuner eller i tvåspråkiga kommuner, där majoritetsspråket är finska. Enligt statistiken för 2015 bor cirka 40 000 (1 procent) av de finskspråkiga i en kommun med svenska som majoritetsspråk.⁷¹

3.3 Tillsynen av de språkliga rättigheterna i Finland

Varje myndighet ska inom sitt ansvarsområde övervaka att språklagstiftningen följs. Genom detta vill man garantera att särdragen inom varje sektor i genomförandet av de språkliga rättigheterna kan beaktas på ett lämpligt sätt.⁷² I Finland tillämpas olika tillsynsmekanismer för att trygga lagenligheten i myndigheternas verksamhet. De högsta laglighetsövervakarna är riksdagens justitieombudsman och statsrådets justitiekansler. Den som upplevt eller upptäckt diskriminering på grund av språk kan kontakta diskrimineringsombudsmannen. Av samma orsak kan man också lämna in en ansökan till diskriminerings- och jämställdhetsnämnden. I frågor som gäller brister i den språkliga servicen kan man beroende på ärendet även kontakta kommunens socialombudsman, hälsovårdsenhetens patientombudsman, regionförvaltningsverket eller ett högre ämbetsverk, såsom ministeriet.

Utifrån justitieministeriets förfrågningar tycks de som är missnöjda med den språkliga servicen antingen inte vara medvetna om möjligheterna att anföra klagomål till olika tillsynsmyndigheter, eller låter av någon annan orsak bli att anföra klagomål. Däremot kom det till justitieministeriets enkät på dinasi.fi in rikligt med respons om missförhållanden i samband med kontakterna med myndigheterna.

⁷⁰ www.sotkanet.fi, 19.5.2017.

⁷¹ Språkbarometern 2016, s. 7. www.sotkanet.fi.

⁷² Språklagen 36 §. RP 92/2002. Samiska språklagen 28 §.

3.3.1 Riksdagens justitieombudsman

De språkfrågor som behandlas av riksdagens justitieombudsman gäller de grundläggande rättigheterna, närmast ärenden som avses i 17 § i grundlagen. Oftast är det fråga om rätten att enligt paragrafens 1 och 2 mom. använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt det allmännas skyldighet att tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder. Därtill behandlar justitieombudsmannen som språkfrågor också ärenden som gäller de i 17 § 3 mom. i grundlagen nämnda språkens ställning och användning, dvs. de samiska språken, romani, teckenspråk, samt ärenden i anslutning till andra språk.⁷³

De språkklagomål som görs till justitieombudsmannen kan grovt delas in i tre kategorier: kundbetjäningssituationer, handlingar och situationer som gäller information. Klagomålen behandlar bland annat vilket språk personen har rätt att använda hos myndigheten samt på vilket språk myndigheten är skyldig att ge service och upprätta handlingar samt översättningar av dem. Till kategorin språkärenden hör också ärenden som gäller rätten att använda främmande språk hos myndigheterna.⁷⁴

Tabell 6. Språkärenden som behandlats av riksdagens justitieombudsman 2012–2015⁷⁵

	2012	2013	2014	2015
klagomål	32	50	58	34
egna initiativ	9	2	2	2
yttranden		3		2
ärenden som lett till åtgärder	19 (46 %)	15 (29 %)	24 (40 %)	13 (38 %)
Sammanlagt	41	55	60	38

Enligt statistik utgående från riksdagens justitieombudsmans årsberättelser är antalet ärenden som gäller andra språk än nationalspråken få. Språkärendena gäller vanligen rätten att använda svenska. Åren 2012–2015 har sju avgöranden handlat om det samiska språkets ställning. I två ärenden var det fråga om teckenspråk och i 17 gällde avgörandet övriga språk, oftast engelska.⁷⁶ I fråga om teckenspråkiga har avgöran-

⁷³ Sarja, Mikko. 2015, s. 8.

⁷⁴ Sarja, Mikko. 2015, s. 15. Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2013, s. 285.

⁷⁵ Riksdagens justitieombudsmans berättelser åren 2012–2015.

⁷⁶ Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2012, s. 320. Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2013, s. 303–304. Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2014, s. 271. Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2015, s. 283.

dena snarare gällt tillgången till personlig tolkningsservice och servicens tillräcklighet än myndigheternas kundservice.⁷⁷

De klagomål som gällt språkliga rättigheter och som inkommit till riksdagens justitieombudsman leder oftare till laglighetsövervakningsåtgärder än andra ärendekategorier. Av alla avgöranden, klagomål och egna initiativ som behandlats av riksdagens justitieombudsman har cirka 16–19 procent lett till åtgärder under uppföljningsperioden. I språkärenden har motsvarande siffror varit 29–46 procent. När det gäller språkärenden har justitieombudsmannens vanligaste åtgärd varit att meddela sin uppfattning i ärendet. Därtill har justitieombudsmannen gett några anmärkningar och gjort framställningar. Inga beslut om väckande av åtal har fattats i språkärenden.⁷⁸

3.3.2 Statsrådets justitiekansler

Statsrådets justitiekansler behandlar språkärenden utgående från grundlagen och speciallagstiftningen, där innehållet i grundlagsbestämmelserna har preciserats. I samband med övervakningen av myndighetsverksamheten aktualiseras frågor som hänför sig till de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna genom klagomål, egna initiativ och yttranden.⁷⁹

Tabell 7. Språkärenden som behandlats av statsrådets justitiekansler 2012–2015⁸⁰

	2012	2013	2014	2015
klagomål	11	13	10	8
egna initiativ			1	
yttranden	1	2		2
Sammanlagt	12	15	11	10

Till statsrådets justitiekansler inkommer årligen färre språkärenden för avgörande än till riksdagens justitieombudsman. Justitiekanslern har emellertid också i sina årsberättelser behandlat brister i tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna inom statsförvaltningen och hos myndigheterna.

⁷⁷ Sarja, Mikko. 2015. s. 11.

⁷⁸ Sarja, Mikko. 2015, s. 13. Riksdagens justitieombudsmans berättelser åren 2012–2015.

⁷⁹ Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2013, s. 76.

⁸⁰ Justitiekanslerns i statsrådet berättelser för åren 2012–2015 samt preciseringar per e-post.

3.3.3 Diskrimineringsombudsmannen

Den nya diskrimineringslagen trädde i kraft 2015. I och med den nya lagen ändrades minoritetsombudsmannen till diskrimineringsombudsmannen med omfattande befogenheter att behandla klagomål där språket är en diskrimineringsgrund eller ingår i ett diskrimineringsärende i myndigheternas verksamhet. Klagan kan framföras till ombudsmannen med en klagomålsblankett eller per telefon, e-post eller brev. Diskrimineringsombudsmannen ska övervaka efterlevnaden av diskrimineringslagen, främja likabehandling och förebygga diskriminering.⁸¹

Under 2015 behandlade diskrimineringsombudsmannen 42 diskrimineringsfall där språket var grunden. Av alla diskrimineringsfall var språket diskrimineringsgrunden i 8,5 procent.⁸²

År 2016 behandlades 49 fall, där språket var diskrimineringsgrunden (cirka 6,5 procent av alla fall). Om man också räknar med de fall där språket har varit en s.k. övrig omständighet i ett diskrimineringsärende, har antalet diskrimineringsfall relaterade till språk varit 59 (cirka 7,5 procent av samtliga diskrimineringsfall).⁸³

Andra diskrimineringsfall i anslutning till språk samt övrig omständighet i diskrimineringsärende, dvs. diskriminering på flera grunder, förekommer mest i fråga om språk-ärenden i 18 fall (2,3 procent). Dessa fall har inte direkt hänfört sig till ett bestämt språk, utan exempelvis gällt krav på språkkunskaper eller kundbetjäningssituationer. Antalet fall som gällt finska har varit två (0,3 procent), svenska 10 (1,3 procent), teckenspråk 11 (1,4 procent) och samiska tre (0,4 procent). Antalet fall i anslutning till övriga språk har varit sammanlagt 15 (2,0 procent).⁸⁴

⁸¹ Lagen om diskrimineringsombudsmannen (1326/2014), 3 §.

⁸² Diskrimineringsombudsmannens årsberättelse 2015, s. 19. Anmärkning: enligt diskrimineringsombudsmannen har trakasserier inte medräknats i diskrimineringsfallen, däremot har fall i anslutning till vägran att göra rimliga anpassningar medräknats, liksom också år 2015. Siffrorna har avrundats med 0,5 procents noggrannhet.

⁸³ Diskrimineringsombudsmannens byrå, meddelande per e-post, december 2016.

⁸⁴ Diskrimineringsombudsmannens byrå, meddelande per e-post, december 2016.

4 SPRÅKKLIMATET

Det allmänna samhällsklimatet och inställningen till minoritetsgrupper avspeglar sig också i språkklimatet. I den offentliga debatten, i synnerhet i sociala medier, har hatretoriken ökat och riktar sig ofta uttryckligen mot minoritetsgrupper.⁸⁵ Genom att identifiera hatretorik⁸⁶ och trakasserier och ge dem ökad synlighet kan man också hitta sätt att ingripa. Internet och i synnerhet de sociala medierna har på många sätt främjat yttrandefriheten, men vissa problem, som till exempel hatretoriken, har samtidigt ökat. Den allt oftare förekommande hatretoriken och de negativa attityderna gentemot minoritetsgrupper inverkar på hur gärna människor i olika språkgrupper talar sitt eget språk i offentliga rum och offentliga situationer. Också majoritetsbefolkningens attityder gentemot andra språkgrupper inverkar på hur språkklimatet upplevs.

Likaså inverkar människornas medvetenhet om Finlands språkgrupper och om de språkliga rättigheterna på språkklimatet. Utifrån justitieministeriets enkät på dinasikt.fi och den allmänna debatten kan man konstatera att kännedomen om den språkliga mångfalden i Finland inte är särskilt god. Av de öppna enkätsvaren framgick att okungheten om de språk som traditionellt talas i landet upplevs kränkande.

"Verkar som om man är främling i sitt eget land ibland!"

⁸⁵ Europarådets rådgivande kommittés fjärde rapport över Finland gällande ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter (ACFC/OP/IV/2016(002), godkänd 24.2.2016, publicerad 6.10.2016.

⁸⁶ I Finlands lagstiftning definieras inte hatretorik men Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) har i sin allmänna policyrekommendation nr 15 om att bekämpa hatretorik en definition av hatretorik. Enligt definitionen ska hatretorik förstås som alla former av stöd för, främjande av eller uppvigling till svartmålande, hat eller förtal av en person eller en grupp av personer, liksom alla former av trakasserier mot, förolämpande, negativ stereotypisering, stigmatisering av eller hot mot en sådan person eller grupp av personer, samt försvar av alla nämnda uttryck på grund av "ras", hudfärg, härstamning, nationell eller etnisk härkomst, ålder, funktionsnedsättning, språk, religion eller tro, kön, genus, könsidentitet, sexuell läggning eller andra personliga egenskaper eller tillstånd.

*"Kun saamea tai muuta kieltä puhuu lasten kanssa kaupungilla, niin on lisääntynyt sellainen, että huudellaan tyyliin, "maahanmuuttajat pois Suomesta" Tai että sanotaan keskusteluissa ihan pakkana "Suomessa kaikkien pitäisi puhua vain suomea" Esimerkiksi ei pidetä ollenkaan saamenkielen opetusta lapsille kuuluva-na perusoikeutena."*⁸⁷

"Det verkar som om myndigheterna inte tar språklagstiftningen och de språkliga rättigheterna på allvar."

*"Moni ei tiedä edes, että karjalan kieli on oikea kieli. Kieltämme väheksytään."*⁸⁸

Språkklimatet har också betydelse för huruvida människorna vågar använda sitt eget språk i kontakten med myndigheterna eller om användningen begränsas till den närmaste kretsen och miljön. Om myndigheterna inte tillräckligt väl känner till de språkliga rättigheterna, kan också kunden känna sig osäker på dem.

4.1 Det allmänna språkklimatet

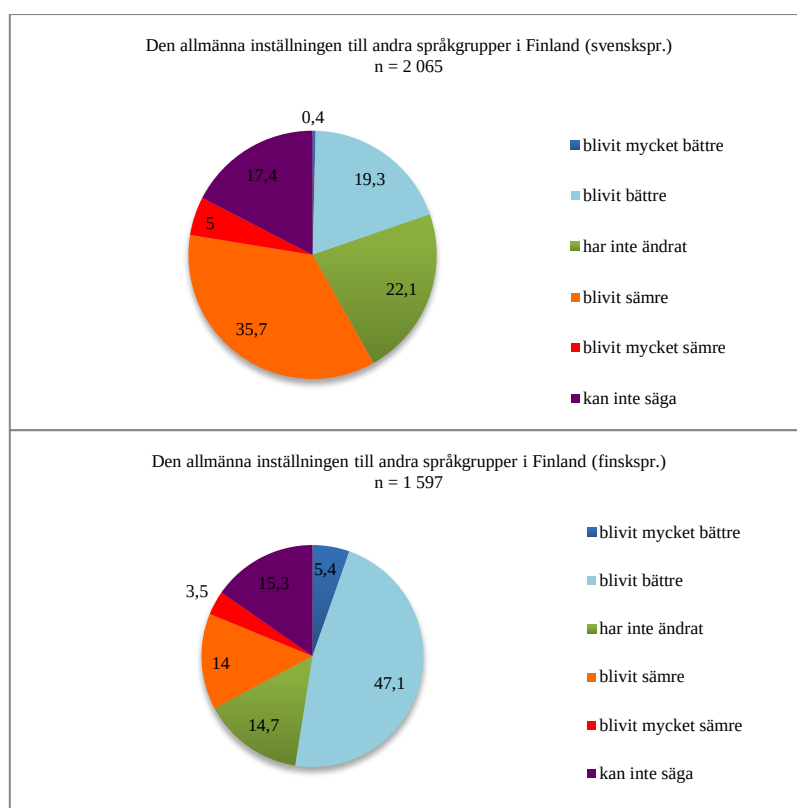
Det allmänna språkklimatet verkar ha hårdnat sedan den förra språkberättelsen. Detta framgår av Språkbarometern 2016 samt av utlåtanden och frågor till justitieministeriet.

Språkklimatet i tvåspråkiga kommuner har granskats i Språkbarometrar sedan 2008 där man utrett hur språkminoriteten i tvåspråkiga kommuner (svensk- eller finskspråkiga) upplever språkklimatet i sin hemkommun och vilka förändringar som skett i inställningen till människor som talar ett annat språk. Enligt utredningen upplever en större del av de finskspråkiga (53 %) än av de svenskspråkiga (20 %) att den allmänna inställningen till människor som talar andra språk har förbättrats. De svenskspråkiga är i högre grad av den åsikten att den allmänna inställningen till människor som talar andra språk har blivit mer negativ. Sammantaget 41 procent av de svenskspråkiga upplever att inställningen har blivit mer negativ, medan motsvarande siffra bland de finskspråkiga är 18 procent.⁸⁹

⁸⁷ Översättning: När man talar samiska eller något annat språk med barnen på stan, har sånt som att man ropar "invandrarna bort från Finland" eller att man i diskussioner helt frankt säger "I Finland ska alla tala bara finska" ökat. Man ser till exempel inte alls undervisningen i samiska som en grundläggande rättighet för barnen.

⁸⁸ Översättning: Många vet inte ens att karelska är ett riktigt språk. Man ser ner på vårt språk. Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

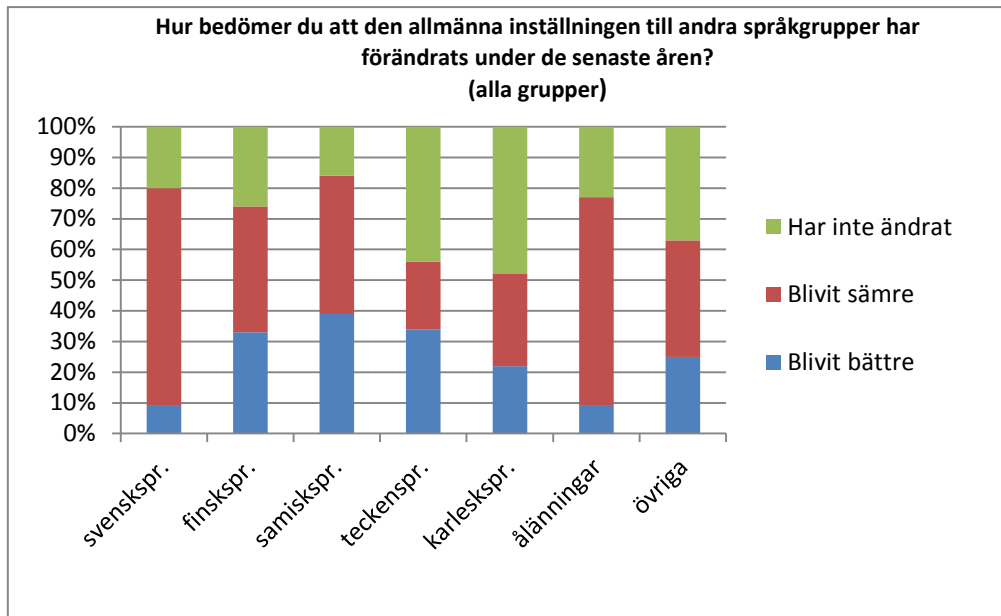
⁸⁹ Språkbarometern 2016 sammanfattning, s. 8–9.

Figur 2. Den allmänna inställningen till andra språkgrupper i Finland. Källa: Språkbarometern 2016.

Svaren på justitieministeriets enkät på dinasikt.fi beskriver på samma sätt som Språkbarometern 2016 och Samebarometern 2016 att den allmänna inställningen till andra språkgrupper har förändrats till det sämre. I enkäten på dinasikt.fi indelades svaren enligt språkgrupper. Till exempel 71 procent av de svenskspråkiga svarandena upplevde att den allmänna inställningen till andra språkgrupper har försämrats. Av de finskspråkiga upplevde 41 procent att den allmänna inställningen har försämrats, av de samiskspråkiga 45 procent, av de karelskspråkiga 30 procent och av dem som talar något annat språk 38 procent. Som ett undantag till de övriga språkgrupperna upplevde endast 19 procent av de teckenspråkiga svarspersonerna att inställningen har blivit mer negativ.⁹⁰

⁹⁰ Sammanfattning av enkäten på dinasikt.fi, s. 10–12.

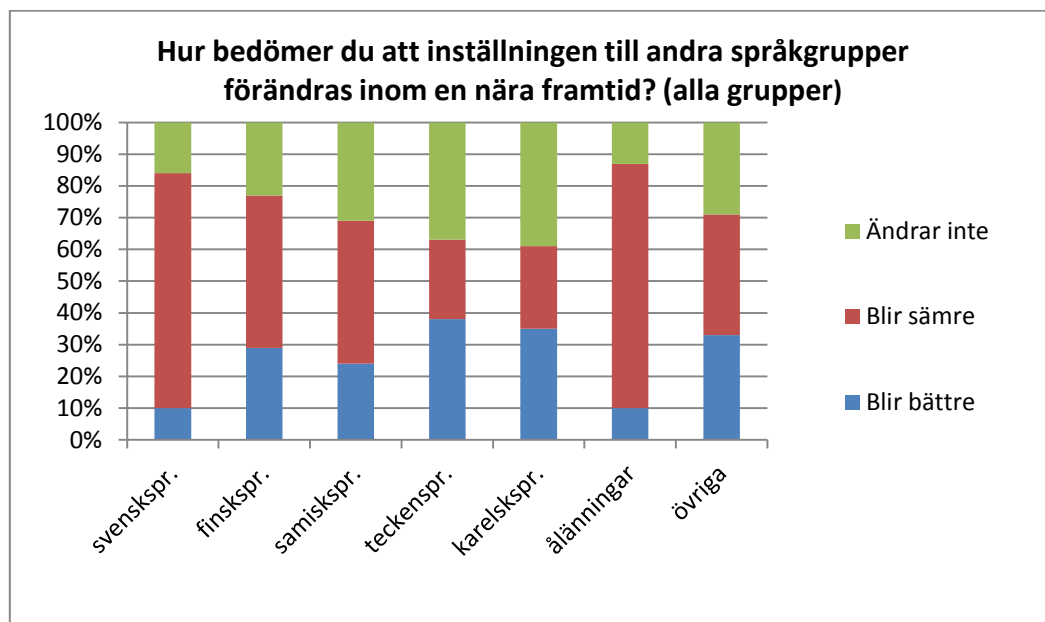

Figur 3. Förändringen i den allmänna inställningen till olika språkgrupper. Källa: enkäten på dinasikt.fi

Enkäten på dinasikt.fi bad även de svarande uppskatta den framtida utvecklingen. De bedömningar de olika språkgrupperna gav av det framtida språkklimatet i Finland var inte särskilt positiva. Såväl de finsk- och svenskspråkigas som de samiskspråkigas åsikt var att inställningen till andra språkgrupper i framtiden kommer att bli mer negativ eller förblir oförändrad. Däremot trodde mer än en tredjedel av de teckenspråkiga svarspersonerna (38 %), av de karelskspråkiga (35 %) och av personer med något annat språk (33 %) att inställningen till dem som talar ett annat språk förändras till det bättre inom en nära framtid.⁹¹

⁹¹ Sammanfattning av enkäten på dinasikt.fi, diagram 13 s. 12.

Enkäten på dinasikt.fi innehöll även öppna frågor där man i svaren funderade på eventuella orsaker till såväl den positiva som den negativa inställningen gentemot andra språkgrupper. Av många av dessa svar framgick att fördomarna gentemot andra språkgrupper har ökat och att attityderna i den offentliga språkdebatten har hårdnat. Å andra sidan ansåg i synnerhet de yngre svenskspråkiga personer som upplevde att språkklimatet var positivt att attityderna till andra språk i och med globaliseringen har blivit mer positiva. I många av de finskspråkiga svarspersonernas öppna svar förhöll man sig positiv till att bevara det svenska språkets ställning och tvåspråkigheten.

Figur 4. Hur bedömer du att inställningen till andra språkgrupper förändras inom en nära framtid. Källa: Enkäten på dinasikt.fi.

Både i de svensk- och finskspråkiga svaren nämndes flyktingkrisen hösten 2015; å ena sidan ansågs den ha haft en positiv inverkan eftersom det allt större antalet invandrare har ökat förståelsen för även andra än dem som talar det egna språket, å andra sidan upplevde en del av de svarande att det ökade antalet asylsökande har haft en negativ inverkan eftersom den samhällseliga debatten har skärps och spänningarna i samhället ökat. Det rådande negativa språkklimatet och okunnigheten om Finlands mångspråkighet oroade både svensk-, finsk- och samiskspråkiga svarspersoner.⁹²

⁹² Enkäten på dinasikt.fi, s. 14–16, s. 18.

De svarspersoner som upplevde att språkklimatet har försämrats lyfte i de öppna svaren fram strukturreformerna inom den offentliga förvaltningen som något som eventuellt kan ha betydande språkliga konsekvenser. I många av de öppna svaren nämnde man att sättet på vilket man talar om studier i det andra inhemska språket och ställningstaganden till detta hade upplevts som kränkande och ringaktande. I många av svaren antog man också att orsaken till det försämrade språkklimatet kan vara den finskspråkiga befolkningens, inklusive myndigheternas, allt svagare kunskaper i svenska samt svag kunskap om de språkliga rättigheterna.⁹³

Många teckenspråkiga svarspersoner oroade sig över att landets svåra ekonomiska situation leder till ökad kritik mot de kostnader som förorsakas av att trygga teckenspråkiga tjänster. De karelskspråkiga lyfte i svaren fram sin frustration över att den övriga finska befolkningen inte känner karelska språket eller människor som talar karelska. Okunnigheten gör att karelskan ibland stämplas som ett främmande språk, vilket är ägnat att försvaga språkklimatet. Enligt enkäten på dinasikt.fi upplevde de karelskspråkiga att de har en svagare ställning än de övriga språkgrupperna i Finland.⁹⁴ Men man har också kunna skönja en positiv utveckling: enligt uppgifter justitieministeriet fick från en estnisk sammanslutning upplevs det som mer accepterat att använda estniska i officiella sammanhang i och med att antalet personer med estniska som modersmål har ökat avsevärt.⁹⁵

Utöver de språkliga rättigheterna äventyras även yttrandefriheten i situationer då man inte vågar tala sitt eget språk. I samband med beredningen av den här berättelsen har sammanslutningar som företräder olika språkliga minoriteter lyft fram utmaningarna med att bevara det egna språket och oron över det allt hårdare språkklimatet. I synnerhet invandrare, som representerar nya språkgrupper har svag kännedom om möjligheterna att organisera sej eller upprätthålla sitt eget språk. Dessa önskar särskilt stöd från myndigheterna för detta.⁹⁶

Centrala iakttagelser

Den språkliga mångfalden bör göras synlig och känd.

Invandrarna bör göras medvetna om sina språkliga rättigheter.

⁹³ Enkäten på dinasikt.fi, s. 14–15.

⁹⁴ Enkäten på dinasikt.fi, s. 19–21.

⁹⁵ Tuglas-seura ry:s inlägg på diskussionsmötet 17.5.2016 ordnat av justitieministeriet.

⁹⁶ Workshop om språkliga rättigheter 7.9.2016 ordnad av justitieministeriet och delegationen för etniska relationer ETNO (deltagare: Suomen Islam-seurakunta, Daisy Ladies ry, Familia ry, mångkulturorganisationernas samarbetsnätverk Moniheli ry, Helsingin juutalainen seurakunta, Monika-Naiset liitto ry).

4.2 Attityder gentemot olika språkgrupper

Också de instanser som övervakar att bindande internationella avtal efterlevs i Finland har uppmärksammat inställningen till minoritetsgrupper i Finland. Till exempel Europarådets ministerkommitté som övervakar genomförandet av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter fäste i mars 2017 i sina rekommendationer uppmärksamhet vid den ökade hatretoriken riktad mot minoritetsgrupper och uppmanade Finland att vidta omedelbara åtgärder för att minska den.⁹⁷

Finlands regering och riksdag har uppmärksammat den ökade hatretoriken och inlett åtgärder för att ingripa i den. Alla riksdagspartier undertecknade i oktober 2015 en deklaration⁹⁸ för att förnya sitt undertecknande av de europeiska partiernas stadga mot rasism. Genom undertecknandet av stadgan förbinder sig partierna bland annat till att inte föra fram åsikter som ökar fördomar och fientlighet samt att frånhålla sig all slags verksamhet som uppviglar till hatretorik.

4.2.1 Språkgruppernas erfarenheter vid kontakt med myndigheterna

Myndigheterna kan i sin egen verksamhet förbättra språkklimatet och därigenom främja de språkliga rättigheternas förverkligandet. I myndigheternas olika processer beaktas tvåspråkighetens förutsättningar och behov inte i tillräcklig utsträckning. Bäst lyckas detta när myndigheten är medveten om vad det betyder för en person att kunna tala sitt eget språk och att tillgodoseendet av övriga rättigheter ofta först förutsätter att de språkliga rättigheterna tillgodoses. Myndigheterna bör fästa allt mer uppmärksamhet vid hur kundsituationen ter sig för en kund som talar ett annat språk.

Justitiekanslern lyfte i sin årsredovisning 2013 fram att svenskan tynar i förvaltningen och bland myndigheterna. Det här kommer till uttryck i att den levande tvåspråkigheten minskar i förvaltningen och på arbetsplatserna. Med undantag av Österbotten tyr man sig i förvaltningen till enstaka tjänstemän som kan svenska eller som är tvåspråkiga, till tolkar eller till översättningstjänster. Utbildningsmaterial, myndighetsguider och juridisk litteratur finns tillgängliga i allt mindre utsträckning. Likaså kommer det från de högsta domstolarna allt mer sällan rättsfall på svenska och de finskspråkiga prejudikaten översätts inte till svenska. Den minskade användningen av och de sämre kunskaperna i svenska inom förvaltningen inverkar direkt på hurdan språklig service myndigheten kan ge de svenskspråkiga. Justitiekanslern konstaterar sålunda att den

⁹⁷ Europarådets ministerkommittés resolution (CM/ResCMN(2017)1) om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, godkänd 15.3.2017.

⁹⁸ <https://www.eduskunta.fi/SV/tiedotteet/Sidor/Riksdagsgrupperna-mot-rasism.aspx> (10.3.2017).

svenskspråkiga kunden ofta självmant blir tvungen att avstå från sin rätt att använda sitt modersmål i kontakten med myndigheterna.⁹⁹

Justitieministeriet har fått till kännedom om negativa attityder som kunder i olika sammanhang mötts av hos myndigheter då kunden använde ett annat språk än majoritetsspråket. Många intressegrupper lyfte i sina utlåtanden fram hur myndigheternas attityder påverkat tillgången till service och kundernas vilja att använda sitt modersmål hos myndigheter. I utlåtandena efterlyste man hos myndigheterna en positiv attityd mot olika språkgrupper.¹⁰⁰

I slutanalysen i Språkbarometern 2016 reflekterar man över faktorer som inverkar på språkklimatet. En identifierad utmaning är myndigheternas attityder mot språkliga minoritetsgrupper i kommunen och myndighetsattitydernas betydelse för det upplevda språkklimatet.¹⁰¹ Också resultaten i Samebarometern 2016 tyder på att det bland statligt och kommunalt anställda råder dels okunnighet, dels likgiltighet och till och med en negativ inställning till samernas språkliga rättigheter.¹⁰² Dessutom har de på den senaste tiden mycket aktuella frågorna om definitionen av same och ratificeringen av ILO 169-avtalet enligt vissa av de svarande förändrat de finskspråkigas inställning till samerna och det samiska språket i en mer negativ riktning.¹⁰³

Också diskrimineringsombudsmannen har fått ta emot klagomål över myndigheternas attityder gentemot personer som talar ett annat språk. Som exempel kan nämnas ett klagomål där ett ryskt barn hade förbjudits att använda ryska på rasterna och vid måltiderna, och ett annat fall då ryskspråkiga vårdare inom äldreomsorgen hade förbjudits att tala ryska sinsemellan.¹⁰⁴

I statsrådets riktlinjer för språk och översättning lyfter man fram åtgärder i syfte att främja myndigheternas medvetenhet om språkliga rättigheter och den vägen påverka deras attityder.¹⁰⁵ Också handlingsplanen för nationalspråksstrategin omfattar åtgär-

⁹⁹ Justitiekanslerns berättelse år 2013, s. 21–22.

¹⁰⁰ Tillämpningen av språklagstiftningen, OM 1/58/2016, remissammandrag: Finlands Dövas Förbund rf, City- Sámit ry, Resa-forumet, Svenska Finlands Folkting, Sydkustens landskapsförbund r.f, Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland, Allians rf, Suomen Venäjänkielisten yhdistysten liitto.

¹⁰¹ Språkbarometern 2016, s. 93–94.

¹⁰² Samebarometern 2016, s. 44.

¹⁰³ Samebarometern 2016, s. 51.

¹⁰⁴ Diskrimineringsombudsmannens byrås inlägg på diskussionsmötet 17.5.2016 ordnat av justitieministeriet.

¹⁰⁵ Valtioneuvostossa noudatettavat kielelliset periaatteet ja linjaukset, VNK 813/05/2016.

der som syftar till att öka myndigheternas medvetenhet om språkliga rättigheter och den vägen främja tillgodoseendet av dem.¹⁰⁶

Centrala iakttagelser

Myndigheternas beaktande av olika språkgrupper: Ett positivt attitydklimat gentemot olika språk- och befolkningsgrupper bör främjas. Myndigheterna bör tänka närmare på hur kundsituationerna ter sig ur samtliga språkgruppers synvinkel. Även det att en tjänsteman försöker tala kundens språk bidrar till ett positivare klimat, fast språket inte skulle vara flytande.

Medvetenhet om språkliga rättigheter: Myndigheterna bör känna till de språkliga rättigheterna och dithörande skyldigheter bättre än hittills. Det är viktigt att beakta även eventuella tolknings- och översättningsbehov. Myndigheternas och medborgarnas medvetenhet om olika befolknings- och språkgruppers språkliga rättigheter bör förbättras. Dessutom bör myndigheterna uppmuntras att informera olika språkgrupper om sina tjänster.

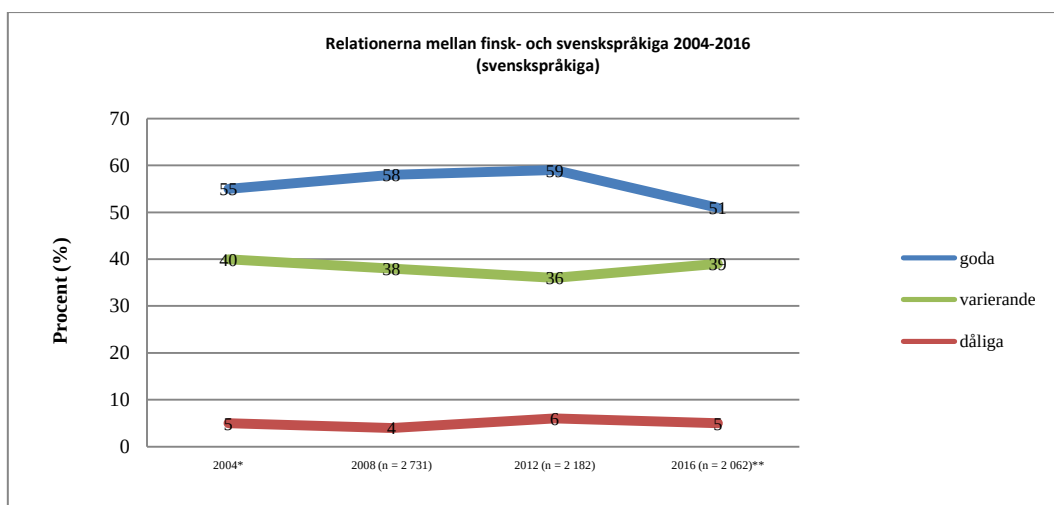
4.2.2 Språkklimatet i tvåspråkiga kommuner

Enligt Språkbarometern 2016 förefaller det att språkklimatet upplevs ha försämrats efter 2012. De finskspråkiga minoriteterna i kommuner med svenska som huvudspråk upplever språkklimatet som något sämre än de svenskspråkiga minoriteterna. 44 procent av de finskspråkiga upplever att klimatet är gott eller mycket gott, medan 8 procent upplever det som dåligt. Av de svenskspråkiga svarspersonerna upplever 51 procent att klimatet är gott eller mycket gott mot 5 procent som upplever att det är dåligt. Enligt resultaten verkar relationerna mellan språkgrupperna i tvåspråkiga kommuner fortfarande vara relativt goda.¹⁰⁷ Andelen svarande som upplever att relationerna har försämrats har dock ökat. I tvåspråkiga kommuner upplever i synnerhet den svenskspråkiga minoriteten att relationerna mellan språkgrupperna har försämrats. Av de svenskspråkiga svarspersonerna upplever 14 procent att relationerna har förbättrats, medan upp till 47 procent av de finskspråkiga upplever att relationerna har förbättrats. Av de svenskspråkiga svarspersonerna upplever 24 procent att relationerna har försämrats mot endast 8 procent av de finskspråkiga.¹⁰⁸

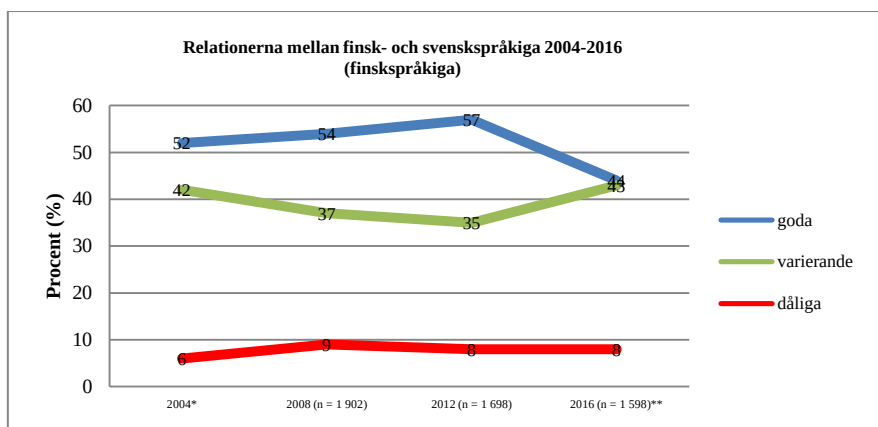
¹⁰⁶ OM 13/2017, s. 15.

¹⁰⁷ Språkbarometern 2016, Figur 9, s. 30–31.

¹⁰⁸ Språkbarometern 2016, Figur 10, s. 31.

*) Endast Karleby, Lojo, Esbo, Borgå, Lapträsk. Siffrorna från Språkbarometern 2008. **) 2016 valde 5,1 % alternativet "kan inte säga".

*) Jakobstad, Korsholm, Kimito, Ekenäs, Pernå. Siffrorna från Språkbarometern 2008. **) 2016 valde 5,4 % alternativet "kan inte säga".

Figur 5. Relationerna mellan finsk- och svenskspråkiga 2004–2016. Källa: Språkbarometern 2016

4.3 Språkgruppernas upplevelser av trakasserier och diskriminering

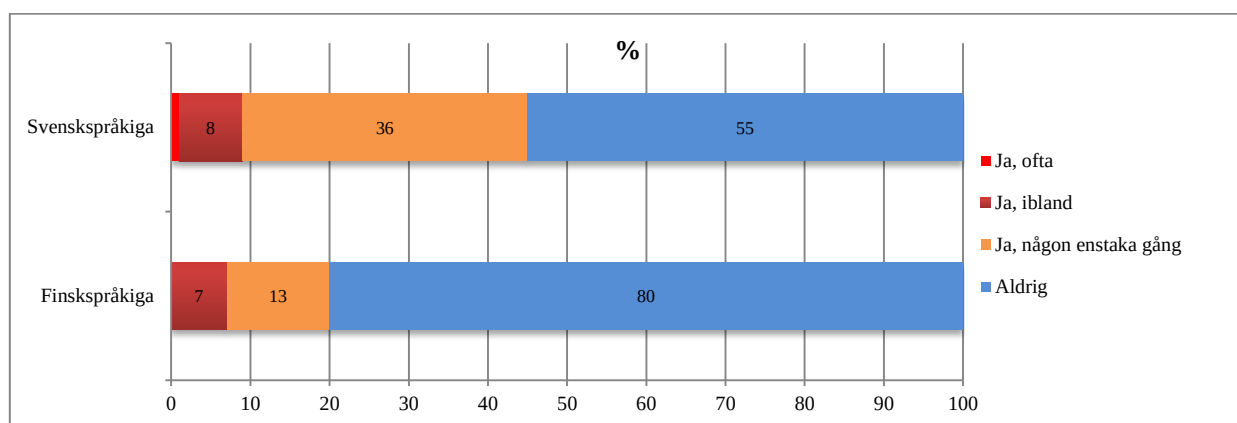
Diskriminering på grund av språk är förbjuden i grundlagen och diskrimineringslagen. I 8 § i diskrimineringslagen (1325/2014) definieras diskriminering och i 14 § trakasserier. Ett beteende som syftar till eller som leder till att en persons människovärde kränks innebär trakasserier, om beteendet har samband med bland annat språket och beteendet utifrån den grunden skapar en stämning som gör att personen förnedras

eller förödmjukas eller som är hotfull, fientlig eller aggressiv gentemot honom eller henne.

Hatretorik, trakasserier och diskriminering på språkliga grunder följs för närvarande inte systematiskt upp. Till exempel Polisyrkeshögskolan producerar årligen grundläggande information om rasistisk och annan hatbrottslighet och dess utveckling genom att via datasystemet för polisärenden (PATJA) följa upp hatbrott som kommit till polisens kännedom.

I Språkbarometern 2016 frågades för första gången om en person som hör till språkminoriteten (fi–sv) har utsatts för trakasserier eller diskriminering i vardagen på grund av sitt språk i sin egen kommun. Enligt resultaten har nästan varannan svenskspråkig och var femte finskspråkig upplevt att de utsatts för trakasserier eller diskriminering i vardagen på språkliga grunder.

Tabell 8. Har du i din vardag blivit trakasserad och/eller diskriminerad (t.ex. verbalt, via e-postmeddelande och/eller gester) på grund av ditt språk?

Källa: Språkbarometern 2016.

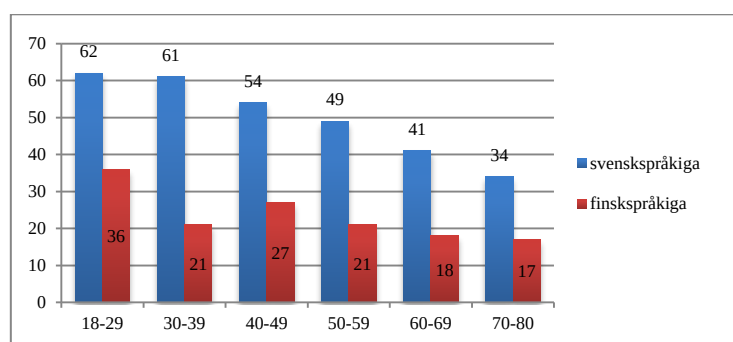
Det finns en tydlig skillnad mellan språkgrupperna i hur ofta de svarande har utsatts för trakasserier eller diskriminering på grund av språket. 44 procent av de svenskspråkiga upplever att de ofta eller ibland blivit trakasserade och/eller diskriminerade på grund av språket, medan motsvarande siffra för de finskspråkiga är 20 procent. I de öppna svaren nämns bland annat kollektivtrafik och andra offentliga rum som plats för trakasserier och/eller diskriminering.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Språkbarometern 2016, s. 33.

Av den utredning om hatretorik¹¹⁰ som justitieministeriet har låtit utföra framgår även att personer som tillhör minoritetsgrupper utsätts för trakasserier eller hatretorik i synnerhet i offentliga rum. I utredningen nämndes bland annat kollektivtrafik, caféer, restauranger och skolor. De offentliga rummen nämndes särskilt även i ett utlåtande till justitieministeriet där man lyfte fram ungdomarnas oro över det hårdnande attitydklimatet och deras rädsla att tala sitt modersmål offentligt.¹¹¹

Också i de öppna svaren på justitieministeriets enkät på dinasikt.fi framkommer förekomsten av språkliga trakasserier i offentliga rum. I synnerhet svenskspråkiga personer under 30 år berättar i sina svar att de är rädda att tala svenska i vissa situationer som till exempel i kollektivtrafiken.¹¹²

Tabell 9. Upplevelse av trakasserier och/eller diskriminering enligt ålder (%)

Källa: Språkbarometern 2016.

I Språkbarometern 2016 granskas upplevelsen av diskriminering och trakasserier även enligt åldersgrupp. På basen av tabell 9 kan man notera att svenskspråkiga personer i åldern 18–29 år och 30–39 år upplever lika mycket trakasserier och diskriminering. Bland finskspråkiga upplever personer i åldern 18–29 år mest trakasserier och diskriminering. Upplevelsen av trakasserier och diskriminering förefaller i båda språkgrupperna minska med åldern. Svenskspråkiga upplever emellertid i alla åldersgrupper dubbelt så mycket trakasserier och diskriminering som finskspråkiga.¹¹³

Svaren i Språkbarometern 2016 överensstämmer med resultaten i justitieministeriets utredning om hatretorik enligt vilken just unga personer i åldern 13–24 år upplever mest trakasserier och hatretorik. I utredningen om hatretorik granskas bland annat

¹¹⁰ Vihapuheselvitys, Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, JM 7/2016.

¹¹¹ Finlands Ungdomssamarbete – Allians rf:s utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016.

¹¹² Enkäten på dinasikt.fi, s. 14.

¹¹³ Språkbarometern 2016, s. 34.

trakasserier och diskriminering mot samer, romer och personer med andra språk. Utredningen behandlar inte svenskspråkiga som en egen grupp, även om det bland de svarande fanns svenskspråkiga.¹¹⁴

I utredningen om hatretorik konstateras att det vanligaste är att minoritetsgrupperna upplever hatretorik eller trakasserier från majoritetsbefolkningen. Enligt utredningen har samerna oftare än andra grupper upplevt hatretorik även inom sin egen minoritetsgrupp. Majoritetsbefolkningens hatretorik mot samerna hör ihop med att man förnekar deras rättigheter eller nedvärderar den samiska kulturen och de samiska språken. Trakasserier eller hatretoriken från den egna minoritetsgruppen hör ofta ihop med upplevelsen av att få sin sameidentitet erkänd i samegemenskapen eller så kan de uppträda mellan olika samiska grupper.¹¹⁵ Också i Samebarometerns slutanalys lyfte man fram det samiska samhällets egna attityder och deras interna verkan.¹¹⁶

Undervisnings- och kulturministeriet startade i maj 2016 handlingsprogrammet *Betydelsefull i Finland* för förebyggande av hatretorik och rasism samt främjande av delaktighet i samhället. Programmet syftar till att öka delaktigheten och dialogen, stärka kunskapsbasen och förmågan att sätta sig in i någon annans situation. Handlingsprogrammet innehåller tio åtgärder inriktade på bland annat utbildning av undervisningspersonal, ungdomsarbete, motion och idrott och dialog mellan olika religioner.¹¹⁷

Central iakttagelse

Förebyggande av hatretorik och diskriminering: Det finns behov av att kartlägga datakällor för uppföljning av hatretorik, trakasserier och diskriminering som språkgrupperna upplever. Befintliga uppföljningsmekanismer bör utvecklas så att även hatretorik och diskriminering på språkliga grunder statistikförs

¹¹⁴ JM 7/2016.

¹¹⁵ JM 7/2006, s. 11.

¹¹⁶ Samebarometern 2016, s. 40.

¹¹⁷ Handlingsprogrammet *Betydelsefull i Finland*. Program för förebyggande av hatretorik och rasism samt främjande av delaktighet i samhället, 2.5.2016, (<http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-405-4>).

5 TILLGODOSEENDET AV SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER INOM SOCIAL- OCH HÄLSOTJÄNSTERNA

Sedan Språkberättelsen 2006 har man följt hur man som kund har kunnat använda det egna språket inom social- och hälso-tjänsterna. Att få använda det egna språket upplevs av individen som särskilt viktigt. Kommunal social- och hälsovård som förverkligas med hjälp av stöd från staten ligger som grund för social- och hälsovårdssystemet. Tjänster produceras förutom av den offentliga sektorn även av privata företag. I Finland finns också ett omfattande nätverk av social- och hälsovårdsorganisationer som producerar både avgiftsbelagda och avgiftsfria tjänster.¹¹⁸

SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER INOM SOCIAL- OCH HÄLSOTJÄNSTERNA

- Det allmänna ska enligt 19 § 3 mom. i grundlagen tillförsäkra var och en tillräckliga social-, hälsovårds- och sjukvårdstjänster samt främja befolkningens hälsa. I bestämmelsen anges inte hur social-, hälso- och sjukvårdstjänsterna ska ordnas. De övriga bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna är dock av betydelse för hur tjänsterna ordnas och deras tillgänglighet.
- Enligt 17 § 2 mom. i grundlagen ska det allmänna tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhällsbehov enligt lika grunder. Grundlagens bestämmelser förutsätter utöver den formellt jämlika behandlingen av dessa språk även att jämlik-

¹¹⁸ <http://stm.fi/sv/social-och-halsotjanster/organisation-och-ansvar-inom-social-och-halsovardssystemet> (4.5.2017).

heten mellan den finsk- och svenskspråkiga befolkningen i praktiken tryggas. Bestämmelsen är av betydelse när samhälleliga tjänster, som social- och hälso- och sjukvårdstjänster, ordnas.

- Enligt 17 § 3 mom. i grundlagen har samerna såsom urfolk samt romerna och andra grupper rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna finns i samiska språklagen. Rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp tryggas genom lag.
- Utöver språklagen och samiska språklagen finns bestämmelser om språkliga rättigheter i speciallagstiftning. Speciallagar är bland annat hälso- och sjukvårdslagen, socialvårdslagen, lagen om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälso- och sjukvårdstjänster för äldre, lagen om patientens ställning och rättigheter dvs. patientlagen, lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården dvs. klientlagen, och rättigheter inom socialvården, barnskyddslagen och lagen om service och stöd på grund av handikapp.
- I tvåspråkiga kommuner eller samkommuner ska hälso- och sjukvården, socialvården och tjänsterna för den äldre befolkningen ordnas på svenska och finska. Tjänsterna ska ordnas så att kunderna blir betjänade på det språk de väljer. Det här betyder att kundernas rätt att använda finska eller svenska inte är beroende av deras övriga språkkunskaper. Om journalhandlingarna skrivs på något annat språk än kundens språk ska de översättas i den omfattningen att kunden får tillräckliga uppgifter om sin vård. Enspråkiga kommuner ordnar tjänsterna på kommunens språk. Patientens modersmål ska dock i beaktas i den mån det är möjligt.
- Inom de social- och hälso- och sjukvårdstjänster som ordnas i samernas hembygdsområde har samerna rätt att använda samiska eller finska efter eget val. I Lapplands sjukvårdsdistrikt har samerna rätt att använda samiska i egen sak. Myndigheter som omfattas av tillämpningsområdet för samiska språklagen har en primär skyldighet att betjäna de samiskspråkiga kunderna på samiska och först i andra hand skyldighet att tillhandahålla tolkning. Om yrkespersonal som talar samiska inte finns tillgänglig, är det tillräckligt med tolkning.
- Enligt 2 § i språklagen och 1 § i samiska språklagen ska tjänsterna även ordnas så att service på det egna språket fås utan att det förorsakar kunden extra besvär eller leder till en situation där kunden särskilt behöver begära eller kräva den. Detta är en av de grundläggande principerna

i språklagen och samiska språklagen. Privatpersoner avstår lätt från sina språkliga rättigheter om de upplever att myndigheten inte vill ge dem service på deras eget språk. Det här i sin tur leder till att de språkliga rättigheterna inte tillgodoses, och därigenom nödvändigtvis inte heller de övriga rättigheterna.

- Enligt klientlagen och patientlagen ska tolkning ordnas och tolk anlitas i mån av möjlighet om social- och hälsovårdspersonalen inte behärskar det språk som patienten använder eller om patienten på grund av hörsel-, syn- eller talskada, eller av någon annan orsak inte kan göra sig förstådd. Teckenspråkiga personer har i sista hand möjlighet att få tolkning enligt lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010), det vill säga tolkningstjänstlagen, om de inte får tillräcklig och lämplig tolkning med stöd av någon annan lag. Enligt 3 § i teckenspråkslagen som trädde i kraft 2015 ska myndigheterna i sin verksamhet främja möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk.
- I diskrimineringslagen finns bestämmelser om förbud mot diskriminering bland annat på grund av språk samt om rimliga anpassningar för att bemöta personer med funktionsnedsättningar jämlikt.
- Kundens möjligheter att förstå och bli förstådd vid anlitaandet av social- och hälsojänsjer är en del av servicens kvalitet och av central betydelse för tillgodoseendet av de övriga rättigheterna. Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna har inverkan även på patientsäkerheten och är en förutsättning för patientens självbestämmanderätt.

5.1 Språkliga rättigheter inom social- och hälsojänsjerna

5.1.1 Service på finska och svenska i lagstiftningen

Att ordna tjänster på finska och svenska så att kunden får dem på det språk han eller hon önskar, betyder i praktiken att den som betjänar kunden ska kunna kundens språk tillräckligt bra och använda det.¹¹⁹ Finsk- och svenskspråkiga personer ska också bemötas jämlikt. Det här förutsätter inte att tjänsterna ordnas på samma sätt

¹¹⁹ Norra Finlands förvaltningsdomstols beslut, diarienummer 00975/15/6299, 16.3.2017.

utan att finsk- och svenskspråkiga personer faktiskt har samma ställning. Enligt justitieombudsmannens beslut var det till exempel inte jämlikt bemötande att en svenskspråkig kund anvisades att beställa vårdartiklar per telefon, när finskspråkiga kunder hade möjlighet att välja elektronisk service eller telefonservice.¹²⁰ Det finns inga hinder för att kommunen ordnar hälsotjänsterna på annat sätt för den svenskspråkiga befolkningen än för den finskspråkiga om det främjar tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna. Jouren på en hälsocentral kunde till exempel ordnas så att finskspråkiga och svenskspråkiga hade olika köer då kötiderna var ungefär desamma.¹²¹

Enspråkiga kommuner ordnar tjänsterna på kommunens språk. I annan lagstiftning kan kommunen dock åläggas språkliga skyldigheter. Patientens modersmål, hans eller hennes personliga behov och kultur ska i den mån det är möjligt beaktas i vården och bemötandet. Likaså är det en förutsättning för patientens självbestämmanderätt och rätt att få information att han eller hon förstår och blir förstådd. Därtill förbjuder diskrimineringslagen diskriminering på grund av språket, vilket i enskilda fall kan betyda att service ska erbjudas på kundens språk om sådan rimligen kan ordnas.

I områden där språkgrupperna är lika stora eller där den mindre språkgruppens andel är ganska stor, tryggas de språkliga rättigheterna i huvudsak väl. Personalen är ofta tvåspråkig, eller så kan man utan dröjsmål tillkalla en anställd som talar det andra nationalspråket. I tvåspråkiga miljöer är det även naturligt att tala sitt eget språk.

I områden där andelen som talar det andra nationalspråket är liten krävs det i praktiken särskild planering för att de språkliga rättigheterna ska tillgodoses. I synnerhet när det gäller svenskspråkiga tjänster korrelerar tillgången till svenskspråkiga tjänster med den svenskspråkiga befolkningens andel.¹²² En delorsak till detta är svårigheterna att rekrytera språkkunnig personal samt alltför få möjligheter för personalen att lära sig och öva det språk som är mindre använt i området. Även om minoritetens andel är liten, kan den till antalet vara stor. Till exempel i huvudstadsområdet finns det lika många svenskspråkiga som i en i finska förhållanden stor stad, men man är inte nöjd med nivån på de språkliga tjänsterna.¹²³ För att man ska kunna trygga de språkliga rättigheterna, bör tjänsteproducenten definiera var i servicekedjan det är särskilt viktigt att kunden direkt kan hänvisas till en anställd som behärskar kundens språk väl.

Inom hälso- och sjukvården finns kritiska faser då service på det egna språket är särskilt viktig. Dessa återges i figuren.

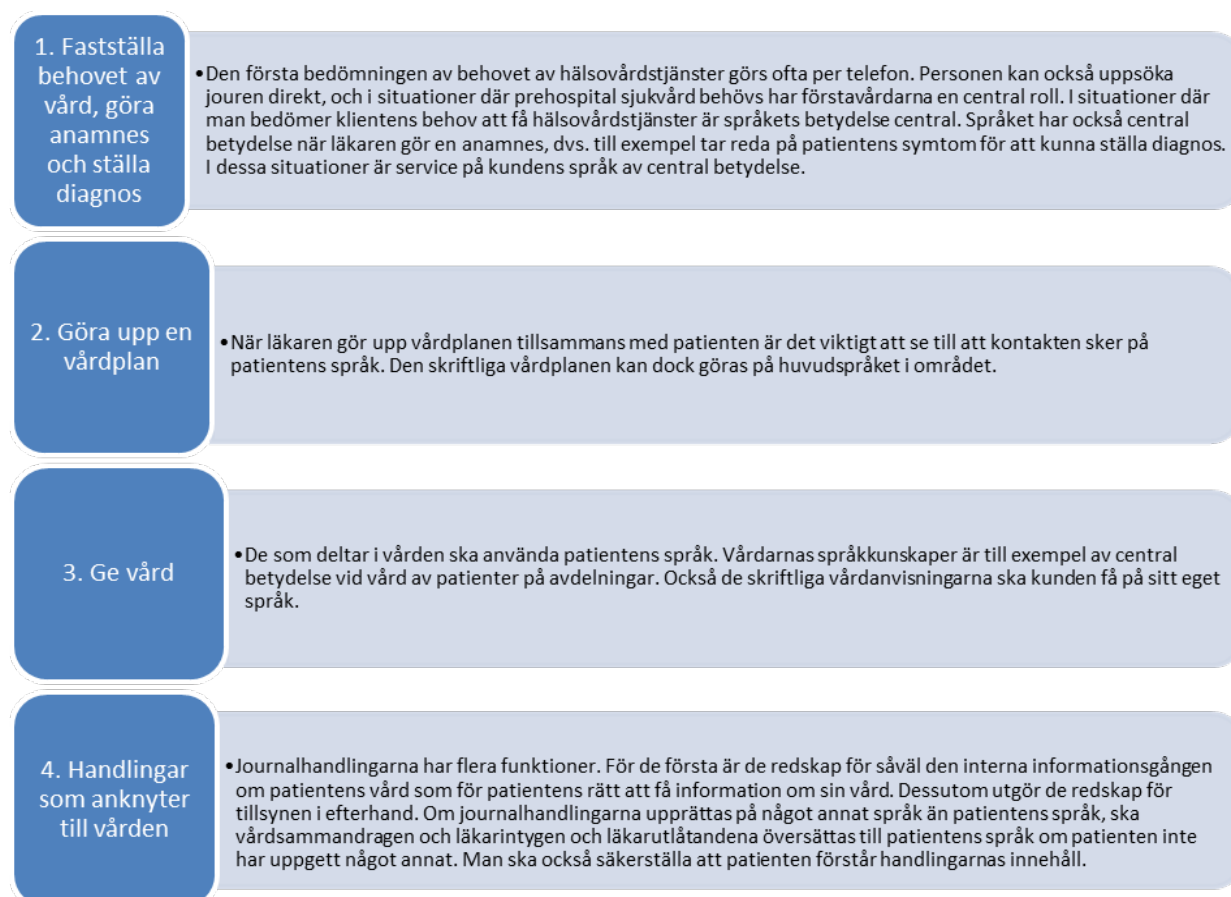
¹²⁰ OA Dnr 465/4/15.

¹²¹ OA Dnr 2533/4/13.

¹²² Språkbarometern 2016, s. 59.

¹²³ Språkbarometern 2016, s. 57.

Figur 6. De viktigaste faserna i hälsovården med tanke på språkliga rättigheter ¹²⁴

Förutom det som anförts i tabellen ovan ska uppföljningen av vården ske på kundens språk. Tillvägagångssättet i de ovan nämnda faserna är att man identifierar de kunder som talar något annat än huvudspråket i regionen och hänvisar dem till personal som talar kundens språk väl. Det är också viktigt att se till att patienten förstår betydelsen av valet av kontaktspråk.

Språket och patientens behov av att bli förstådd är viktiga för patientsäkerheten.¹²⁵ Förverkligandet av de språkliga rättigheterna är även en förutsättning för att övriga rättigheter förverkligas. Av dessa kan nämnas patientens självbestämmanderätt samt rätt till information.

¹²⁴ Göran Honga 17.11.2016.

¹²⁵ GrUU 63/2016 rd, s. 5

Tvåspråkiga kommuner är skyldiga att ordna socialtjänster på finska och svenska. Med socialvård avses socialservice och stödtjänster som ingår i den samt åtgärder genom vilka yrkesutbildad personal inom socialvården främjar och upprätthåller individens, familjens och gemenskapens funktionsförmåga, sociala välfärd, trygghet och delaktighet. I socialvårdslagen (1301/2014) anges vilka ärenden som omfattas av allmän socialservice och i speciallagstiftningen föreskrivs vad som omfattas av socialvård. Inom socialvården betonas uppgifter som gäller barns och barnfamiljers behov, barnskydd, äldreomsorg, handikappservice och missbrukartjänster, men i praktiken kan vem som helst vara klient hos socialvården i något skede av livet.

Inom socialvården finns det många kundnära uppgifter. Att få service på det egna språket är en förutsättning för att de sociala rättigheterna tillgodoses. Kunden ska alltid hänvisas till en socialarbetare som talar kundens språk. Inte heller inom socialvården betyder detta att alla anställda ska behärska både finska och svenska lika väl. De språkliga rättigheterna kan tillgodoses till exempel så att svenskspråkiga kunder hänvisas till socialarbetare som talar bra svenska. Vid socialjouren ska det alltid finnas en person som kan tala det mindre använda språket i området.

5.1.2 Service på samiska i lagstiftningen

I bestämmelserna om social- och hälsovård anges inte direkt de samiskspråkigas rättighet att använda eller få service på samiska utan rättigheterna tryggs genom hänvisningsbestämmelser. I motiveringarna till samiska språklagen konstateras att samernas rätt att använda samiska i social- och hälsovården tryggs med stöd av 4 och 12 § i samiska språklagen¹²⁶.

Enligt 12 § i samiska språklagen har samerna rätt att i kontakt med myndigheterna använda samiska på verksamhetsställen som ligger inom samernas hembygdsområde. Det här betyder tjänster som ordnas av Enontekiö, Enare och Utsjoki kommuner och delvis av Sodankylä kommun. Enligt 4 § i samma lag har samerna rätt att i egen sak eller i ett ärende där de hörs använda samiska även i samkommuner där någon av de nämnda kommunerna är medlem. I fråga om hälsotjänster betyder detta rent praktiskt Lapplands sjukvårdsdistrikt.

Enligt 19 § i samiska språklagen ska myndigheten om samiska används vid muntlig behandling av ett ärende försöka se till att ärendet handläggs av en anställd som kan samiska. Om en sådan inte finns ska myndigheten ordna avgiftsfri tolkning. Med andra ord, en samisk kund ska i första hand hänvisas till vårdpersonal som behärskar

¹²⁶ RP 46/2003 rd, s. 43.

samiska, men om service på samiska inte kan ordnas på grund av brist på utbildad personal som kan samiska uppfyller tolkning lagens krav.

Det att rättigheterna tryggas genom hänvisningsbestämmelser eller härleds direkt ur samiska språklagen utan hänvisningsbestämmelser har i vissa fall orsakat ovisshet om nivån på samernas språkliga rättigheter. I till exempel Lapplands sjukvårdsdistrikt (samkommun) har samiska språklagen tolkats så att tjänsterna inom den specialiserade sjukvården inte anses ingå i lagens tillämpningsområde. Sålunda har service på samiska i regel ordnats genom tolkning i enlighet med 3 och 5 § i lagen om patientens ställning och rättigheter. I sjukvårdsdistriktet översätts i princip inte heller journalhandlingarna till samiska, utan patienten svarar själv för en eventuell översättning.¹²⁷

I avtalet om ordnandet av specialiserad sjukvård i specialupptagningsområdet för Uleåborgs universitetssjukhus (2013–2016) beaktas den samiska befolkningens rätt till service på det egna språket inte separat.¹²⁸ Å andra sidan har planen för ordnande av hälso- och sjukvård i kommunerna i Lapplands sjukvårdsdistrikt tydliga riktlinjer om att tolktjänster bör anlitas endast om service på samiska inte kan tryggas på annat sätt.¹²⁹

5.1.3 Service för andra språkgrupper i lagstiftningen

Trots att det inte finns separata bestämmelser om rätten att använda andra språk än finska, svenska eller samiska i vårdssituationer, har patienten emellertid språkliga rättigheter med stöd av lagen om patientens ställning och rättigheter och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. Patientens modersmål samt personliga behov och kultur ska i den mån det är möjligt beaktas i vården och bemötandet. Likaså är det en förutsättning för att kunna tillgodose patientens självbestämmanderätt och rätt att få information att han eller hon och vårdpersonalen förstår varandra. Justitieombudsmannen har till exempel konstaterat att man inte kan åsidosätta patientens självbestämmanderätt på den grunden att han eller hon inte behärskar de språk myndigheten använder.¹³⁰ Justitieombudsmannen har också gjort en hälsovårdscentral uppmärksam på att man inte får säga till patienten att man inte talar engelska på mottagningen om personalen kan det.¹³¹

¹²⁷ Lapplands sjukvårdsdistrikt (videokonferens 3.1.2017).

¹²⁸ Avtal om ordnandet av specialiserad sjukvård i specialupptagningsområdet för Uleåborgs universitetssjukhus 2013–2016.

¹²⁹ Lapin sairaanhoitopiiri (2015): Terveystienhuollon järjestämissuunnitelma 2013–2016. Uppdaterad för åren 2015–2016. Medlemskommunerna i Lapplands sjukvårdsdistrikt. Godkänd av samkommunens fullmäktige 10.6.2015.

¹³⁰ Eoak 70/2014.

¹³¹ OA 903/4/13.

5.2 Tillgodosedandet av språklig service inom social- och hälso-tjänsterna

5.2.1 Finsk- och svenskspråkig service

I statsrådets berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen 2006, 2009 och 2013 har uppmärksamhet fästs vid förverkligandet av de språkliga rättigheterna inom social- och hälso-tjänsterna. I berättelsen från 2006 konstateras brister i stora tvåspråkiga kommuner där i synnerhet tillgången till svenskspråkig service har varit slumpmässig.¹³² I berättelsen från 2009 har man i uppföljningen av social- och hälso-tjänsterna särskilt uppmärksammat hur svenskan och finskan har tillgodosetts inom barnskyddet, äldreomsorgen och mentalvårdstjänsterna.¹³³ Samma saker följs upp även i den här berättelsen. I berättelsen från 2013 konstateras att de svenskspråkiga var mindre nöjda med tjänsterna på det egna språket inom alla sektorer jämfört med 2008.¹³⁴

Europarådets ministerkommitté har i sin resolution från 1.2.2012¹³⁵ om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter uttryckt sin oro för allvarliga brister i efterföljandet av språklagen och samiska språklagen i synnerhet i fråga om hälso-tjänster. Ministerkommittén nämnde tjänstemännens bristande språkkunskaper som huvudorsak till detta. Fyra år efter att resolutionen gavs besökte den rådgivande kommittén för genomförandet av ramkonventionen Finland i oktober 2015 och lämnade 6.10.2016 en rapport om hur ramkonventionen genomförts i Finland.¹³⁶ I rapporten fäster den rådgivande kommittén allt tydligare uppmärksamhet vid att myndigheterna ska se till möjligheten för svensk- och samisktalande personer att använda sitt eget språk inom hälso-tjänsterna. I den färskaste resolutionen från mars 2017¹³⁷ ger ministerkommittén följande rekommendation till omedelbar åtgärd: "Ansträngningarna bör ökas för att säkerställa att social- och hälso-tjänster på ett adekvat sätt är tillgängliga på vars och ens första språk, särskilt svenska och samiska, och att minoriteternas språkliga rättigheter beaktas i administrativa reformer."

I tvåspråkiga kommuner anlitar finsk- och svenskspråkiga i minoritetsställning social- och hälsovårdstjänster i ungefär samma utsträckning trots att små skillnader finns.

¹³² Språkberättelsen 2006, s. 42.

¹³³ Språkberättelsen 2008, s. 40–44.

¹³⁴ Språkberättelsen 2013, s. 55.

¹³⁵ Europarådets ministerkommittés resolution (CM/ResCMN(2012)3) om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, godkänd 1.2.2012.

¹³⁶ Europarådets rådgivande kommittés fjärde rapport över Finland gällande ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter (ACFC/OP/IV/2016(002), godkänd 24.2.2016, publicerad 6.10.2016.

¹³⁷ Europarådets ministerkommittés resolution (CM/ResCMN(2017)1) om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, godkänd 15.3.2017.

Mest anlitad är hälsovårdscentralens mottagning.¹³⁸ Allmänt kan man konstatera att de svenskspråkiga är mer missnöjda med språkservicen och att i synnerhet de svenskspråkigas nöjdhet varierar mycket såväl mellan regionerna som mellan kommuner. De svenskspråkiga har således en ojämlik ställning i förhållande till både finskspråkiga och varandra. I samband med de finskspråkiga tjänsterna har frågan om kunskaperna i finska hos personal med invandrarbakgrund blivit aktuell. Det har till exempel i tillsynen av hälsovårdens yrkespersoner framkommit fall där man varit tvungen att bedöma såväl språkkunskapen som yrkeskunskapen.¹³⁹ I de öppna svaren som lämnades på justitieministeriets enkät svarade merparten av de finskspråkiga att det är en självklarhet för dem att få service på det egna språket. Av svaren framgår dock att det även finns fall då finskspråkiga inte har förstått vad vårdpersonalen har sagt och upplevt osäkerhet om personens förmåga att förstå finska.

*"Lääkärille on vaikeaa kuvata mielialan sävyjä kun hän ei (venäläinen ?) oikein hallinnut suomea. Koin jääneeni sen takia ilman asianmukaista hoitoa ahdistuneisuuteen (tms.masennukseen)."*¹⁴⁰

5.2.1.1 Val av språk i praktiska situationer

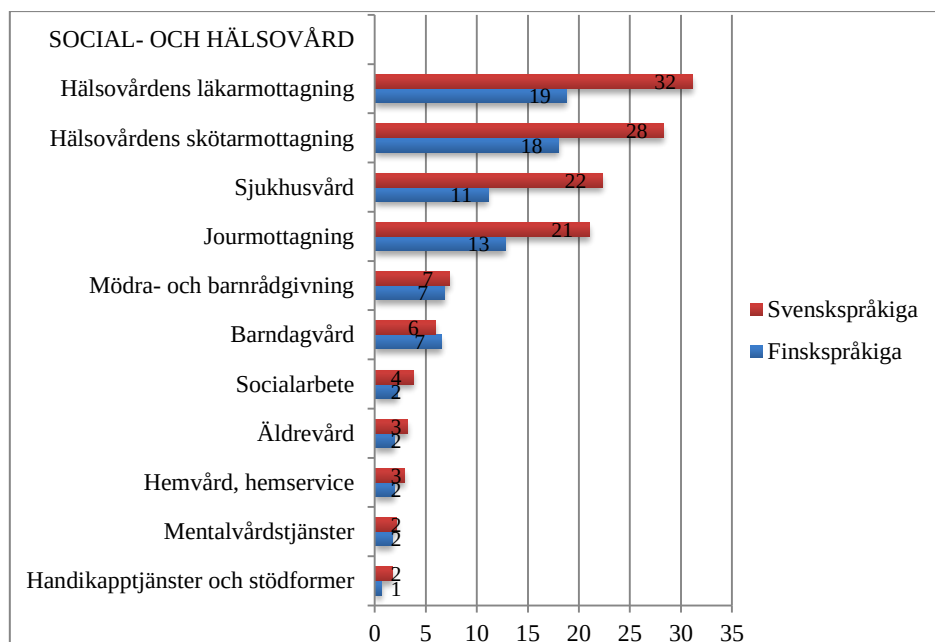
Utmaningarna för den svenskspråkiga servicen är andra än för den finskspråkiga. Finsk- och svenskspråkiga personer beter sig på olika sätt när det handlar om att använda sitt eget språk. Svenskspråkiga kräver att få vård på sitt eget språk mer sällan än de finskspråkiga.

¹³⁸ Språkbarometern 2016, s. 51.

¹³⁹ Remissammandrag, s. 19, Valvira.

¹⁴⁰ Översättning: *Det är svårt att beskriva nyanser i humöret när läkaren (rysk?) inte riktigt klarade av finskan. Jag upplevde därför att jag blev utan adekvat vård för ångesten (eller annan depression).* Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

Tabell 10. Andel av de svarande som har använt servicen men inte begärt service på sitt eget språk.

Källa: Språkbarometern 2016.

Svenskspråkiga byter också lättare språk än finskspråkiga om de inte får service på det egna språket. I områden där de svenskspråkiga är i minoritet kan det här delvis bero på att många svenskspråkiga också talar finska. Av enkäten framgår dock att det inte alltid är frivilligt att man avstår från att tala det egna språket eller att byta språk. Att man byter språk är ofta förknippat med rädslan att annars vara till besvär eller att få sämre och långsammare service.¹⁴¹

"Det är en evig kamp mellan att kräva, orka tjata, alltid börja på svenska men utan att göra den andra parten upprörd för då vet man inte hur ärendet går vidare."

"Oftast byter man bara bryskt språk, och man känner sej som en belastning när man ens börjar på svenska. Det är inte roligt."

*"det känns oerhört bra när man får betjäning på sitt modersmål"*¹⁴²

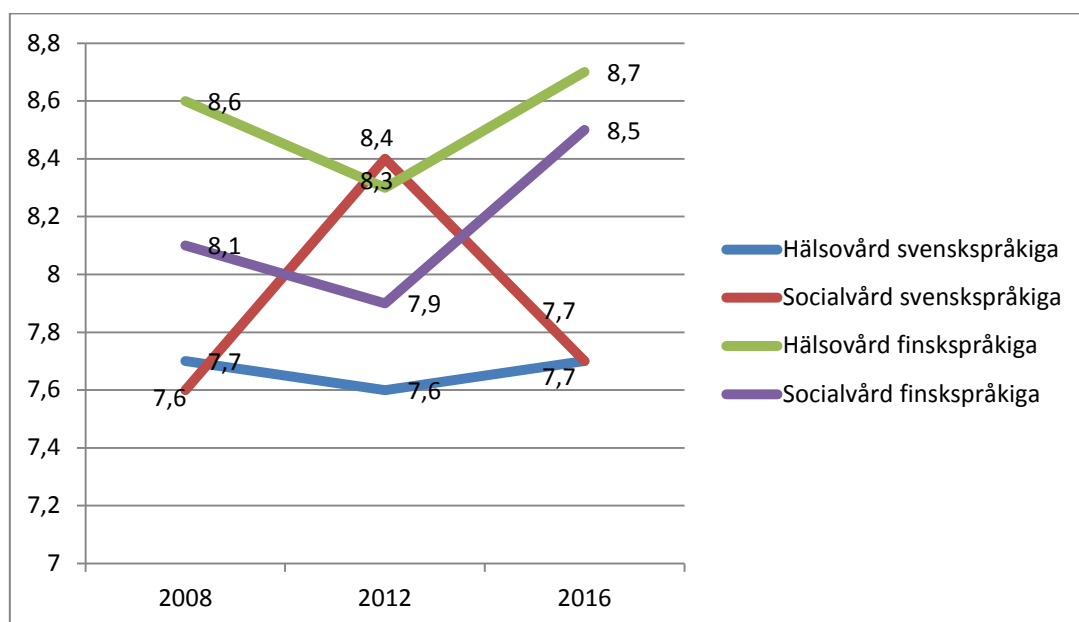
¹⁴¹ Enkäten på dinasikt.fi, s. 30.

¹⁴² Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

5.2.1.2 Nöjdheten med hur tjänsterna på det egna språket fungerar

De finskspråkiga minoriteterna ger tillgången till tjänster på det egna språket ett bättre vitsord än de svenskspråkiga såväl inom social- som hälso- och sjukvården. Utifrån justitieministeriets enkäter och utlåtandebegäran kan man konstatera att de finskspråkiga även på en allmän nivå är mer nöjda med social- och hälso- och sjukvårdens språkliga nivå än de svenskspråkiga. Om man separat mäter hur nöjd man är med hälso- och sjukvården och socialtjänsterna framgår det tydligt att mest missnöjda är svenskspråkiga som bor i en kommun med finska som majoritetsspråk. Missnöjet gäller både hälso- och sjukvårdens och socialvårdens tjänster.¹⁴³

Tabell 11. Medelvitsordet för de språkliga tjänsterna inom social- och hälso- och sjukvården 2008–2016

Källa: Språkbarometern 2016, figur 29.

De svenskspråkigas uppfattning om den språkliga servicens nivå varierar mycket i olika områden. Det högsta vitsordet för social- och hälso- och sjukvårdens tjänster på svenska får Österbotten, därefter kommer Nyland och sist Åboland.¹⁴⁴

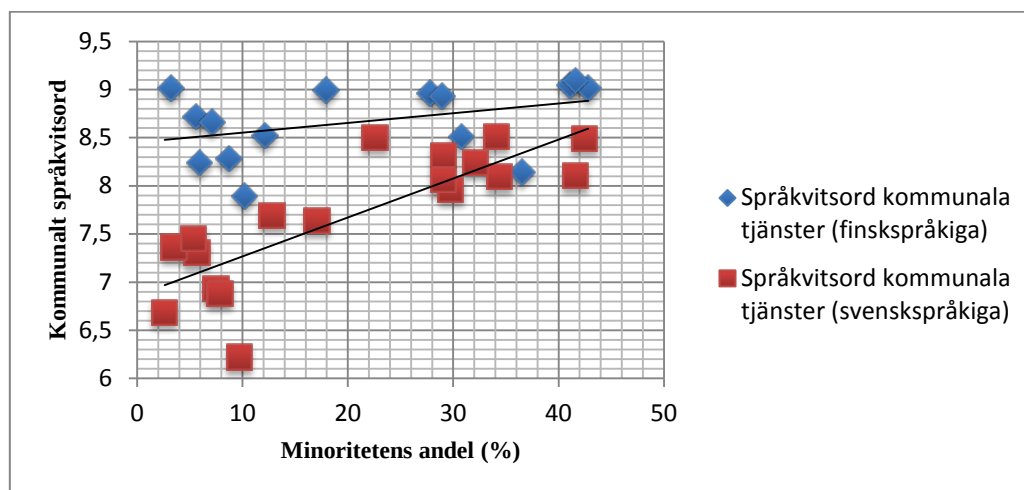
¹⁴³ Språkbarometern 2016, s. 61.

¹⁴⁴ Språkbarometern 2016, s. 55.

5.2.1.3 Språklig service i kommunerna

Det varierar från kommun till kommun hur nöjd man är med den språkliga servicen. I tidigare Språkberättelser har kopplingen mellan minoritetens andel och tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna lyfts fram. Det här gäller i synnerhet de svenskspråkigas andel i en kommun. Iakttagelserna om korrelationen upprepas i Språkbarometern 2016.¹⁴⁵

Figur 7. Korrelation mellan språkvitsordet för kommunala tjänster och minoritetens procentuella andel

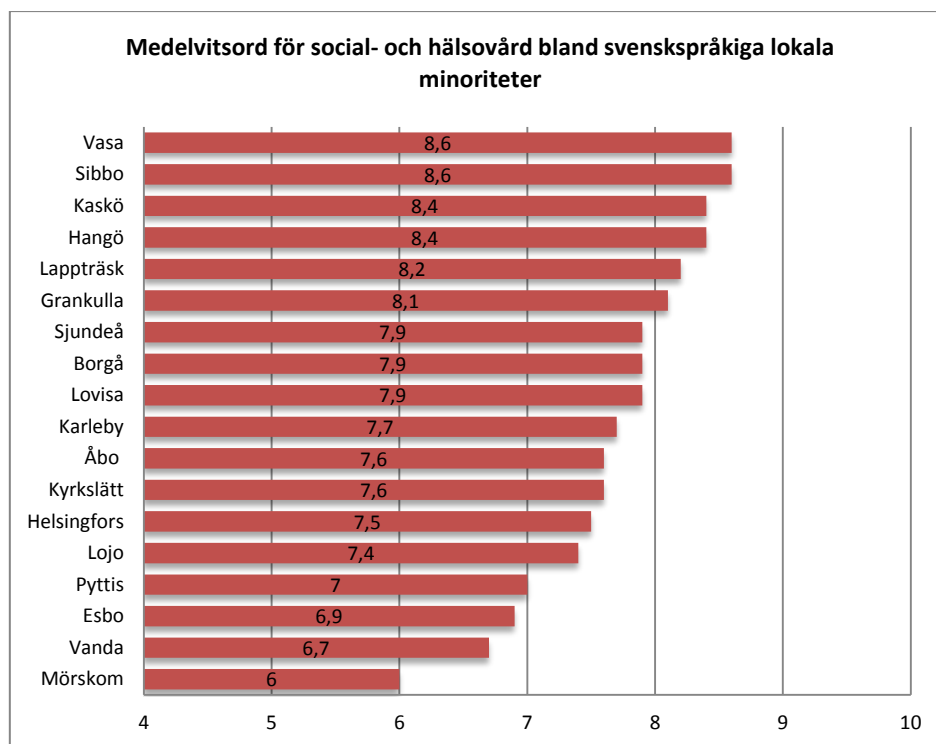
Källa: Figur 27 Språkbarometern 2016

Det vitsord en enskild kommun får avspeglar språkförhållandena i kommunen. Kommunerna har emellertid goda möjligheter att påverka hur de språkliga rättigheterna tillgodoses. De svenskspråkigas andel i Sibbo och Kyrklätt är nästan densamma, men det vitsord de svenskspråkiga ger språkservicen i Sibbo är ett helt vitsord högre än i Kyrklätt. Man har dock blivit mer nöjd i Kyrklätt sedan 2008, då det allmänna vitsordet var 6,7.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Språkbarometern 2016, s. 59.

¹⁴⁶ Språkbarometern 2016, s. 61.

Figur 8. Svenskspråkigas medelvitsord för social- och hälsojänster

Källa: Språkbarometern 2016.

I kommuner med finskspråkig minoritet är skillnaderna inte lika stora. Möjligheterna att få service på finska ska emellertid uppmärksammas även i dessa kommuner. En bra sak är att finskspråkiga blivit nöjdare med den finskspråkiga servicen i kommuner med svenska som majoritetsspråk i alla kommuner förutom en sedan 2012.

"Suomenkielisten oikeudet eivät aina toteudu kunnissa joissa ruotsi on enemmistön kielenä. Toisinpäin ongelma on huomattavasti suurempi!"¹⁴⁷

5.2.1.4 Tillgodosendandet av språkliga rättigheter i huvudstadsregionen

Till antalet bor det flest svenskspråkiga i Helsingfors och Esbo. I Vasa och Åbo som är städer med finska som majoritetsspråk bor det också många svenskspråkiga. Den svenskspråkiga minoriteten i Vanda är inte stor till antalet, men närheten till Helsingfors och Esbo där de största svenskspråkiga minoriteterna bor gör staden intressant.

¹⁴⁷ Översättning: *De finskspråkigas rättigheter tillgodoses inte alltid i kommuner med svenska som majoritetsspråk. Åt andra hållet är problemet betydligt större!* Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

Helsingfors

Helsingfors stad tillsatte 19.10.2015 en tvåspråkighetskommitté med uppgiften att bland annat följa hur tvåspråkigheten förverkligas. En tjänst som specialplanerare har också inrättats separat för utvecklingen av de svenskspråkiga tjänsterna. Förverkligandet av språklagstiftningen följs även upp i en årlig rapport. Helsingfors stads socialverk och hälsovårdscentral slogs 2013 samman till social- och hälsovårdsverket i samband med att hela organisationen förnyades.¹⁴⁸ Det svenskspråkiga socialverket avvecklades och de svenskspråkiga tjänsterna placerades i anslutning till de finskspråkiga. Mellan åren 2012 och 2016 ökade nöjdheten med de svenskspråkiga tjänsterna något. Personalen som betjänar på svenska har sammanförts i team för att tillhandahålla svenskspråkiga kunder service. En del av servicen köps utifrån. För att stärka den svenskspråkiga servicen tillämpar man i stället för regionala enheter inom flera tjänster en centraliserad modell där ett eller flera verksamhetsställen betjänar svenskspråkiga kunder i hela staden.¹⁴⁹

Staden har på många sätt försökt förbättra förverkligandet av de språkliga rättigheterna. En utmaning här är att de svenskspråkiga kunderna är få i relation till de finskspråkiga. Dessutom är det svårt att rekrytera språkkunnig personal. Enligt staden påverkas tillgången till personal av att det är ont om arbetskraft med språkkunskaper och konkurrensen om den hård.¹⁵⁰

Esbo

Esbo stad har en delegation för svenskspråkig service för social- och hälsovårdssektorn. Delegationen har i uppgift att följa hur de svenskspråkiga social- och hälso-tjänsterna genomförs och att ge förslag till behovsbaserad servicedimensionering och att lämna initiativ till förbättrad service. Inom social- och hälsovårdsväsendet finns en sakkunnig för svenskspråkiga tjänster. Samtliga enheter har haft arbetsgrupper för svenskspråkig service av vilka det 1.1.2016 bildades en uppföljningsgrupp. Gruppen fokuserar på att lösa konstaterade missförhållanden och att främja goda arbetssätt.¹⁵¹ Esbo stads social- och hälsovårdsväsende tog 1.1.2014 i bruk en guide för cheferna "Toimiva kaksikielinen palvelupolku". Syftet är att främja svenskspråkiga kunders och svenskkunniga anställdas sak. Hit hör bland annat att klarlägga kundens språk och att respektera språkvalet, strävan att ge kunden service på det språk denne valt samt kundens möjlighet att byta till en enhet där han eller hon kan få svenskspråkig service. Information och material finns på både finska och svenska, och finns även på

¹⁴⁸ Remissvar av Helsingfors stad, 10.6.2016m JM1/58/2016.

¹⁴⁹ Språkbarometern 2016, s. 61.

¹⁵⁰ Remissvar av Helsingfors stad, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

¹⁵¹ Remissvar av Esbo stad, 30.5.2016, JM 1/58/2016.

nättjänsten. Staden strävar även efter att effektivera rekryteringen av svenskspråkig personal.¹⁵²

Esbo har vidtagit en mängd åtgärder efter förra språkberättelsen. På basis av stadens utlåtande kan man emellertid konstatera att staden inte alltid klarar av att betjäna sina svenskspråkiga kunder på svenska, även om dessa har bett om det. Man förmår inte heller erbjuda svenskspråkiga tjänster i alla enheter, vilket kan vara en orsak till kundvitsordet för den språkliga servicen. Beaktas bör dock att åtgärdernas effekter nödvändigtvis ännu inte kan ses i nöjdhetsenkäterna. Som sin största utmaning ser staden rekryteringen av personer som kan svenska.¹⁵³

Vanda

Liksom de övriga stora städerna i regionen har även Vanda satsat på styrning genom program för att trygga de svenskspråkiga tjänsterna. Staden har också en Svensk kommitté.¹⁵⁴ Vanda avviker emellertid från de övriga städerna genom att de svenskspråkiga även till antalet är en relativt liten grupp. Staden ser de många verksamhetsställena som en utmaning för att kunna erbjuda heltäckande service på svenska. Också Vanda lyfter fram utmaningen med att rekrytera svenskspråkig personal.¹⁵⁵

*"Har 28 års erfarenhet inom vårdbranchen i Helsingfors, Grankulla, Kyrkslätt o LOST området. Dagligen bemöts svenskspråkiga patienter/klienter enbart på finska."*¹⁵⁶

*"Vaikka terveyspalvelut ovat organisoitu siten että ruotsinkielisille asiakkaille on erityiset terveyseskukset, niin esim ajanvaraus tai terveydenhoitajan vastaanotto (gatekeeperit) eivät välttämättä ymmärrä ruotsia lainkaan."*¹⁵⁷

5.2.1.5 Språklig service inom den specialiserade sjukvården

Den specialiserade sjukvården erbjuds inom sjukvårdsdistrikten. Sjukvårdsdistrikten är samkommuner och deras språkliga ställning beror på om de har en eller flera tvåspråkiga kommuner som medlemskommuner. Tvåspråkiga sjukvårdsdistrikt är Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt (HNS), Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt,

¹⁵² Remissvar av Esbo stad, 30.5.2016, JM 1/58/2016.

¹⁵³ Remissvar av Esbo stad, 30.5.2016, JM 1/58/2016.

¹⁵⁴ Remissvar av Vanda stad, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

¹⁵⁵ Remissvar av Vanda stad, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

¹⁵⁶ Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

¹⁵⁷ Översättning: *Trots att hälsovårdstjänsterna är organiserade så att svenskspråkiga kunder har särskilda hälsocentraler, förstår till exempel tidsbokningen eller sjukskötarmottagningen (gatekeepers) nödvändigtvis inte alls svenska.* Utdrag ur de öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi.

Vasa sjukvårdsdistrikt, Mellersta Österbottens sjukvårdsdistrikt, Kymmenedalens sjukvårdsdistrikt och Päijänne-Tavastlands sjukvårdsdistrikt. Kymmenedalens och Päijänne-Tavastlands sjukvårdsdistrikt har endast en tvåspråkig kommun var. Päijänne-Tavastland har ordnat servicen för tvåspråkiga Mörskom så att de svenskspråkiga kan anlita det tvåspråkiga HNS tjänster.

I justitieministeriets enkäter eller i Språkbarometrarna har man inte direkt gjort skillnad mellan de tjänster som kommunen ordnar och de tjänster som sjukvårdsdistrikten ordnar. Vissa slutsatser kan emellertid dras om den språkliga servicen i sjukvårdsdistrikten. Det vitsord sjukhusvården fick antas här huvudsakligen gälla sjukvårdsdistriktets service. Detta trots att de största städerna i någon mån erbjuder sjukhusvård själva och att kommunerna kan ha vårdavdelningar i samband med hälsovårdscentralerna. De finskspråkiga gav den språkliga servicen inom sjukhusvården medelvitsordet 8,8 och de svenskspråkiga 7,4. Skillnaden är större än i vitsorden för den kommunala servicen.¹⁵⁸ Också justitieministeriets enkät¹⁵⁹ och de öppna svaren i den stödjer uppfattningen att de svenskspråkiga är mer missnöjda med sjukvårdsdistriktens än med kommunernas språkliga service. Det finns dock tydliga skillnader mellan sjukvårdsdistrikten.¹⁶⁰

Både kommunerna och sjukvårdsdistrikten erbjuder jourtjänster. Ofta är kommunernas jour tidsmässigt mer begränsad än sjukvårdsdistriktens, och då har till exempel nattjouren förlagts till det närmaste sjukhuset. De finskspråkiga gav den språkliga servicen vid jouren medelvitsordet 8,5 och de svenskspråkiga 7,3.¹⁶¹ Också här är de regionala skillnaderna stora.

Tabell 12. De finskspråkigas och svenskspråkigas vitsord för den språkliga servicen inom sjukvården

Sjukhusvård	Österbotten (Vasa sjukvårdsdistrikt)	Åboland (Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt)	Nyland (Helsingfors och Ny- lands sjukvårdsdistrikt)
Finskspråkiga	8,7	9,1	8,6
Svenskspråkiga	8,3	7,0	7,2

Källa: Språkbarometern 2016.

¹⁵⁸ Språkbarometern 2016, s. 53.

¹⁵⁹ Sammanfatning av enkäten på dinasikt.fi, s. 47.

¹⁶⁰ Språkbarometern 2016, s. 56.

¹⁶¹ Språkbarometern, s. 53.

Tabell 13. De finskspråkigas och svenskspråkigas vitsord för den språkliga servicen inom jouren

Jour	Österbotten	Åboland	Nyland
Finskspråkiga	8,4	9,0	8,4
Svenskspråkiga	8,0	6,5	7,1

I Österbotten är 50 procent av invånarna svenskspråkiga, i Egentliga Finland 5,7 procent och i Nyland 8,2. I sjukvårdsdistrikten förefaller de svenskspråkigas andel påverka den språkliga servicens nivå på samma sätt som i kommunerna. I fråga om jouren uppkommer också frågan om man hinner och hur man i akuta situationer beaktar patientens språk.

"De få gånger jag behövt akutvård har svensk service inte funnits tillgänglig i Helsingfors"

"Det som mest bekymrar mig är att man i nödsituationer inte kan utgå från att få hjälp på sitt modersmål (nödcentralen, sjukhusjouren, polisen)!"

Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt

HNS är en samkommun med 24 kommuner och sammanlagt cirka 1 600 000 invånare. Sjukvårdsdistriktet är indelat i fem sjukvårdsområden. Inom sjukvårdsdistriktets område bor drygt 130 000 svenskspråkiga personer (8,2 %) ¹⁶², vilket är lika många som i ett medelstort sjukvårdsdistrikt. Sjukvårdsdistrikten har en nämnd för den språkliga minoriteten och fyra sektioner för den språkliga minoriteten (HUCS, Lojo, Raseborg och Borgå). ¹⁶³

Kunderna väljer vilket språk de vill använda och kontaktspråket framgår av patientregistret. HNS har ett språkprogram som gäller patienter, processer, personal och ekonomi. Programmet uppdaterades 2010 och verkställigheten samordnas av en styrgrupp. Dessutom har HNS språkambassadörer. Cheferna ansvarar för att enheter som har kontakt med patienterna i alla arbetsskift har personer som talar både finska och svenska. Personalintroduktionen inkluderar vårdmaterial på finska och svenska och dessutom har personalen rätt till språkbrukstillägg, som visserligen är litet, om de använder det andra inhemska språket eller teckenspråk i sitt arbete. 2015 fick 2 655 anställda språkbrukstillägg. ¹⁶⁴ HNS använder sig av en kundnöjdhetenkät där man bland annat frågar om kunden har kunnat sköta sina ärenden på sitt modersmål. Sva-

¹⁶² Möte med HNS 19.12.2016.

¹⁶³ Möte med HNS 19.12.2016.

ren från 2016 (1.1–16.11.2016) har behandlats. På frågan angående språklig service ges relativt sett få svar, vilket betyder att det inte går att dra slutsatser från resultaten.¹⁶⁵ Som utmaningar ser sjukvårdsdistriktet bristerna i personalens språkkunskaper och svårigheterna att rekrytera personal med goda språkkunskaper. Personalen har inte heller tillräckligt med tid för att delta i språkutbildning vilket är något som också inverkar på språkkunskaperna. Också sjukvårdsdistriktets översättningsresurser är knappa.¹⁶⁶

Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt

Sjukvårdsdistriktet består av 28 medlemskommuner med drygt 470 000 invånare. Av invånarna är 27 000 (5,7 %) svenskspråkiga. Sjukvårdsdistriktet producerar tjänster inom den specialiserade sjukvården vid åtta sjukhus. Av dessa har Åbolands sjukhus starkt profilerat sig som ett tvåspråkigt sjukhus. Sjukvårdsdistriktet har en nämnd för den språkliga minoriteten och en sektion för den språkliga minoriteten som lyder under direktionen för Åbolands delansvarsområde. Dessutom har sjukhuset utsett 145 kontaktpersoner för att följa och utveckla servicen på svenska vid samtliga enheter.¹⁶⁷

Sjukvårdsdistriktet har ett språkpolitiskt program från 2010 och en verkställighetsplan för det. Verktälligheten utvärderades vid årsskiftet 2016 och därav framgår att språktillägget har ändrats till språkbrukstillägg och betalas till 696 anställda. Antalet anställda som deltar i kurser i svenska språket har ökat och i en tredjedel av rekryteringsannonserna nämns det att språkkunskaper räknas som merit.¹⁶⁸ Sjukvårdsdistriktets kunder har fått en enkät där en punkt löd "Jag fick service på mitt modersmål" som man skulle svara på skalan 1–5. De svenskspråkiga kunderna gav hela sjukvårdsdistriktets språkliga service vitsordet 3,3 och den språkliga servicen vid Åbolands sjukhus 4,9.

Man frågar kunderna vilket språk de sköter kontakterna på och informationen registreras i patientjournalen. Strävan är att i alla situationer ge kunderna service på det språk de valt. Sjukvårdsdistriktet eftersträvar att både med personalplanering och personalskolning, iakttagande av språkprogrammet samt uppföljning säkerställa att de språkliga rättigheterna tillgodoses. Sjukvårdsdistriktet administrerar dessutom sidan www.hoito-ohjeet.fi och översättningen av den pågår.

¹⁶⁵ Möte med HNS 19.12.2016.

¹⁶⁶ Möte med HNS 19.12.2016.

¹⁶⁷ Möte med Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt 13.1.2017.

¹⁶⁸ Möte med Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt 13.1.2017.

Som utmaningar ser sjukvårdsdistriktet att personalens kunskaper och vilja att ge kunderna service på svenska inte är tillräckliga vid alla verksamhetsställen och i alla situationer. Rekryteringen av språkkunnig personal är utmanande och utbudet av språkkurser motsvarar inte efterfrågan. Det finns inte heller tillräckligt med resurser för översättningsarbetet.¹⁶⁹

Vasa sjukvårdsdistrikt

Sjukvårdsdistriktet består av 13 kommuner med drygt 170 000 invånare. Av invånarna är cirka 85 000 (49,8 %) svenskspråkiga och sjukvårdsdistriktet är det enda i Finland med svenska som huvudspråk.¹⁷⁰ Sjukvårdsdistriktet har en nämnd för minoritetsspråket, som är finska i motsats till övriga sjukvårdsdistrikt. Personalen är huvudsakligen tvåspråkig och beaktandet av kundens språk sker naturligt och har inte krävt särskilda arrangemang. Om personalens språkkunskaper finns detaljerade föreskrifter i behörighets- och språkkunskapsstadgan.¹⁷¹

Sjukvårdsdistriktet har ett språkprogram som nämnden för minoritetsspråket uppdaterade 10.2.2014. Fokus i programmet är att patienten ska få service på sitt modersmål. Programmet innehåller övergripande mål och åtgärder för att säkerställa detta.¹⁷²

Service på det egna språket ses som en faktor som har inverkan på vårdens kvalitet. På minoritetsspråknämndens initiativ görs varje år en extern utredning av hur nöjda kunderna är med den språkliga servicen. I utredningen 2016 kartlades hur den språkliga servicen fungerade på poliklinikerna. Man samlar också in kundrespons kontinuerligt. Vitsordet för den språkliga servicen blev 4,8 på skalan 1–5. Av dem som svarade på frågan var de finskspråkiga i majoritet.¹⁷³

I Vasa sjukvårdsdistrikt ser man rekryteringen av tvåspråkig personal (finska-svenska) som en utmaning. Vasa är en relativt mångkulturell stad och av denna anledning anses möjligheten för personer med utländsk bakgrund att ta till sig två språk i snabb takt som en utmaning.¹⁷⁴ Nämnden för minoritetsspråket har efterlyst en utredning av vårdarnas ansvar för tolkning i situationer då läkaren inte behärskar patientens språk.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Möte med Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt 13.1.2017.

¹⁷⁰ Även om de svenskspråkigas procentuella andel är mindre än 50 % är den större än de finskspråkigas andel i sjukvårdsdistriktet.

¹⁷¹ Behörighets- och språkkunskapsstadga, Vasa sjukvårdsdistrikts fullmäktige 24.11.2014.

¹⁷² Språkprogram, Vasa sjukvårdsdistrikt.

¹⁷³ Möte med Vasa sjukvårdsdistrikts nämnd för minoritetsspråket 16.11.2016.

¹⁷⁴ Remisvar av Vasa stad, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

¹⁷⁵ Möte med Vasa sjukvårdsdistrikts nämnd för minoritetsspråket 16.11.2016.

Mellersta Österbottens sjukvårdsdistrikt

Samkommunen för social- och hälsovård i Mellersta Österbotten inledde sin verksamhet 1.1.2017 och även sjukvårdsdistriktet anslöts till helheten. Samkommunen har tio medlemskommuner och deras sammanräknade befolkningsunderlag är cirka 78 000 personer.¹⁷⁶ Av invånarna i området är cirka 10 000 svenskspråkiga (14,7 %). Patienter, i synnerhet föderskor, kommer även från kommuner i norra svenska Österbotten. Underställd samkommunens styrelse finns en svenskspråkig sektion som väljs av fullmäktige.

För den nya samkommunen bereds ett språkprogram¹⁷⁷. Programmet innehåller tydliga mål och åtgärder för att nå målen. Samkommunen ser det som viktigt att kunderna och patienterna får service på modersmålet och samkommunen har satsat på detta på olika sätt. De anställda inom tidsbokningen och vårdarna säkerställer att patienten blir hänvisad till vårdpersonal som talar patientens språk. Detta sker helt naturligt och orsakar inte patienten extra besvär. Fördelen i ett relativt litet sjukhus är att man känner till personalens språkkunskaper. Man har försökt följa upp den språkliga servicen i kundnöjdhetenkäter, men responsen har varit ringa.

"Språkprogrammet kommer att förankras på samma sätt som anvisningen för hur man desinficerar händerna."¹⁷⁸

Som en utmaning ser samkommunen fungerande service på jouren på kundens språk. Dessutom bör svenskspråkiga patienter uppmuntras och spöras till att tala svenska. I samkommunen behövs tvåspråkig personal och i synnerhet tvåspråkiga vårdare.¹⁷⁹

Central iakttagelse

Mätning av kundnöjdheten. Sjukvårdsdistrikten bör mer aktivt och effektivt följa upp om kunderna har fått service på det språk de önskade

¹⁷⁶ www.soite.fi, 24.2.2017.

¹⁷⁷ Läget i november 2016.

¹⁷⁸ Möte med Mellersta Österbottens social- och hälsovårdssamkommun Soite 17.11.2016.

¹⁷⁹ Möte med Mellersta Österbottens social- och hälsovårdssamkommun Soite 17.11.2016.

Specialupptagningsområden

Vissa tjänster inom den specialiserade sjukvården ordnas över sjukvårdsdistriktens gränser med universitetssjukhusens specialupptagningsområden som grund, dvs. miljondistrikten. I statsrådets förordning om specialupptagningsområden inom den högspecialiserade sjukvården (812/2012) anges vilka specialupptagningsområdena är och vilka sjukvårdsdistrikt som hör till vilket specialupptagningsområde. I Fasta Finland finns fem specialupptagningsområden som samtliga har ett universitetssjukhus. Universitetssjukhusen finns i Helsingfors, Åbo, Tammerfors, Kuopio och Uleåborg. Av dessa är det endast i Kuopio universitetssjukhus specialupptagningsområde som det inte ingår något tvåspråkigt sjukvårdsdistrikt. I specialupptagningsområdet för Uleåborgs universitetssjukhus ingår dessutom samernas hembygdsområde.

Specialupptagningsområdena är inte samkommuner där språket bestäms enligt 6 § i språklagen eller på vilka 2 § 1 punkten i samiska språklagen skulle tillämpas. Detta försvårar fastställandet av patientens språkliga rättigheter.

5.2.1.6 Goda exempel från hälsovården

Vasa sjukvårdsdistrikt

Trots att rekryteringen av tvåspråkig personal i Vasa sjukvårdsdistrikt är lättare än i de övriga på grund av den starka tvåspråkigheten i området har man här funderat särskilt mycket på språkliga frågor. Med andra ord, bakom den språkliga servicen finns sådan systematik som andra kan ta efter. Sjukvårdsdistriktet har definierat förverkligandet av de språkliga rättigheterna inom sjukvården på följande sätt: Språket utgör en fundamental del av människans identitet och kultur. På sjukhuset inverkar språket också på patientens erfarenhet av vården. Då vården tillhandahålls på patientens eget modersmål är det lättare för patienten att bli delaktig i vården och de beslut som berör vården, men också att förstå syftet med vården. Därför är det viktigt att vården av patienten vid sjukhuset sker på patientens modersmål.¹⁸⁰

Det språk patienten använder ses inte som en isolerad rättighet och patientens egenkap. Språket ses som ett redskap för att tillgodose de övriga rättigheterna och man vill ordna högklassig vård för patienterna oberoende av vilket språk de talar. Såväl mål som åtgärder har angetts för genomförandet av språkprogrammet.¹⁸¹ I Vasa sjukvårdsdistrikt lyckas man med att tillhandahålla goda tjänster på det egna språket för både finsk- och svenskspråkiga. Den slutsatsen kan dras av de enkäter och undersökningar som justitieministeriet har gjort och beställt. Bakom detta hittas sådant som

¹⁸⁰ Vasa sjukvårdsdistrikts språkprogram, uppdaterat 10.2.2014.

¹⁸¹ Vasa sjukvårdsdistrikts språkprogram, uppdaterat 10.2.2014.

bättre tillgång till tvåspråkig personal, samt inställningen till språken. Mångspråkigheten är en vardaglig del av verksamheten som man förhåller sig till som en självklar och naturlig företeelse. Detta gör också tröskeln till att använda sitt eget språk lägre för patienten.¹⁸²

Åbolands sjukhus

Åbolands sjukhus är ett exempel på att språklig service kan tryggas även i områden där språkminoritetens andel är liten. Sjukhuset är ett affärsverk inom Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt och erbjuder tjänster inom den specialiserade sjukvården både till sitt eget ansvarsområde Pargas och Kimitoön, som tillsammans har cirka 23 000 invånare, och till många andra kommuner i Egentliga Finland.¹⁸³ Sjukhuset erbjuder ett omfattande utbud av specialiserad sjukvård men inga jourtjänster.

I avsnittet om specialiserad sjukvård ovan redogörs för nöjdheten med den språkliga servicen i de tvåspråkiga kommunerna i Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt.¹⁸⁴ Med detta som grund kan man konstatera att de språkliga rättigheterna tillgodoses på ett bra sätt på sjukhuset. Också i de öppna svaren på justitieministeriets enkät på dinasikt.fi nämns sjukhuset som ett gott exempel.¹⁸⁵ Sjukhuset har också satsat särskilt mycket på att vara tvåspråkigt, vilket i en starkt finskspråkig miljö innebär att upprätthålla en svenskspråkig sjukhusmiljö. Personalen som deltar i patientvården ska kunna både finska och svenska. Det här har inte gjort rekryteringen besvärligare utan sjukhuset får ständigt ansökningar från personer som är intresserade av att arbeta på båda språken. Sjukhuset samarbetar också med de lokala yrkeshögskolorna.¹⁸⁶

Åtgärderna för att säkra kvaliteten på den språkliga servicen har inte försämrat den övriga vårdens kvalitet. I en riksomfattande jämförelse hör sjukhuset till den topp som står för minst patientskador och hög produktivitet.¹⁸⁷ När det gäller Åbolands sjukhus kan man anta att sammanförandet av de svenskspråkiga tjänsterna i en enda enhet är en orsak till att man är nöjd med sjukhusets språkliga service. I den starkt tvåspråkiga enheten upplever både personalen och patienten att språkvalet är en naturlig sak. Dessutom uppger sjukhuset att bakom de goda resultaten finns en egen struktur, direktion, förvaltning och autonomi.¹⁸⁸ Sjukhuset är ett exempel på förvaltning där den språkliga minoriteten själv är med och beslutar om sina tjänster och om ärenden som är viktiga för den.

¹⁸² Möte med Vasa sjukvårdsdistrikt 17.11.2016.

¹⁸³ www.vvshp.fi (9.3.2017).

¹⁸⁴ Dessa kommuner är Åbo, Pargas och Kimitoön.

¹⁸⁵ Enkäten på dinasikt.fi.

¹⁸⁶ Möte med Åbolands sjukhus 13.1.2017.

¹⁸⁷ Möte med Åbolands sjukhus 13.1.2017.

¹⁸⁸ Möte med Åbolands sjukhus 13.1.2017.

5.2.1.7 Socialvård

Med socialvård avses socialservice och stödtjänster som ingår i den samt åtgärder genom vilka yrkesutbildad personal inom socialvården främjar och upprätthåller individens, familjens och gemenskapens funktionsförmåga, sociala välfärd, trygghet och delaktighet. Kommunerna ansvarar för att socialtjänster ordnas. Eftersom både servicen och lagstiftningen som styr den är omfattande, grupperas servicen ofta enligt livscykelmodellen i service för barnfamiljer, vuxna och äldre även om den grundar sig på samma lagstiftning.¹⁸⁹

Enligt 6 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården ska ordnande av socialvård basera sig på ett myndighetsbeslut eller, när privat socialvård ordnas, på ett skriftligt avtal mellan den som lämnar socialvård och klienten. Enligt 7 § ska en plan för genomförandet av tjänsterna utarbetas. Med andra ord, inom socialvården fattas typiskt en mängd förvaltningsbeslut som är av central betydelse för kundens rättigheter och som är överklagbara.

Utifrån Språkbarometern 2016 kan man konstatera att de svenskspråkiga är mindre nöjda med socialvårdens språkliga service än finskspråkiga som bor i kommuner med svenska som huvudspråk.¹⁹⁰ Om man granskar de vitsord svenskspråkiga ger per tjänst och område märker man dock en variation i de svenskspråkiga minoriteternas upplevelser av att få socialservice på sitt eget språk. För de finskspråkiga kan motsvarande inte ses.¹⁹¹

"I skola och dagvård fungerar svenskan fint. Hälsovården fungerar det i allmänhet inte, men det är möjligt att jag borde ta reda på något annat nummer att ringa till. Jag kör mest med engelska, det funkar."¹⁹²

¹⁸⁹ <http://stm.fi/sv/socialtjanster> (13.3.2017).

¹⁹⁰ Språkbarometern 2016, s. 60–61.

¹⁹¹ Språkbarometern 2016, s. 56.

¹⁹² Öppet svar på enkäten på dinasikt.fi

Tabell 14. Svenskspråkigas områdesvisa vitsord för service på det egna språket inom social- och hälso-tjänsterna

	Österbotten	Åboland	Nyland
Mentalvårdstjänster	9,0	7,9	7,4
Socialarbete	8,4	8,1	7,3
Äldreomsorg	8,1	6,8	7,6
Hemsjukvård och hemservice	8,3	7,3	7,5
Handikapptjänster och stödtjänster	8,3	9,5	6,9

Källa: Språkbarometern 2016, tabell 11 a).

Också för socialservicens del får de svenskspråkiga tjänsterna i Österbotten det bästa vitsordet av användarna. Ett undantag är handikapptjänsterna och stödtjänsterna i Åboland som fick vitsordet 9,5. I Pargas verkar Kårkulla samkommun vars huvudsakliga uppgift är att erbjuda personer med utvecklingsstörning tjänster på svenska. Samkommunen erbjuder även andra tjänster på svenska som kräver ett brett befolkningsunderlag. Av Språkbarometern framgår inte om de svenskspråkiga som svarade på enkäten har anlitat Kårkulla samkommuns eller någon annan instans handikapptjänster och om stationeringsorten för Kårkullas huvudsakliga funktioner har koppling till områdets välfungerande svenskspråkiga handikapptjänster.

Oroväckande är att den regionala skillnaden i vitsord för de svenskspråkiga handikapptjänsterna är mer än 2,5 enheter. I Nyland ger de svenskspråkiga handikapptjänsterna vitsordet 6,9. Också i utlåtanden till justitieministeriet fäster man uppmärksamhet vid att tillgången till svenskspråkig service varierar både enligt bostadsort och diagnos så att det i vissa fall varit omöjligt att få service och att det förutsatt att man flyttar från orten.¹⁹³ Svenskspråkiga personer med handikapp är en minoritet i minoriteten. Till följd av sin sårbara situation kan de även ha sämre förutsättningar att kräva service på det egna språket. Mer uppmärksamhet bör fästas vid tillgången till handikapptjänster på det egna språket.

*"Då det gäller handikapptjänster är läget prekärt. Jag har valt att få ärendena vidare på finska, men det som sker i riktning min dotter, måste ske på svenska. Då jag dör, behöver hon tolk."*¹⁹⁴

¹⁹³ Hur förverkligas de språkliga rättigheterna i Finland? Sammandrag av enkäten på dinasikt.fi., Justitieministeriet (2016), s. 41–54.

¹⁹⁴ Öppet svar på enkäten på dinasikt.fi.

Centrala iakttagelser

Tillgången till personal: Både kommunerna och sjukvårdsdistrikten anger bristen på språkkunnig personal som sitt största problem. Det är svårt att rekrytera i synnerhet personal som behärskar svenska. På många håll är man medveten om saken, men ingen allmän lösning har hittats. Nya metoder bör utvecklas för att förbättra personalens språkkunskaper och rekrytera språkkunnig personal. Språkkunnigheten bör starkare ses som en del av personalens yrkeskunskap.

Service på kundens eget språk är en del av en högklassig vård.

Centralisering av tjänster: I områden där språkminoritetens andel är liten tillgodoses de språkliga rättigheterna dåligt. En centralisering av tjänster enligt språk verkar enligt exemplen vara en lösning som kan trygga service på det egna språket. Det vore viktigt att överväga när en centralisering av tjänster är befogat.

IT-systemens funktionalitet: IT-systemen är av central betydelse för att klarlägga patientens språk och för produktionen av skriftliga handlingar.

IT-systemen kan beroende på tillämpning antingen stödja tillgodoseendet av språklig service eller försvåra det.

5.2.2 Tillhandahållandet av tjänster på samiska

5.2.2.1 De allmänna ramarna för tjänster på samiska

Avstånd och allmän tillgång till tjänsterna

En allmän utmaning för ordnandet av social- och hälso-tjänster i samernas hembygdsområde är att bebyggelsen är exceptionellt spridd och kommunernas areal omfattande. Tjänsterna är koncentrerade till kommuncentra och det finns inte många privata tjänsteproducenter i området. Samerna i hembygdsområdet bor mestadels glest på sina traditionella boplatser och avstånden till tjänsterna är därför ofta långa.¹⁹⁵

Tillgången till både finsk- och samiskspråkiga social- och hälso-tjänster i samernas

¹⁹⁵ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48.

område upplevs i huvudsak som mycket eller ganska dålig.¹⁹⁶ Samerna är allmänt taget klart mer missnöjda med tjänsterna och tillgången till tjänsterna är klart sämre än genomsnittet i Finland. Detta påverkas bland annat av att tjänsterna ligger långt borta och att man övergår till att sköta ärenden per telefon eller på nätet.¹⁹⁷

Kännedom om de språkliga rättigheterna

Att vissa myndigheter och tjänsteleverantörer förhåller sig negativa till samiska språklagen eller inte känner till de ålägganden som lagen föreskriver upplevs som ett hinder för tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter inom social- och hälsovården.¹⁹⁸ Enligt utredningen Samebarometern 2016 måste de samiskspråkiga ofta själva kräva sina språkliga rättigheter trots att samiska språklagen förutsätter att myndigheterna självmant ser till att de språkliga rättigheterna förverkligas. En del av samerna känner inte till sina rättigheter och informationen om service på samiska upplevs vara bristfällig.¹⁹⁹ Enligt föreningen SámiSoster ry har man hoppats att samiska språklagen påverkar myndigheternas attityder så att samerna kan använda sitt eget språk hos dem utan rädsla för att stämplas som "bråkstakar". Enligt utlåtandet finns det dock fortfarande mycket att förbättra i myndigheternas attityder, även om läget varierar från myndighet till myndighet.²⁰⁰ Personalens negativa inställning till behovet av tjänster på samiska lyftes även fram i justitieministeriets webbenkät.²⁰¹ Samtidigt känner personalen inte alltid till alla kunders eller patienters modersmål, och information om att en person är samiskspråkig förmedlas inte till myndigheterna till exempel via registerinformationen om inte personen registrerat samiska som sitt modersmål i befolkningsdatasystemet.²⁰²

“Ei viranomaiset edes yrittä järjestää palveluja saamen kielellä. Saamelaisalueen kunnissa suhtaudutaan saamenkieleen negatiivisesti lukuun ottamatta Utsjoen kuntaa. Olen usein kuullut, että kaikki saamelaiset osaavat suomea.”²⁰³

¹⁹⁶ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 102.

¹⁹⁷ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

¹⁹⁸ T.ex. Samebarometer 2016. Utredning om tjänster på samiska inom samernas hembygdsområde. Justitieministeriet, utredningar och anvisningar 39/2016.

¹⁹⁹ Samebarometer 2016. Utredning om tjänster på samiska inom samernas hembygdsområde. Justitieministeriet, utredningar och anvisningar 39/2016.

²⁰⁰ SámiSoster ry:s utlåtande till justitieministeriet 31.5.2016.

²⁰¹ Hur förverkligas de språkliga rättigheterna i Finland? Sammandrag av enkäten på dinasikt.fi., Justitieministeriet (2016).

²⁰² Se kap. 2.1.2.

²⁰³ Översättning: Myndigheterna försöker inte ens ordna tjänster på samiska. Med undantag av Utsjoki kommun är myndigheterna i kommunerna inom sameområdet negativt inställda till sa-

Tillgång till informationsmaterial på samiska

Tillgången till samiskspråkigt material om social- och hälsojourer är knapp. Till exempel social- och hälsovårdsministeriet har avtalat med Sametinget om att producera en broschyr på samiska cirka en gång om året. Broschyren Barn- och familjepolitiken i Finland översattes till samiska 2013 och broschyren Kvalitetsrekommendation för att trygga ett bra åldrande och förbättra servicen 2015.²⁰⁴ Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården Valvira översätter i princip inte sitt material till samiska, men har låtit översätta de fem olika meddelandemallarna för kommunikationsanvisningen i serien Förfaranden för tryggnad av hushållsvattnets kvalitet till alla tre samiska språk. Guiden Patientens rättigheter, som uppdaterades 2016, ska också översättas till samiska och har redan tidigare tryckts på nordsamiska i cirka 1 000 exemplar.²⁰⁵

Samiskspråkig personal

Såsom ovan konstaterats ska myndigheten, i detta fall den som ordnar tjänsten, i första hand försöka hänvisa samiskspråkiga kunder till en yrkesutbildad person som kan samiska. En ytterligare utmaning i ordnandet av social- och hälsojourer på samiska är dock bristen på yrkespersonal med kunskaper i samiska, framför allt inom den offentliga sektorn. Antalet samiskspråkiga anställda inom social- och hälsovården i samernas hembygdsområde varierar något från år till år till följd av tjänstledigheter och omsättning. Enligt olika uppskattningar är antalet yrkespersoner inom social- och hälsovården med kunskaper i samiska (enare-, skolt- eller nordsamiska) i sameområdet 52–64. Av dem arbetar 22–26 i Enare kommun, 13–20 i Enontekiö, 15–17 i Utsjoki och 2 i Sodankylä. De anställdas språkkunskap varierar från modersmålsnivå till nöjaktig.²⁰⁶ Dessutom arbetar ett tiotal samiskskunniga personer vid Lapplands sjukvårdsdistrikt. Uppskattningsvis 30 anställda i sameområdet och vid Lapplands sjukvårdsdistrikt talar nordsamiska på modersmålsnivå, 3 talar enaresamiska och 2 skolt-samiska.²⁰⁷

miska. Jag har ofta fått höra att alla samer kan finska. Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²⁰⁴ Remissvar av Social- och hälsovårdsministeriet, 10.6.2016, JM 1/58/2016..

²⁰⁵ Valvira's utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016; utlåtandet preciserar inte om guiden Patientens rättigheter ska översättas till alla tre samiska språk eller endast till nordsamiska.

²⁰⁶ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015; Saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17. http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (läst 22.12.2016).

²⁰⁷ Saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen nykytila -raportti, s. 9. http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (läst 22.12.2016).

Tillgången till tjänster på samiska beror i hög grad på kunskaperna i samiska hos de anställda som jobbar i skiftet.²⁰⁸ I en forskningsrapport från Lapplands universitet konstateras att kommunerna endast har obetydlig planmässig verksamhet för att höja servicenivån för de samiskspråkiga. De anställdas kunskaper i samiska betraktas inte som specialkompetens och beaktas till exempel inte i lönen.²⁰⁹

Det råder brist på samiskspråkiga anställda i synnerhet inom läkartjänsterna, på rådgivningarna, inom skolhälsovården, på hälsovårdscentralernas vårdavdelningar, inom missbrukar- och mentalvårdstjänsterna samt inom institutions- och serviceboendetjänsterna för äldre.²¹⁰ När en same sköter sina ärenden på samiska kräver det ofta specialarrangemang av myndigheten. Då fördröjs servicen till exempel på grund av att man måste skaffa en tolk eller låta översätta ett dokument. Ibland lyckas man inte ens skaffa någon tolk eftersom man inte förberett sig för behovet av tolkning och ingen tolk finns att tillgå.²¹¹ När servicen fördröjs eller tolkning inte kan ordnas är de kunder som använder samiska i praktiken inte likställda med till exempel finskspråkiga kunder.

"Erityisesti saamea äidinkielenään puhuville lapsille tulisi olla saatavilla oman kieliset palvelut, esim. neuvolassa, jossa äidinkielen taito testataan!"²¹²

"On hienoa että esimerkiksi Diakin Ivalon yksikössä sairaanhoitaja-diakonisoiksi opiskelevien opintoihin kuuluu joko pohjois- tai inarinsaamen opintoja. Oman äidinkielen käyttömahdollisuus on oleellinen osa hoitoa ja asiakastyötä. Kielitaitoisia työntekijöitä tarvitaan!"²¹³

²⁰⁸ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²⁰⁹ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²¹⁰ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²¹¹ Sametingets utlåtande till justitieministeriet 27.6.2016.

²¹² Översättning: *Särskilt barn med samiska som modersmål borde ha tillgång till tjänster på sitt eget språk, t.ex. på rådgivningen där modersmålskunskaperna testas!* Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²¹³ Översättning: *Det är fint att till exempel studierna för dem som studerar till sjuksköterska-diakonissor vid Diaks enhet i Ivalo inkluderar studier i antingen nord- eller enaresamiska. Att få använda sitt modersmål är en väsentlig del av vården och kundarbetet. Vi behöver språkkunniga anställda!* Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

Regionala skillnader och skillnader mellan de samiska språkgrupperna i tillgången till tjänster

Tillgången till tjänster på samiska är allmänt taget dålig inom hela samernas hembygdsområde.²¹⁴ Allra bäst verkar läget i fråga om tjänster på det egna språket vara bland de nordsamiskspråkiga invånarna i delar av Utsjoki och Enontekiön kommuner. Sämst är läget bland kommuninvånarna i Sodankylä och bland dem som talar enare- och skoltsamiska. Utbudet av tjänster på samiska ser ut att vara störst inom hemvården och hemsjukvården. Utbudet av övriga tjänster på samiska är närmast beroende av enskilda anställda. Tillgången till missbrukarvård och till stödverksamhet för äldre och minnessjuka och deras anhöriga på nordsamiska förbättras genom tjänsteutbudet inom den tredje sektorn. Läget för de nordsamiskspråkiga underlättas av det gränsöverskridande samarbetet med kommuner i Norge och Sverige.²¹⁵

Åtgärder för att trygga tjänster på samiska

Staten har under en längre tid vidtagit åtgärder för att förbättra situationen. Till exempel i statsbudgeten har man sedan 2002 för ett år i taget beviljat ett separat anslag för att trygga social- och hälso-tjänster på samiska i samernas hembygdsområde. Kommunerna i samernas hembygdsområde ansvarar för produktionen av social- och hälso-tjänster och finansieringen för att trygga tjänster på samiska styrs till kommunerna via Sametinget. Åren 2004–2012 var anslaget 600 000 euro per år. Sedan 2013 har anslaget varit 480 000 euro. Enligt Sametinget täcker det beviljade anslaget dock endast 32 procent av samernas behov.²¹⁶ 14 § i samiska språklagen föreskriver att kunskaper i samiska ska betraktas som särskilt meriterande vid tillsättning av tjänster, även om sådana kunskaper inte nämns i behörighetsvillkoren för en tjänst eller befattning eller för ett uppdrag. I till exempel Utsjoki kommun har språkkunskaper beaktats konsekvent vid tillsättningen av tjänster.²¹⁷

5.2.2.2 Hälso-tjänsterna på samiska

Enligt utredningen Samebarometern 2016 finns det stora skillnader mellan kommunerna i samernas hembygdsområde i tillgången till hälso-tjänster på samiska. Även

²¹⁴ Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²¹⁵ Esim. Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaa-miskeskus, s. 48–55; Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157; Same-barometern 2016.

²¹⁶ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

²¹⁷ Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

tydliga språkvisa skillnader förekommer i tillgången till tjänster. Hälso- och sjukvårdstjänster kan enligt svaren i Samebarometern inte alls fås på skoltsamiska och även tjänster på enaresamiska är sällsynta. Det fåtal tjänster på samiska som överhuvudtaget finns att få är närmast på nordsamiska.²¹⁸ Tabell 15 är en allmän översikt över tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster på samiska i sameområdet och vid Lapplands sjukvårdsdistrikt.

Tabell 15. Hälso- och sjukvårdstjänster på samiska i samernas hembygdsområde och vid Lapplands sjukvårdsdistrikt²¹⁹

KOMMUN	Enontekiö			Enare			Utsjoki			Sodankylä			Lapplands SVD		
TJÄNST/SPRÅK	NS	ES	SS	NS	ES	SS	NS	ES	SS	NS	ES	SS	NS	ES	SS
Läkare															
Sjuksköterskor/barnmorskor															
Mödra- och barnrådgivningstjänster															
Skol- och studerandehälsöversiktstjänster															
Mentalvårdstjänster															
Jour (hälsöversiktscentral eller sjukhus)															
Hemsjukvård ²²⁰															
Företagshälsöversikt															
Tandläkare/tandvårdstjänster															

(NS = nordsamiska, ES = enaresamiska, SS = skoltsamiska; = servicen är på modersmålsnivå och tillgången till den är bra/ganska bra, = servicespråket är nöjaktigt och/eller servicen finns att få endast sporadiskt, = ingen tillgång till service på samiska)

Enligt Samebarometern upplever de samer som bor i hembygdsområdet brister i tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster på samiska. Många centrala tjänster, t.ex. barnrådgivningens tjänster, ges bara på finska. Endast ett fåtal av dem som deltog i utredningen har fått centrala hälso- och sjukvårdstjänster på ett av de samiska språken, och även då har det främst kunskapsordnas tack vare enskilda anställda.²²¹ Enligt lagen räcker tolkning för att fylla kraven i samiska språklagen när samiskskunnig personal inte finns att tillgå. Det bör dock noteras att tolkningen är ett minimikrav och att det för kunden är något helt annat att få kommunicera direkt på samiska med den person som vårdar honom eller henne än att sköta kommunikationen med hjälp av en tolk.

²¹⁸ Samebarometern 2016, s. 29–30.

²¹⁹ Uppgifterna i tabellen har sammanställts från källorna: Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 49–54; Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17. http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (22.12.2016).

²²⁰ Tjänster på skoltsamiska finns att få endast under tjänstetid och endast i vissa delar av kommunerna.

²²¹ Samebarometern 2016, s. 29–30.

“Neuvolapalvelut olisi erittäin tärkeitä saada lasten äidinkielellä! Miten voin seurata lasten kielellistä kehitystä tulkin avulla, tai sanoa mitään ääntämisongelmista?”²²²

5.2.2.3 Tjänsterna på samiska inom den specialiserade sjukvården

Vid Lapplands sjukvårdsdistrikt har service på samiska i regel ordnats genom tolkning.²²³ Elektiva, dvs. icke-akuta, patienter får kallelse till vård per brev och ombeds i brevet meddela på förhand om de behöver tolk. Med icke-akuta patienter på avdelningarna används ofta telefontolkning och vårdpersonalen har instruerats i hur man beställer tolkning. Joursituationer där man inte kan ordna tolkning på förhand är problematiska. Samiskspråkiga minnessjuka äldre och samiskspråkiga barn har identifierats som kundgrupper som inte klarar sig på finska. Vårdpersonalen har tillgång till en nordsamisk frasordbok²²⁴ i synnerhet som hjälp i vården av samiskspråkiga minnessjuka och i situationer där det inte är möjligt att ordna tolkning. Personalen har också erbjudits utbildning i samiska på egen tid, men på arbetsgivarens bekostnad. Språkkunskapen beaktas inte i lönen, men i rekryteringen har man kunnat betona kunskaper i samiska när de sökande i övrigt varit jämstarka.²²⁵

I första hand ska man sträva efter att ordna tjänsterna så att ingen tolk behövs. Tillgången till tjänster inom den specialiserade sjukvården på samiska vid Lapplands sjukvårdsdistrikt är närmast sporadisk, och tjänster på samiska har i regel ordnats med hjälp av tolkning i enlighet med 3 och 5 § i patientlagen.²²⁶ Till exempel vid polikliniken för barnsjukdomar och mödrapolikliniken har tjänster på samiska inte anlitats i stor utsträckning, även om bägge instanserna upplevs som viktiga.²²⁷ Personalen inom poliklinik- och avdelningsvården för barn talar inte samiska, och tolkningen sköts i huvudsak av andra samiskskunniga anställda vid sjukhuset. Det finns inget separat system för tolkningstjänster.²²⁸

²²² Översättning: *Det skulle vara väldigt viktigt att få rådgivningstjänster på barnens modersmål! Hur kan jag följa barnens språkliga utveckling med hjälp av en tolk eller säga någonting om uttalsproblem.* Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²²³ Se kap. 5.1.2.

²²⁴ <http://www.sosiaalikallega.fi/uutiset/saamenkielisen-muistisairaan-hoidon-avuksi-fraasisanakirja> (läst 5.1.2017).

²²⁵ Lapplands sjukvårdsdistrikt (videokonferens 3.1.2017).

²²⁶ Lapplands sjukvårdsdistrikt (videokonferens 3.1.2017).

²²⁷ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 14.

²²⁸ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 52.

På webbplatsen för Lapplands sjukvårdsdistrikt finns ett avsnitt på nordsamiska och information om till exempel patientens rättigheter finns i varierande mån också att få på de andra samiska språken. Patientombudsmannen har endast kontaktats ett fåtal gånger i språkfrågor, närmast har det handlat om tolkningskostnader. Inga anmärkningar och ingen kundrespons har kommit in. Ur sjukvårdsdistriktets synvinkel är det mest problematiska med språkfrågorna i praktiken att säkerställa en jämn kvalitet på tolkningstjänsterna och att det inte finns någon specialsjukvårdsordlista på samiska. Man efterlyser en klarare tolkning än tidigare av hur samiska språklagen ska tillämpas på tjänster inom den specialiserade sjukvården.²²⁹

5.2.2.4 Goda exempel från den specialiserade sjukvården

Gränsöverskridande samarbete

Samarbetet med tjänsteleverantörer i Norge och Sverige är viktigt för att trygga en mångsidig tillgång till social- och hälso-tjänster på nordsamiska. Lapplands sjukvårdsdistrikt har haft ett avtal om specialiserad sjukvård med norska Helse Finnmark sedan 2007. I till exempel Karasjok finns en specialistläkarcentral, psykiatriska tjänster för barn, unga och familjer och en enhet för missbrukarrehabilitering. Från Norge har Lapplands sjukvårdsdistrikt närmast skaffat tjänster inom barn- och ungdomspsykiatri, hörselvård, hudsjukdomar och kardiologisk öppenvård samt några förlossningar på Kyrknäs sjukhus. Tjänsterna har anlitats av några tiotal patienter årligen. Samkommunen för hälsovård i Muonio-Enontekis har ett samarbetsavtal med Sverige om tandvård i Karesuando.²³⁰ Dessutom har Lapplands sjukvårdsdistrikt sedan 2011 avtal om akutvård med Helse Nord, Region Norrbotten och Norra Österbottens sjukvårdsdistrikt.²³¹

Gränssamarbetet avhjälper inte bristen på tjänster inom den specialiserade sjukvården på enare- och skoltsamiska, utan det behövs särskilda åtgärder för att trygga tillgången till dem, till exempel genom att man förbättrar tillgången till språkkunnig personal, ökar språk- och kulturutbildningen, vidtar särskilda åtgärder i rekryteringen och inför tolkningstjänst. Det är också nödvändigt att intensifiera samarbetet med

²²⁹ Lapplands sjukvårdsdistrikt (videokonferens 3.1.2017).

²³⁰ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 48–49.

²³¹ Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.

Skolternas byastämman.²³² Detta gäller inte bara den specialiserade sjukvården, utan även övriga social- och hälso-tjänster.

5.2.2.5 Socialtjänsterna på samiska²³³

Utredningarna visar att tillgången till socialtjänster på samiska är bättre än tillgången till hälso-tjänster. Tillgången till socialtjänster på samiska har också förbättrats något under de senaste åren, även om utbudet som helhet fortfarande är mycket litet. I praktiken finns till exempel handikapp-tjänster och barnskyddstjänster inte att få på samiska. Även inom socialarbetet, missbruk-arbetet och krishjälpen är tjänster på samiska sällsynta. Samtidigt är många nöjda med hemtjänsten för äldre och barndag-vården.²³⁴

De relativt sett mest positiva resultaten för hemtjänst på samiska erhöles enligt Samebarometern 2016 i Utsjoki och Enontekis. Inom institutionsvården för äldre är tillgången till tjänster på samiska däremot otillräcklig. Beröm får närmast enskilda anställda som talar samiska med kunderna. De som svarade i Samebarometern nämnde förutom de kommunala tjänsterna även till exempel SámiSoster ry:s tjänster och insatser på samiska, såsom hemhjälp, rehabilitering och klubben för äldre.²³⁵ Liknande resultat har erhållits även till exempel i utredningar vid Lapplands universitet och Lapplands sjukvårdsdistrikt (se tabell 15).

Behovet av tjänster på samiska framträder i äldreomsorgen och tjänsterna för minnessjuka. Samiska äldre och minnessjuka talar ofta endast samiska. Om inga tjänster tillhandahålls på samiska eller endast tillhandahålls sporadiskt kan kundernas kommunikation vara mycket begränsad.²³⁶ Även samiskspråkiga barn är särskilt utsatta när inga tjänster finns att få på deras eget språk. Till exempel språkutvecklingen hos ett samiskspråkigt barn följs och testas på finska. Testet kan visa att barnets språkutveckling är fördröjd trots att det i verkligheten är fråga om att barnet med samiska som modersmål ännu inte kan tillräckligt bra finska för att klara sig i testet. Föräldrarna upplever inte heller att de får stöd och handledning på mödra- och barnrådgivningen i frågor som gäller flerspråkig fostran. Ett samiskspråkigt barn med funktionsnedsättning måste för närvarande i praktiken bli finskspråkigt, eftersom alla rehabilite-

²³² Niskala Asta, Räisänen Rea & Martin Maria (toim. 1.7.2016): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti, s. 71.

²³³ Obs. I till exempel Samebarometern har även barndagvården räknats med i socialtjänsterna. Den hör nu till kommunernas bildningsväsende.

²³⁴ Samebarometern 2016, s. 30–31. Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelainen hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013, s. 97–157.

²³⁵ Samebarometern 2016, s. 30–31.

²³⁶ Sametingets (27.6.2016) och SámiSoster ry:s (31.5.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

ringstjänster ges på finska och följer finsk kultur. Talterapi och andra terapiformer finns inte att få på samiska i Finland och det är problematiskt att anlita gränsöverskridande tjänster, eller så finns inga sådana. Detsamma gäller vuxna med hjärnskador som lär sig tala på nytt. Inte heller tester som mäter kundens funktionsförmåga, hälsa eller särskilda behov finns att få på samiska, och därför kan resultaten och diagnoserna vara otillförlitliga.²³⁷

Tabell 16. Socialtjänster på samiska i kommunerna inom sameområdet²³⁸

KOMMUN	Enontekis	Enare			Utsjoki	Sodankylä		
TJÄNST/SPRÅK	NS	NS	ES	SS	NS		NS	
Socialarbete, social handledning, social rehabilitering								
Hemvård och hemtjänst ²³⁹								
Institutionsvård ²⁴⁰								
Boendeservice								
Familjevård								
Närståendevård								
Barnskydd								
Uppfostrings- och familjerådgivning, medling i familjefrågor								
Vårdnad, underhåll, erkännande av faderskap								
Missbrukarvård								
Handikapptjänster och stödåtgärder								
Gruppverksamhet för äldre ²⁴¹								
Stödverksamhet för minnessjuka och deras anhöriga								

(NS = nordsamiska, ES = Enaresamiska, SS = skoltsamiska; = servicen är på modersmålsnivå och tillgången till den är bra/ganska bra, = servicespråket är nöjaktigt och/eller servicen finns att få endast sporadiskt, = ingen tillgång till service på samiska)

²³⁷ Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 51–54.

²³⁸ Uppgifterna i tabellen har sammanställts från två olika källor: Niskala Asta & Räisänen Rea (toim.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-Suomen osaamiskeskus, s. 49–54; Saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen nykytila -raportti, s. 16–17. http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016 (läst 22.12.2016).

²³⁹ Tjänster på samiska finns att få endast under tjänstetid och endast i vissa delar av kommunerna.

²⁴⁰ I boende- och institutionsvården är tjänsterna på samiska beroende av enskilda anställda och finns inte att få under alla tider.

²⁴¹ Gruppverksamheten för samiskspråkiga äldre och stödverksamheten för samiskspråkiga minnessjuka och deras anhöriga genomförs i samarbete med föreningen SámiSoster ry.

5.2.2.6 Goda exempel från socialtjänsterna

Att utveckla webbtjänster på samiska är ett bra sätt att främja samernas språkliga rättigheter inom social- och hälsovården. Med hjälp av webbtjänster kan man nå den samiskspråkiga befolkningen både inom och utanför hembygdsområdet. Samiska språkrådet vid Sametinget ger varje år ett språkpris till en tjänsteproducent som främjat det samiska språkets ställning och tjänster på samiska i Finland. År 2015 gick priset till Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt med samarbetspartner för deras samiskspråkiga guide för egenvård av depression som togs fram i projektet Psykporten.fi.²⁴²

Föreningen SámiSoster ry har producerat den samekultursensitiva materialbanken Muitogiisá till stöd för anhöriga till samiska minnessjuka och yrkespersonalen inom social- och hälsovården. Materialbanken innehåller bland annat information om samekulturen och det samiska språket. Muitogiisá passar även för planering av gemensam verksamhet för olika generationer och för undervisning.²⁴³

5.2.2.7 Tjänster på samiska utanför hembygdsområdet

Kärnområdet för tillämpningen av samiska språklagen är samernas hembygdsområde och tillämpningen begränsar sig i regel till området. Majoriteten av samerna (cirka 65 procent) och upp till omkring 75 procent av de samiska barnen under 10 år bor numera utanför hembygdsområdet.²⁴⁴ Utflyttningen från samernas hembygdsområde till städer och övriga tillväxtcentra ökar hela tiden.²⁴⁵ I till exempel Rovaniemi bor enligt uppgifter från 2011 cirka 800–900 samer. I huvudstadsregionen bor omkring 1 000 samer.²⁴⁶ Dessa samer får inga tjänster på sitt eget språk.

*"[...]koska asumme lain asettaman saamelaisten kotiseutalueen ulkopuolella, niin jopa lasten saamen kielen opetus on sattumanvaraista."*²⁴⁷

²⁴² Yle-nyheter, webbnyhet 22.12.2015 kl. 13:01

http://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/saamen_kieliteko_palkinto_saamenkieliselle_masennuksen_omahoito-ohjelmalle/85444469 (läst 11.11.2016).

²⁴³ www.samisoster.fi/muitogiisa (5.12.2016).

²⁴⁴ http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=174&lang=finnish (läst 27.12.2016); Sametingets utlåtande till justitieministeriet om revideringen av samiska språklagen.

²⁴⁵ Sametingets utlåtande till justitieministeriet 30.3.2017 om utkastet till regeringspropositionen om ändring av samiska språklagen.

²⁴⁶ Institutet för de inhemska språken

https://www.sprakinstitutet.fi/sv/om_sprak/sprak_i_finland/samiska (24.11.2016).

²⁴⁷ Översättning: "[...]eftersom vi bor utanför det lagstadgade samiska hembygdsområdet är till och med undervisningen i samiska för barnen sporadisk."). Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

Även om man på det internationella planet inte antagit någon formell definition av ursprungsfolk har man ändå kommit överens om vissa kännetecken som framgår av avtalet ILO 169 (Artikel 1, 1b punkten). Som ursprungsfolk betraktas en sådan grupp människor som bott i ett visst område innan den nuvarande majoritetsbefolkningen kommit, som upplever sig själva som separata från majoritetsbefolkningen och som ursprungsbefolkning just i ett visst område, som inte har en dominerande ställning i samhället och som vill upprätthålla sin särpräglade kultur genom sina egna institutioner och rättssystem. Definitionen visar att kopplingen till området är stark.

Ursprungsfolkets koppling till ett visst område, i detta fall till samernas hembygdsområde, är grunden till att omfattningen av de språkliga rättigheterna uppvisar regionala avvikelser. Eftersom merparten av samerna bor utanför hembygdsområdet är det även motiverat att främja språket ställning i resten av Finland.

Centrala iakttagelser

Tillgången till tjänster på samiska: Tillgången till högklassiga och kundorienterade social- och hälsojourer på alla tre samiska språken bör förbättras. Metoder för detta kan vara till exempel att utveckla dels praxis för rekrytering och tjänstetillsättning, dels yrkespersonalens kunskaper i samiska. Dessutom bör personalens medvetenhet om samernas kultur och språkliga rättigheter ökas. Gränsöverskridande samarbete kan delvis förbättra tillgången till tjänster på nordsamiska och göra dem smidigare.

Tolkningstjänsterna på samiska: Tillgången till och kvaliteten på tolkningstjänster för samiskspråkiga bör säkerställas. Dessutom bör det utredas hur distanstolkning kan utnyttjas i högre grad inom social- och hälsovården. Även utveckling av möjligheterna till distanstjänster på samiska kan främja tillgodoseendet av samernas språkliga rättigheter både inom och utanför hembygdsområdet.

Informationen om tjänsterna: Informationen om var man kan få social- och hälsojourer på samiska bör förbättras.

5.2.3 Tjänsterna för andra språkgrupper

5.2.3.1 Teckenspråk

Rätten att använda teckenspråk samt tolkning och översättning som ordnas av myndigheter regleras i ett flertal lagar för olika förvaltningsområden, inklusive lagen om

klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) och lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992). Dessa lagar innehåller bl.a. bestämmelser om hur patientens modersmål och kultur ska beaktas som en del av god vård. Dessutom har man i samband med regleringen av patientens rätt att få information konstaterat att tolkning så långt det är möjligt ska ordnas om patienten pga. hörsel-, syn- eller talskada inte kan göra sig förstådd.

FPA tillhandahåller tolkningstjänster med stöd av lagen om tolkningstjänst för handikappade personer. Rätt till tolkningstjänst som ordnas av FPA har synhörselskadade, hörselskadade eller talskadade som på grund av sin funktionsnedsättning behöver tolkning för att kunna arbeta, studera, uträtta ärenden, vara samhällseligt delaktiga, för hobbyn eller rekreation. FPA:s tolkningstjänst är subsidiär i förhållande till tolkningstjänster som ordnas med stöd av andra lagar. Inom social- och hälsovården ska man alltså i första hand iakttä speciallagstiftningens bestämmelser om ordnandet av teckenspråkstolkning.

I samband med beredningen av teckenspråkslagen konstaterade grundlagsutskottet att det förekommer betydande brister i tillgodoseendet av de teckenspråkigas rättigheter på det sätt som avses i lagstiftningen för olika sektorer. Till exempel rätten att få tolkning på en myndighets bekostnad i behandlingen av ärenden på myndighetens initiativ förverkligas inte alltid, utan den teckenspråkiga måste själv ordna tolkningen. Tjänster enligt lagen om tolkningstjänst förefaller ha en närmast primär ställning, trots att lagen är subsidiär i förhållande till den övriga lagstiftningen om tolkning. I sitt utlåtande förutsatte riksdagen att regeringen vidtar åtgärder för att säkerställa att de teckenspråkigas rättigheter tillgodoses i hela landet på det sätt som avsågs när lagarna om deras språkliga rättigheter stiftades.²⁴⁸

Oklarheter i fråga om ansvaret för ordnande av tolkning

I samband med utarbetandet av denna berättelse har det framkommit att de gällande bestämmelserna om tolkning och anlitan av tolk i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården och patientlagen är problematiska för teckenspråkiga.²⁴⁹ Enligt respons från det teckenspråkiga samhället finns för närvarande ingen enhetlig praxis för ordnandet av tolkning inom social- och hälsovården. Både kunderna som behöver tolkning och de anställda inom hälsovården är osäkra på vem som ansvarar för beställningen av teckenspråkstolk, i vilka situationer tolk ska beställas och vem som ska stå för tolkningskostnaderna. Enligt de utlåtanden som inkommit är myndigheternas attityder gentemot de teckenspråkigas språkliga behov ofta nedlåtande eller negativa. Teckenspråkiga kunder har rapporterat att de trots begäran inte alltid har

²⁴⁸ GrUB 10/2014 rd – RP 294/2014 rd och RSv 346/2014 rd – RP 294/2014 rd.

²⁴⁹ T.ex. Dövas Förbund r.f.s utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016.

fått en tolk till hjälp, vilket innebär att patientsäkerheten då har kunnat äventyras. På vissa sjukhus har man till exempel för patienter i avdelningsvård beställt en tolk endast för läkarronden, varvid det i praktiken varit omöjligt för dem att kommunicera med den övriga personalen på avdelningen. Ibland har flera än en tolk kommit till platsen, om information om att myndigheten redan beställt en tolk inte förmedlats till kunden, som då har trott att det är hans eller hennes ansvar att beställa tolk. En del sjukhus ber i brevet för kallelse till vård kunden meddela sjukhuset om tolkningsbehov på förhand, men detta meddelande kan endast göras per telefon, vilket naturligtvis är problematiskt för en döv kund. I många städer har socialväsendet (till exempel handikappservicen) ansett att det är klienten som ska beställa tolk eftersom klienten själv har ärende.²⁵⁰ Till exempel intressebevakningen vid Dövas Förbund kontaktas överlagset mest i samband med oklarheter i fråga om tolkningstjänster.²⁵¹

Tolkningstjänsterna av varierande kvalitet

Brister har även förekommit i de tolkningstjänster för teckenspråkiga som FPA ansvarar för. Enligt uppgifter som justitieministeriet erhållit har kvaliteten på de tolkningstjänster som ordnas av FPA varit ojämn i synnerhet efter det att förmedlingen av tjänsterna koncentrerades till Åbo 2014. Möjligheterna för dem som anlitar tolkningstjänster att påverka bland annat valet av tolk har försämrats i och med koncentrereringen. Kundens önskemål eller kravnivån i tolkningssituationen har inte alltid beaktats i valet av tolk.²⁵² Situationen för FPA:s tolkningstjänster är särskilt oroväckande i fråga om det finlandssvenska teckenspråket. Det finns mycket få tolkar med kunskaper i det finlandssvenska teckenspråket. Dessutom erbjuds döva kunder som använder det finlandssvenska teckenspråket ibland tolkar som kan svenska men som använder det finska teckenspråket och inte nödvändigtvis förstår det finlandssvenska teckenspråket.²⁵³

Betydelsen av tolkning och service på det egna språket

I utlåtandena till justitieministeriet har man framhåvt att i synnerhet barn som har teckenspråk som modersmål bör tryggas möjligheten att anlita tolk i alla social- och hälsojänster.²⁵⁴ Samtidigt har man framfört att en del av social- och hälsojänsterna

²⁵⁰ Dövas Förbund r.f:s (9.6.2016), Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf:s (10.6.2016) och Finlands Ungdomssamarbete Allians rf:s (10.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

²⁵¹ Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016.

²⁵² Finlands Ungdomssamarbete Allians rf:s (10.6.2016) och Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf:s (10.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

²⁵³ Teckenspråksnämndens (Institutet för de inhemska språken) utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁵⁴ Finlands Ungdomssamarbete Allians rf:s (10.6.2016) och Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf:s (10.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

till sin natur är sådana att det i stället för tolkning skulle behövas service på det egna språket. Detta gäller till exempel för tjänster där klientrelationerna är långvariga och tjänster för sårbara grupper såsom terapitjänster för unga, vissa äldreomsorgstjänster, mentalvårdstjänster samt tjänster för barn, minnessjuka, invandrare och utslagna.²⁵⁵

Översättning av dokument till teckenspråk

Enligt Dövas Förbund²⁵⁶ varierar läs- och skrivkunnigheten i finska eller svenska i hög grad bland de teckenspråkiga. I skötseln av ärenden registreras teckenspråkstolkens snabba tolkning ingenstans och kunden kan glömma innehållet. I vissa ärenden fås ett skriftligt beslut först efter kontaktsituationen. Om personen inte förstår skriven finska eller svenska kan hans eller hennes rättssäkerhet äventyras.²⁵⁷ Under de senaste åren har man därför lyft fram behovet av att översätta dokument till teckenspråk när den teckenspråkigas läskunnighet är begränsad.²⁵⁸

Tillgång till social- och hälsojänster

Det finns ytterligare rum för förbättring i de teckenspråkigas tillgång till social- och hälsojänster. På vissa orter kan man boka tid med ett textmeddelande,²⁵⁹ men ofta kan kunden endast sköta sina ärenden genom att ringa²⁶⁰.

*"Nykyään useat terveysterveysviranomaiset käyttävät takaisinsoittopalvelu-systeemiä asiakaspalvelussa. Tämä on suurin syrjintäcase meille viittomakielisille, koska viittomakielientulkkia ei voi vaatia läsnä olevaksi 24/7. Asiakaspalvelussa tulee huomioida tasavertaisesti eri kielimuodot, jolloin enemmän monipuolisuutta kehiin sähköpostin ja tekstiviestin muodossa".*²⁶¹

²⁵⁵ Dövas Förbund r.f:s (9.6.2016), teckenspråksnämndens (Institutet för de inhemska språken, 10.6.2016) och Finlands Ungdomssamarbete Allians rf:s (10.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

²⁵⁶ Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁵⁷ Se t.ex. högsta förvaltningsdomstolens beslut i ett ärende som gällde behandlingen av en ansökan om omhändertagande och placering i vård utom hemmet av ett barn (HFD:2016:73).

²⁵⁸ Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁵⁹ Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁶⁰ Finlands Ungdomssamarbete Allians rf:s utlåtande till justitieministeriet, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁶¹ Översättning: Numera använder många myndighetsinstanser inom hälsovården ett återuppringningssystem i kundservicen. Detta är det största diskrimineringsfallet för oss teckenspråkiga, eftersom man inte kan kräva att teckenspråkstolken är på plats 24/7. Kundservicen bör jämnt beakta olika språkformer och införa mångsidigare möjligheter såsom e-post och textmeddelanden. Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

Samordning av språkliga rättigheter och rimlig anpassning

Ur de teckenspråkiga dövas synvinkel handlar ordnandet av tjänster på teckenspråk och ordnandet av teckenspråkstolkning å ena sidan om att tillgodose de språkliga rättigheterna, å andra sidan om rimlig anpassning på basis av funktionsnedsättning. Enligt Dövas Förbund r.f. fungerar inte samordningen av dessa två synvinklar i dagsläget på det kommunala planet. I till exempel äldreomsorgen är det ofta oklart vem som har ansvaret för att ordna tjänster för en döv kund. I bedömningen av servicebehovet hos multihandikappade döva som använder teckenspråk har de språkliga behoven dessutom ibland helt åsidosatts. När man bedömer servicebehovet hos till exempel en teckenspråkig person med rörelsenedsättning kan tyngdpunkten ligga på att ordna hjälpmedel för rörligheten och en hindersfri fysisk miljö, medan behovet av teckenspråkig service eller teckenspråkstolkning inte beaktas i lika hög grad.²⁶²

*"Sosiaali- ja terveystalvveluissa tiedetään yllättävän huonosti viittomakielistä ja kuuroista."*²⁶³

"Hörselskadade personer som är beroende av läppavläsning och som har svenska som modersmål hör bäst på svenska. Lättast att avläsa läppar på sitt eget modersmål."

"Kuuleva viittomakielinen on välinpatoaja – mikäli sairastuu vaikkapa dementiaan ja viittomakieli on se oma vahvempi kieli, puhutun suomen väistyessä, ei palveluja ole tarjolla"

*"Jag kan använda teckenspråkstolk vid besök till läkare och hälsocentral, vilket har varit en bra lösning. De flesta hälsotjänster har också möjlighet ge svensk-språkig service, och de jag har använt har fungerat tillfredsställande."*²⁶⁴

²⁶² Remissvar, Dövas Förbund r.f., 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁶³ Översättning: *Inom social- och hälsovården vet man förvånansvärt lite om teckenspråkiga och döva.*

²⁶⁴ Översättning: *En hörande person som använder teckenspråk hör till förlorarna – om en sådan person insjuknar i till exempel demens och har teckenspråk som det egna starkare språket framför talad finska, finns det inga tjänster att få.* Hänvisningarna är utdrag ur de öppna svaren i enkäten på dinasikt.fi.

Centrala iakttagelser

Utnyttjandet av personalens kunskaper i teckenspråk: Språkkunskapen hos teckenspråkskunniga yrkespersoner inom social- och hälsovården bör beaktas och utnyttjas i kund- och patientarbetet i högre grad än för närvarande.

Koncentreringen av tjänster på teckenspråk: Det är bra att fundera över när det är motiverat att samla och koncentrera sakkunskapen om teckenspråk till vissa enheter eller serviceställen inom social- och hälsovården. Andra enheter/serviceställen kan då utnyttja den koncentrerade sakkunskapen och språkkunskapen till exempel via videoförbindelse.

Teckenspråkstolkningen: Praxis och ansvar i ordnandet av teckenspråkstolkning inom social- och hälsovården bör göras klarare. Kvaliteten på den tolkningstjänst som ordnas av FPA och resursernas tillräcklighet bör följas

5.2.3.2 Andra språk

Ryskspråkiga

I Finland arbetar många ryskspråkiga läkare och andra experter inom social- och hälsovården. Även ryskspråkig myndighetsinformation finns allt oftare att tillgå (material och webbsidor, till exempel Lastensuojelu.info). Information på ryska behövs ändå i större utsträckning än för närvarande för i synnerhet funktionsnedsatta, äldre och andra specialgrupper. Många organisationer tillhandahåller information och publikationer på invandrargruppernas språk. Till exempel förbundet Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry – FARO har gett ut en guideserie på ryska med information om bland annat social- och hälsojänster. Däremot är det svårt att få ryska tolkar och hjälp med tolkning och översättning av dokument, krishjälp samt följeslagarhjälp för funktionsnedsatta på ryska, särskilt i brådskande fall.²⁶⁵

Estniskspråkiga

Uppenbarligen på grund av släktskapen mellan finska och estniska förväntas ofta estniskspråkiga kunder och patienter förstå finska tillräckligt väl, och därför beställs vanligen ingen tolkning för dem. Många estniskspråkiga behärskar ändå inte finska på

²⁶⁵ Venäjänkielisten yhdistysten liitto ry – FARO:s utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016.

en tillräckligt hög nivå för att kunna sköta ärenden hos myndigheterna.²⁶⁶ Även mer information och material (till exempel broschyrer och webbsidor) på estniska efterlyses.²⁶⁷

Tillgång till tolknings- och översättningstjänster

Antalet personer med andra språk än finska, svenska och samiska har ökat under de senaste åren och tillgången till tolkningstjänster samt otillräckliga resurser inom både tolkning och översättning förefaller utgöra ett problem inom social- och hälsovården. Utifrån inkommen respons strävar man ändå inom social- och hälsovården efter att om möjligt beakta kundens och patientens modersmål och ordna tolkning. Invandrarna får också rådgivning om social- och hälsojänster på sitt eget språk.²⁶⁸

Lättläst språk

I fråga om personer som behöver lättläst språk har de språkliga rättigheterna tillgodosetts dåligt inom social- och hälsovården. De elektroniska tjänsterna har ökat och beaktar inte alltid tjänstens tillgänglighet ur en språklig synvinkel²⁶⁹. Till exempel tidbokningssystem och blanketter är enligt responsen ofta svåra att förstå och använda för andra än finsk- och svenskspråkiga²⁷⁰. Även minnessjuka personer och mycket gamla personer, personer med kognitiv funktionsnedsättning och vissa andra grupper av funktionsnedsatta samt personer som har andra svårigheter med att lära sig, läsa, använda språk eller koncentrera sig skulle ha nytta av tjänster på lättläst språk. Till vidare finns ingen enhetlig praxis eller enhetliga anvisningar om användningen av lättläst språk, och användningen är också mycket sporadisk i de offentliga tjänsterna.²⁷¹

²⁶⁶ Föreningarna Tuglas-seura ry:s (10.6.2016) och Suomen virolaisten liitto ry:s (20.5.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

²⁶⁷ Tuglas-seura ry:s utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁶⁸ Kaskö stads (9.6.2016) och regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands (8.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016. Lapplands sjukvårdsdistrikt (videokonferens 3.1.2017). Tammerfors stads utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁶⁹ Förbundet Kehitysvammaliittos Selkokeskus utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁷⁰ Föreningen Moniheli ry:s utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016, JM 1/58/2016.

²⁷¹ Kehitysvammaliitto/Selkokeskus utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016, JM 1/58/2016.

*"Myös sosiaali- ja terveystalveluissa tulee huomioda äidinkielen lisäksi ymmärrettävyys, erityisesti silloin jos henkilöllä on kielellisiä vaikeuksia ja hän tarvitsee selkokielistä viestintää tai käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja."*²⁷²

Centralla iakttagelser

Bemötandet av personer med främmande språk som modersmål:

Praxis för bemötandet av kunder med främmande språk som modersmål inom social- och hälsovården samt ordnandet av tolkning bör förenhetligas.

Klart myndighetsspråk och lättläst språk: Användningen av lättläst språk inom social- och hälsovården bör ökas.

5.2.3.3 Goda exempel

I Tammerfors har kommunikationsbehoven hos dövblinda och teckenspråkiga beaktats i ordnandet av tjänster. Tolkning beställs med hänsyn till kundens eller patientens kommunikationssätt. Teckenspråkiga och dövblinda klienter erbjuds socialtjänster på deras eget språk vid byrån för handikappservice, som haft två socialarbetare med kunskaper i det finska teckenspråket. Det har också varit möjligt att ordna kontakt mellan en teckenspråkig klient och socialarbetaren via videoförbindelse. Personalen har dessutom fått utbildning i teckenspråkskultur. Hemvårdstjänster på eget språk och boendetjänster på teckenspråk för äldre och för gravt funktionsnedsatta har också köpts in utifrån.²⁷³

Lättläst språk

Vissa myndigheter och instanser som tillhandahåller social- och hälsothjänster har beaktat LL-användarna i sin verksamhet. Ett bra exempel är Satakunta sjukvårdsdistrikt där den väsentliga informationen som gäller alla patienter, såsom patientanvisningar och webbsidor, har erbjudits på lättläst språk. Även Folkpensionsanstalten informerar på lättläst språk om sina förmåner och tjänster. Dessa bör ändå betraktas

²⁷² Översättning: "[...]Även i social- och hälsothjänsterna bör man förutom modersmål beakta lättfattligheten, i synnerhet om personen har språkliga svårigheter och behöver kommunikation på lättläst språk eller använder kommunikationsmetoder som stöder och ersätter tal.[...]"Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²⁷³ Tammerfors stads utlåtande till justitieministeriet 9.6.2016, JM 1/58/2016.

som undantag. Övriga exempel på användningen av lättläst språk i den offentliga förvaltningens information och verksamhet är enskilda och sporadiska.²⁷⁴

5.2.4 Särskilda frågor inom social- och hälsovården

5.2.4.1 Äldreomsorgen

Kommunerna är i stor utsträckning ansvariga för ordnandet av de social- och hälso-tjänster som äldre personer behöver. Deras sociala trygghet består av social- och hälso-tjänster och utkomstskydd. I en fungerande servicehelhet ingår att äldre personer kan tala sitt eget språk när de anlitar offentliga tjänster.

Av tabellen 11 a i Språkbarometer 2016 som visar betyget för socialvårdens språkliga tjänster, kan man konstatera att nöjdheten med äldreomsorgstjänsterna på svenska beror på var personen är bosatt. Framför allt i Åboland är den svenskspråkiga befolkningen missnöjd (betyget 6,8). Motsvarande regionala skillnader förekommer inte bland de finskspråkiga enkäddeltagarna.

I berättelsen om tillämpningen av språklagstiftningen från 2009, som också separat granskade äldreomsorgen, konstateras så här:²⁷⁵ *"I Språkbarometern 2008 gav de språkliga minoriteterna i de tvåspråkiga kommunerna ungefär lika höga vitsord för åldringsvården, men vitsorden varierar från kommun till kommun. I exempelvis Åbo ger den svenskspråkiga minoriteten år 2008 vitsordet 6,5 för åldringsvården, mot 6,7 år 2004. I Vasa däremot, steg vitsordet år 2008 till 7,5, från 6,9 år 2004. I huvudstadsregionen gav den svenskspråkiga minoriteten speciellt låga vitsord för hemhjälp och hemservice."* I språkberättelsen 2013 konstateras att missnöjdheten med språket i äldreomsorgstjänsterna i genomsnitt ökade under fyraårsperioden.²⁷⁶

Av följande tabell framgår den svenskspråkiga befolkningens betyg för äldreomsorgen enligt de språkbarometrar som genomfördes i huvudstadsregionen 2008, 2012 och 2016. Frågeformuleringarna varierar något från år till år men är ändå jämförbara. År 2008 ombads invånarna betygsätta åldringsvården, år 2012 åldringsvården (hemhjälp, hemservice) och år 2016 äldreomsorgen och hemvård, hemservice separat.

²⁷⁴ Kehitysvammaliitto/ Selkokeskus utlåtande till justitieministeriet 9.6, JM 1/58/2016..

²⁷⁵ Språkberättelsen 2009, s. 44

²⁷⁶ Språkberättelsen 2013, s. 57

Tabell 17. Svenskspråkigas betyg för språktjänsterna inom äldreomsorgen i tvåspråkiga kommuner i huvudstadsregionen och kranskommunerna²⁷⁷

	2008 Åldringvård	2012 Åldringvård (hemhjälp och hemservice)	2016 Äldrevård/hemvård, hemservice
Helsingfors	7,08	6,3	7,2/6,8
Esbo	6,89	6,52	6,2/6,0
Grankulla	7,35	7,5	8,0/8,7
Vanda	7,0	6,73	6,5/5,7
Sibbo	8,74	8,19	8,1/8,3
Kyrkslätt	6,96	7,31	6,5/7,1
Sjundeå	8,19	8,20	8,4/8,1

Av tabell 17 kan man sluta sig till att tjänsterna på svenska inom äldreomsorgen är bristfälliga enligt invånarna och att huvudstadsregionens kommuner allmänt sett inte lyckats lösa problemet. Helsingfors stad har dock under flera års tid utrett tillgången till hemvård på svenska. Av utredningen framgick att mindre än 20 procent av alla som önskat få hemvård på svenska uppgav att de alltid fick det. Av dem som svarade uppgav 75 procent att de inte får service på svenska överhuvudtaget.²⁷⁸ Helsingfors stads hemvårdstjänster på svenska kan alltså anses vara bristfälliga. Samtidigt är det positivt att staden hela tiden följer upp hur nöjda de svenskspråkiga är med tjänsternas kvalitet. Det skulle vara bra med uppföljning också i de andra tvåspråkiga kommunerna.

*"Nej, hur kan ens rättigheter tillgodoses när vi ex. inom äldreomsorgen även på svenskspråkiga boenden har övervägande finskspråkig personal som indirekt är respektlösa och kategoriskt talar finska till kunderna, även fast boendet är svenskspråkigt."*²⁷⁹

Social- och hälsovårdsministeriet har gett en kvalitetsrekommendation i syfte att trygga ett gott åldrande och förbättra servicen.²⁸⁰ I rekommendationen påpekas bland annat att information om den språkliga fördelningen hos kommunens äldre befolkning hjälper kommunerna att utveckla äldreomsorgen.²⁸¹ Detta är synnerligen viktigt med tanke på planeringen av tjänsterna och personalens språkkunskaper. Andelen svenskspråkiga äldre är nästan utan undantag större i tvåspråkiga kommuner än de

²⁷⁷ Tabellen är sammanställd av justitieministeriet, källa Språkbarometer 2016.

²⁷⁸ Social- och hälsovårdsverket i Helsingfors; kundundersökning 2016, sammandrag av de svenskspråkiga tjänsterna.

²⁷⁹ Dinåstikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²⁸⁰ Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2013:11.

²⁸¹ Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2013:15, s. 33.

svenskspråkigas andel av hela kommunens befolkning. I huvudstadsregionen är skillnaden särskilt stor.

Tabell 18. Den svenskspråkiga äldre befolkningen i huvudstadsregionen och de tvåspråkiga kranskommunerna²⁸²

Svenskspråkiga i huvudstadsregionen 31.12.2015	Över 65-åringar % av befolkningen	Över 85-åringar % av befolkningen	Hela språkgruppens andel av befolkningen
Helsingfors	8,1	11,2	5,7
Esbo	11,3	14,8	7,5
Vanda	4,8	6,9	2,6
Grankulla	40,9	50,4	34,4
Sibbo	51,9	63,2	34,1
Kyrkslätt	27,4	46,4	17,1
Sjundeå	45,4	65,2	29,1

Minskningen i den relativa andelen svenskspråkiga kommuninvånare i huvudstadsregionen beror på 1960- och 1970-talets flyttvåg från finskspråkiga kommuner, inte på att antalet svenskspråkiga skulle ha minskat väsentligt.²⁸³ Behovet av tjänster på svenska inom äldreomsorgen kommer med andra ord inte att minska i framtiden.

*"Att bli äldre på svenska i Nyland är inget att se framemot, utan då flyttar jag tillbaka till Österbotten."*²⁸⁴

Social- och hälsovårdsministeriet har i sin rekommendation poängterat att det är viktigt att äldre personer kan delta i utredningen av servicebehovet på sitt modersmål. Även de äldres språkliga behov bör beaktas i planen. Servicestrukturen och tjänsteutbudet bör planeras med hänsyn till den äldre befolkningens språkliga behov.²⁸⁵ Det vore viktigt att social- och hälsovårdsministeriets rekommendation tillämpas i kommunerna.

5.2.4.2 Tillgången till ungdomspsykiatriska tjänster på svenska i huvudstadsregionen

Kommunerna och den specialiserade sjukvården ordnar mentalvårdstjänster. I tjänsterna ingår handledning, rådgivning och psykosocialt stöd efter behov, psykosocialt stöd i krissituationer samt undersökning, behandling och rehabilitering av mentala

²⁸² www.sotkanet.fi.

²⁸³ Finlandssvenskarna 2012 s. 12, sammanställd av Fjalar Finnäs.

²⁸⁴ Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²⁸⁵ Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2013:15, s. 35–36 och s. 42.

störningar. Tjänsterna regleras i hälso- och sjukvårdslagen och mentalvårdslagen (1116/1990).²⁸⁶

Det anses viktigt att ha tillgång till mentalvårdstjänster på det egna språket. Till exempel Centralförbundet för Mental Hälsa har konstaterat att det i synnerhet inom psykiatrin är viktigt och väsentligt att få vård, rehabilitering och service på sitt eget modersmål. Förbundet konstaterar att man för att kunna klä sina känslor i ord behöver behärska och förstå språket väl, då funktionsförmågan är nedsatt pga. psykiska eller somatiska orsaker, funktionsnedsättning eller ålderdom.²⁸⁷ Utöver Centralförbundet för Mental Hälsa har även många andra föreningar i sina utlåtanden fäst uppmärksamhet vid de regionala och kommunvisa skillnaderna i tillgången till mentalvårdstjänster på svenska och vid bristfälligheterna i jämförelse med tjänsterna på finska. Endast i Österbotten får tillhandahållandet av mentalvårdstjänster på det egna språket nästan samma betyg av både finsk- och svenskspråkiga. I Nyland och Åboland ger de svenskspråkiga i minoritetsställning sämre betyg än de finskspråkiga. Det skiljer på ungefär ett vitsord.²⁸⁸

”Behövde under våren hjälp på mentalvårdssidan i min kommun. Fick bra och snabb hjälp, men inte på mitt modersmål. I den akuta situationen var det ok, men kunde ändå inte uttrycka mig som jag skulle ha önskat och kände ett extra tryck pga detta. Inom mentalvården är det ytterst viktigt att få vård på eget modersmål. Efter den akuta perioden letade jag upp och betalade jag privat vård på svenska helt själv.”²⁸⁹

Sedan länge har det största problemet dock varit psykiatriska tjänster på svenska för unga i huvudstadsregionen. Det har varit svårt att rekrytera personal till det svenskspråkiga ungdomspsykiatriska vårdteamet.²⁹⁰ Frågan har också tagits upp i nyheter-na flera gånger.

År 2016 vårdades sammanlagt 2 694 svenskspråkiga patienter inom psykiatrin vid HNS. Siffran inkluderar de polikliniska patienterna och patienterna i behov av avdelningsvård i Helsingfors, Esbo, Vanda och Mariefors. Den svenskspråkiga ungdomspsykiatriska kliniken ligger i Böle och den betjänar svenskspråkiga unga och deras familjer i områden som hör till Helsingfors universitetssjukhus. I februari 2017 hade polikliniken 70–80 patienter. Rekryteringen vid enheten har lyckats så att polikliniken

²⁸⁶ <http://stm.fi/mielenterveyspalvelut>, 16.3.2017.

²⁸⁷ Centralförbundet för Mental Hälsas utlåtande till justitieministeriet, 10.6.2016, OM 1/58/2016.

²⁸⁸ Språkbarometern 2016, s. 56

²⁸⁹ Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

²⁹⁰ Bl.a. von Kraemer, 2014 s. 24.

har en läkare, en psykolog och annan personal med kunskaper i svenska.²⁹¹ Förutom i Böle finns svenskspråkiga ungdomspsykiatriska avdelningar i Raseborg och Borgå.

Esbo stad har fäst uppmärksamhet vid att terapitjänsterna för barn och unga bör tryggas så att de ges på klientens modersmål.²⁹² För närvarande finns det sammanlagt fem svenskspråkiga anställda i Esboregionen. Vid vårdpoliklinikerna i både Alberga och Olars är det möjligt att få service på svenska. Det är viktigt eftersom poliklinikerna i Esbo också betjänar Kyrklätt, som har en tämligen stor svenskspråkig befolkning.²⁹³

Utifrån ovan anförda uppgifter kan man konstatera att de långvariga bristerna inom den svenskspråkiga ungdomspsykiatrin åtminstone tillsvidare kunnat åtgärdas. Det är mycket positivt att man kunnat rekrytera personal med kunskaper i svenska.

5.2.4.3 Barnskydd och omhändertagande

Svenskspråkiga

I enlighet med 4 § 2 mom. i barnskyddslagen (417/2007) ska man vid bedömningen av barnets bästa fästa uppmärksamhet vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar garanterar barnet hänsyn till språklig, kulturell och religiös bakgrund. Dessutom ska enligt lagens 50 § hänsyn i den mån det är möjligt tas till barnets språkliga, kulturella och religiösa bakgrund. Det har riktats kritik mot att speciallagstiftningen inte är tillräckligt tvingande i fråga om språkliga rättigheter.²⁹⁴

I Finland statistikförs inte de barn som är klienter hos barnskyddet enligt språk. Av den regionala statistiken kan man dock se att det minsta antalet barn omhändertogs i Österbotten och det nästminsta på Åland.²⁹⁵ I Österbotten och på Åland är antalet svenskspråkiga i relation till befolkningen betydligt större än på andra håll i landet. Statistiken visar inte om det finns någon skillnad mellan de finskspråkiga och de svenskspråkiga i landskapen eller nationellt.

Det finns inte mycket information om svenskspråkiga barnskyddsklienter eller barnskyddets svenskspråkiga tjänster och servicekedjor. Detta försvårar planeringen av tjänsterna. Det finns inga enspråkigt svenskspråkiga barnhem. Det innebär att även om det finns anställda som kan svenska är beredskapen att ta emot svenskspråkiga barn eller unga i huvudsak svag.²⁹⁶ Av statens skolhem är Lagmansgården i Pe-

²⁹¹ HNS 6.2.2017 tillkännagivande per e-post.

²⁹² Esbo stad utlåtande till justitieministeriet, 30.5.2016, JM 1/58/2016

²⁹³ Esbo stad utlåtande till justitieministeriet, 30.5.2016, JM 1/58/2016.

²⁹⁴ Remissammandrag, Centralförbundet för Barnskydd, s. 46.

²⁹⁵ Barnskydd 2015, s. 4. THL:s publikationer.

²⁹⁶ Sakkunnigmöte med universitetslektor Harry Lunabba, 1.2.2017.

dersöre det enda som erbjuder möjlighet till skolgång på svenska.²⁹⁷ Av ekonomiska orsaker är skolhemmets framtid hela tiden osäker. Sådan rehabiliterande familjevård som avses i 37 § i barnskyddslagen (417/2007) finns i södra Finland att få endast i Raseborg. Avståndet kan bli ett hinder för anlitaandet av tjänsten.²⁹⁸

Barnskyddsklienterna behöver ofta många olika stödformer. De anställda inom barnskyddet har beskrivit att det är svårt att skapa sig en bild av det svenskspråkiga servicenätet. Experterna känner också till ett flertal fall där barnskyddsåtgärderna pga. brist på tjänster på svenska lett till att ett svenskspråkigt barn förlorat kontakten med både svenskspråkiga släktingar och sin kultur.²⁹⁹

Teckenspråkiga

Enligt respons från Dövas förbund har det förekommit problem med att trygga de språkliga rättigheterna för omhändertagna teckenspråkiga barn. När ett teckenspråkigt barn omhändertas placeras det vanligen i en finskspråkig miljö där ingen kommunicerar med barnet på teckenspråk. Det kan leda till problem till exempel vid kristerapi och när barnet hörs i frågor som gäller barnet självt. Det kan vara svårt för socialarbetarna att bedöma hur vården av barnet utfallit om de inte kan kommunicera med barnet på barnets eget språk.³⁰⁰

Ryskspråkiga

Den ryska s.k. barnombudsmannens kritik mot det finländska barnskyddet 2013 väckte en offentlig debatt om de ryskspråkiga barnens och deras föräldrars rättigheter. Efter att social- och hälsovårdsministeriet erbjudit mer och snabbare information på ryska om principerna för det finländska barnskyddet lugnade sig läget.³⁰¹ Frågan slogs upp i medierna med stora rubriker på nytt 2015 och 2016. Av den respons som justitieministeriet fått in för denna berättelse framgår att det behövs kontinuerlig information på ryska om barnskyddsfrågor för att undvika missförstånd bland de ryskspråkiga. Här kunde de ryskspråkiga organisationerna vara till myndigheternas hjälp.³⁰²

²⁹⁷ www.valtionkoulukodit.fi, 4.4.2017.

²⁹⁸ Von Kraemer, 2014, s. 17.

²⁹⁹ Von Kraemer, 2014, s. 18.

³⁰⁰ Dövas Förbund r.f.s respons till justitieministeriet 27.2.2017 (tillkännagivande per e-post).

³⁰¹ Barnombudsmannens årsbok 2013, s. 61, <http://lapsiasia.ssthosing.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2013.pdf>

³⁰² Venäjänkielisten yhdistysten liitto ry – FARO:s utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016, JM 1/58/2016..

Central iakttagelse

Det svenskspråkiga barnskyddet: Information bör produceras om det svenskspråkiga barnskyddet och de svenskspråkiga barnskyddsklienterna för att man ska kunna utveckla ett servicenät som tryggar de språkliga och kulturella rättigheterna. Detsamma gäller övriga minoritetsspråkgrupper i Finland.

5.2.4.4 Barnets rätt till teckenspråk

Enligt förarbetet till teckenspråklagen (359/2015) har förverkligandet av rätten till eget språk och egen kultur för barn som använder teckenspråk väckt oro inom teckenspråksgemenskapen.³⁰³ Även i de utlåtanden som lämnats till justitieministeriet för denna berättelse har man särskilt lyft fram rätten för barn som föds döva eller hörselskadade och deras föräldrar att lära sig och få undervisning i teckenspråk.³⁰⁴

Implantat i innerörat och teckenspråk

Numera får nästan alla döva barn och barn med gravt nedsatt hörsel ett implantat i innerörat som medicinsk rehabilitering inom hälsovården. Målet är att barnet ska kunna kommunicera med hjälp av hörseln och lära sig talat språk. I rehabiliteringen av ett barn som fått ett implantat i innerörat kan det hända att familjen uppmanas att sluta använda teckenspråk eftersom det är onödigt. Användningen av teckenspråk antas också ofta fördröja utvecklingen av hörsel och tal. Forskningen stöder dock inte denna uppfattning³⁰⁵. Alla barn lär sig inte tillräckliga färdigheter i talat språk med hjälp av implantat och drar således inte nytta av det. En del av barnen behöver teckenspråk eller kommunikation med tecken för att trygga sin språkliga utveckling. Barn med implantat ställs också i vardagen inför situationer där det inte är möjligt att använda apparaten. Då är teckenspråket ett naturligt sätt att kommunicera.³⁰⁶ För barn som föds döva kan parallell eller alternativ undervisning i teckenspråk ofta vara för

³⁰³ RP 294/2014 rd, s. 37.

³⁰⁴ http://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Kielilains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6n%20soveltaminen_koonti%20lausunnoista.pdf/18df93b4-0ef3-4e74-af9f-80e86b5e5181

³⁰⁵ Se t.ex. Takkinen, Ritva 2013. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten viittomakielen ja puhutun kielen omaksuminen. Teoksessa Lähivertailuja 23. (Päätoim.) Annekatrin Kaivapalu, (toim.) Pirkko Muikku-Werner, Johanna Laakso, Katre Oim ja Maria-Marem Sepper, s. 392–393.

³⁰⁶ Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf:s (10.6.2016), teckenspråksnämndens (Institutet för de inhemska språken, 10.6.2016) och Centralförbundet för barnskydds (6.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

barnets bästa. Annars kan barnet bli utan fungerande kommunikationsmetoder och barnets lärande och personlighetsutveckling äventyras.³⁰⁷

Ordnandet av undervisning i teckenspråk behovsprövat

Rätten för föräldrar till döva barn att få undervisning i teckenspråk regleras i lagen om service och stöd på grund av handikapp som en del av anpassningsträningen. Tjänsten är anslagsbunden och förutsätter ofta en rekommendation av den behandlande läkaren eller någon annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården.³⁰⁸ Ordnandet av undervisning i teckenspråk är behovsprövat och skillnaderna mellan kommunerna i grunderna för beviljandet och i timantalen är stora. En del kommuner kräver läkarutlåtande, och en del läkare rekommenderar inte att teckenspråk används innan nyttan av implantatet för barnets talinläring har utretts. I en del kommuner är antalet beviljade undervisningstimmar otillräckligt för att lära sig ett nytt språk, och i vissa kommuner beviljas ingen undervisning i teckenspråk alls pga. brist på anslag.³⁰⁹ Ibland erbjuds familjerna endast undervisning i stödtecken i stället för teckenspråk.³¹⁰ Därför blir en del av de barn som behöver teckenspråk och deras familjer utan ett fungerande gemensamt språk och interaktion. Barn på olika håll i landet som föds döva eller gravt hörselskadade och deras föräldrar står alltså i en mycket ojämlig situation beroende på praxis och anslagsriktlinjer i deras boendekommun.

Myndigheternas attityder

I de utlåtanden som inkommit till justitieministeriet har man framfört att det utöver bristfälliga kunskaper bland personalen inom social- och hälsovården förekommer negativa attityder gentemot teckenspråkiga familjers tvåspråkighet. Man är oroad över språkinläringen och språkutvecklingen hos hörande barn till teckenspråkiga föräldrar. Samtidigt har man lyft fram att vårdpersonalen inte rekommenderar hörande föräldrar att använda teckenspråk vid sidan av det talade språket med barn som fötts döva eller gravt hörselskadade.³¹¹ Många myndigheters attityder speglar uppfattningen att teckenspråket bara är ett hjälpmedel.³¹²

³⁰⁷ Institutet för hälsa och välfärds utlåtande till justitieministeriet 31.5.2016, JM 1/58/2016.

³⁰⁸ RP 294/2014 rd, s. 37

³⁰⁹ Dövas Förbund r.f:s (10.6.2016) och Institutet för hälsa och välfärds (31.5.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

³¹⁰ Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf:s utlåtande till justitieministeriet 10.6.2016, JM 1/58/2016.

³¹¹ De negativa attityderna gentemot tvåspråkighet beskrivs bl.a. i Karoliina Nikulas avhandling *Lapsen hyvää edistämässä. Syntymäkuurojen lasten sisäkorvaistutehoitokäytännön sosiaaliset tulkinnat tarkastelua*. 2015; <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157048/Lapsenhy.pdf?sequence=1>.

³¹² Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Beslutsfattande i fråga om barnets språk

Enligt Dövas Förbund r.f. föds endast cirka fem procent av de döva eller gravt hörselskadade barnen i familjer där föräldrarna redan kan teckenspråk. Årligen kommer det cirka 20 nya familjer till där hörande föräldrar behöver undervisning i teckenspråk. För hörande föräldrar kan inläringen av teckenspråk jämföras med inläring av andra främmande språk.³¹³ En del av föräldrarna till hörselskadade barn har upplevt att man i bedömningen av barnets språkliga utvecklingsbehov och i informationen till föräldrarna närmast betonar hörseltekniska och medicinska synvinklar. Föräldrarna har upplevt att hälso- och sjukvårdens enheter inte erbjuder tillräckligt med sakkunnig information om teckenspråk och tvåspråkighet som stöd för beslut om barnets språk.³¹⁴

Beslut som fattas för barnets del i ett tidigt skede kan ha långtgående konsekvenser för delaktigheten i olika livsskeden såväl hemma, i småbarnspedagogiken, skolan, hobbyerna som i arbetslivet. Språkval och beslut om hörapparater bör granskas som kompletterande och inte uteslutande möjligheter. Barnet bör i alla situationer ha möjlighet att kommunicera med andra. Ett fungerande språk (talat och tecknat) stöder barnets psykiska, sociala och kognitiva utveckling. Språket är också en väsentlig del av barnets identitet. Familjerna bör ha rätt att själva välja vilket språk som används inom familjen.³¹⁵ Teckenspråksnämnden vid Institutet för de inhemska språken har i sitt utlåtande framfört att lagstiftningen tydligare än för närvarande bör ålägga social-, hälsovårds- och undervisningsmyndigheterna att se till att döva och hörselskadade barn får möjlighet att tillägna sig någotdera av våra teckenspråk.³¹⁶

Central iakttagelse

Barnets möjlighet att lära sig teckenspråk: Det bör utredas vilken praxis vid olika myndigheter som hindrar eller försvårar möjligheterna för barn som föds döva eller hörselskadade att lära sig teckenspråk vid sidan av det talade språket och nödvändiga åtgärder bör vidtas för att förbättra situationen.

³¹³ Dövas Förbund r.f:s utlåtande till justitieministeriet, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

³¹⁴ Dövas Förbund r.f:s (10.6.2016) och Centralförbundet för barnskydds (6.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016.

³¹⁵ Dövas Förbund r.f:s (10.6.2016) och Centralförbundet för barnskydds (6.6.2016) utlåtanden till justitieministeriet, JM 1/58/2016. Se även FN:s konvention om barnets rättigheter (art. 30) och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (art. 24 och 30).

³¹⁶ Teckenspråksnämndens (Institutet för de inhemska språken) utlåtande till justitieministeriet, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

6 SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER VID STATLIGT ÄGDA BOLAG

SPRÅKLAGEN

24 § *Språklig service vid affärsverk samt statliga och kommunala bolag.* Statliga affärsverk samt sådana tjänsteproducerande bolag där staten eller en eller flera tvåspråkiga kommuner eller kommuner med olika språk har bestämmanderätt ska be- tjäna och informera allmänheten på finska och svenska i den omfattning det behövs med tanke på verksamhetens art och saksammanhanget och på ett sätt som enligt en helhetsbedömning inte kan anses oskäligt för bolaget. När statliga affärsverk sköter myndighetsuppgifter ska på dem tillämpas det som i denna lag sägs om myndigheter.

25 § *Enskildas skyldighet att ge språklig service.* När en offentlig förvaltningsuppgift genom lag eller med stöd av lag hör till en enskild, gäller för denne i uppdraget det som i denna lag sägs om myndigheter. Om en sådan uppgift uppdras åt en enskild med stöd av ett beslut eller någon annan åtgärd av en myndighet eller ett avtal mellan myndigheten och den enskilde, ska myndigheten försäkra sig om att den enskilde i uppdraget ger sådan språklig service som förutsätts i denna lag. Myndigheten ska försäkra sig om detta också när den anförtror en enskild någon annan uppgift än en offentlig förvaltningsuppgift, om detta är nödvändigt för att upprätthålla den service- nivå som lagen förutsätter.

SAMISKA SPRÅKLAGEN

17 § *Affärsverk och statligt eller kommunalt ägda bolag.* Statliga affärsverk samt så- ana tjänsteproducerande bolag där staten eller en eller flera i 2 § 1 mom. 1 punkten nämnda kommuner har bestämmanderätt ska inom samernas hembygdsområde ge sådan språklig service som förutsätts i denna lag och informera allmänheten också på samiska i den omfattning det behövs med tanke på verksamhetens art och saksam-

manhanget och på ett sätt som enligt en helhetsbedömning inte kan anses oskäligt för affärsverket eller bolaget. När statliga affärsverk sköter myndighetsuppgifter ska på dem tillämpas det som i denna lag sägs om myndigheter.

18 § *Enskildas skyldighet att ge språklig service.* När en offentlig förvaltningsuppgift genom lag eller med stöd av lag hör till en enskild, gäller för denne i uppdraget inom samernas hembygdsområde det som i denna lag sägs om myndigheter. Om en sådan uppgift på samernas hembygdsområde uppdras åt en enskild med stöd av ett beslut eller någon annan åtgärd av en myndighet eller ett avtal mellan myndigheten och den enskilde, ska myndigheten försäkra sig om att den enskilde i uppdraget ger sådan språklig service som förutsätts i denna lag. Myndigheten ska försäkra sig om detta också när den anförtror en enskild någon annan uppgift på samernas hembygdsområde än en offentlig förvaltningsuppgift, om detta är nödvändigt för att upprätthålla den servicenivå som lagen förutsätter.

Finska staten äger aktier i över 50 stora bolag. Av dessa är cirka två tredjedelar statsbolag som är verksamma på marknadsvillkor eller statliga intressebolag. I de senare är staten minoritetsägare. De övriga bolagen är s.k. bolag med specialuppgifter, som antingen handhar en viss uppgift som staten anvisat dem eller som har en dispens som är orsak till att de inte är verksamma i en konkurrensutsatt miljö.³¹⁷ När uppgifter som tidigare skötts av staten har överförts till ett bolag har man ofta strävat efter att myndighetsuppgifter och övriga uppgifter ska separeras så att myndighetsuppgifterna blir kvar hos staten. Statsbolagen har dock fortfarande hand om frågor som omfattar offentliga förvaltningsuppgifter, offentliga uppgifter eller specialuppgifter som är viktiga för samhället.

Med tanke på tillämpningen av språklagstiftningen är det väsentliga huruvida bolaget har ålagts uppgifter som omfattar utövande av offentlig makt eller offentliga förvaltningsuppgifter. Då har en enskild samma språkliga skyldigheter som myndigheterna. Om bolaget sköter offentliga uppgifter eller producerar tjänster för allmänheten tillämpas proportionalitetsprincipen på de språkliga skyldigheterna. Det finns ingen exakt reglering om skillnaden mellan offentliga förvaltningsuppgifter och offentliga uppgifter. Om en enskild sköter en offentlig förvaltningsuppgift omfattas den enligt 25 § i språklagen av samma skyldigheter i fråga om språklig service som myndigheterna. Detta innebär en relativt omfattande skyldighet att erbjuda service på båda nationalspråken. En motsvarande bestämmelse finns i 18 § i samiska språklagen och den tillämpas inom samernas hembygdsområde.

³¹⁷ <http://vnk.fi/omo/omistajapolitiikka-ja-ohjaus1>

Enligt språklagens 24 § och samiska språklagens 17 § ska statliga affärsverk och statsägda bolag betjäna och informera på finska, svenska eller samiska. Regleringen syftar till att trygga den grundläggande språkliga servicen när verksamheter som myndigheterna tidigare har skött överförs till affärsverk och bolag. Med andra ord, en överföring av samhälleligt viktiga bastjänster till offentligt ägda bolag ska inte få inverka på rätten att få service och information på det egna språket. Det är dock inte alltid entydigt hur språklagen och i synnerhet dess 24 § ska tillämpas på statligt ägda bolag.

Enligt 24 § i språklagen ska statliga affärsverk samt sådana tjänsteproducerande bolag där staten har bestämmanderätt betjäna och informera allmänheten på finska och svenska i den omfattning det behövs med tanke på verksamhetens art och sammanhanget och på ett sätt som enligt en helhetsbedömning inte kan anses oskäligt för bolaget. Motsvarande gäller det finska och samiska språket inom samernas hembygdsområde. Bestämmelsen gäller bolag där staten har bestämmanderätt,³¹⁸ dvs. bolag med statlig majoritet. Med bolag med statlig majoritet avses numera bolag där staten har majoriteten av rösterna.³¹⁹ Definitionen av ägande har inte orsakat problem vid tillämpningen av språklagstiftningen. Tillämpningsområdet för bestämmelsen omfattar bolag som producerar tjänster för allmänheten. Skyldigheterna gäller däremot inte bolag som producerar varor, eller tjänster som tillhandahålls t.ex. för företag eller myndigheter. Detta lämnar de flesta statsägda bolag utanför tillämpningsområdet.

Vid tillämpningen av bestämmelsen iakttas proportionalitet. Detta beror på att ett aktiebolags ägarbas inte bör ha en negativ inverkan på bolagets möjligheter att agera på en konkurrerad marknad.³²⁰ Bedömningen av proportionaliteten är emellertid den största orsaken till osäkerhet kring bestämmelsens tillämpningsområde. Situationen försvåras av att ingen förefaller ha behörighet att avgöra alla frågor kring hur proportionaliteten bedöms. Riksdagens justitieombudsman har behandlat klagomål som gäller statsbolag, men definitionen av språklagens hela tillämpningsområde försvåras av att justitieombudsmannens behörighet och lagens tillämpningsområde inte sammanfaller helt. Språklagens tillämpningsområde är mer omfattande än justitieombudsmannens behörighet.³²¹

Enligt motiveringen till språklagen fungerar proportionaliteten i två bemärkelser. Å ena sidan gäller det att ta hänsyn till hur viktig verksamhet det är fråga om ur medborgarnas synvinkel. Kravet på att bestämmelsen ska tillämpas accentueras i det fall att verksamheten har en större betydelse ur medborgarnas synvinkel och tvärtom. Å

³¹⁸ RP 92/2002 rd, RP 233/1994 rd.

³¹⁹ <http://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiot>

³²⁰ LaUB 25/1994 rd.

³²¹ EOAM dnr 5551/4/13. Sarja, Mikko, 2015.

andra sidan gäller det att bedöma vad som skäligen kan krävas av ett bolag. Om efterfrågan är mycket liten kan det inte krävas att bolaget har kontinuerlig beredskap att betjäna alla fullständigt på båda nationalspråken. Avseende bör fästas vid om företaget i fråga har monopolställning eller dominerande marknadsställning när det gäller de tjänster som erbjuds, eller om motsvarande tjänster ges av flera aktörer på en marknad med konkurrens.³²² Ett bolag kan dock alltid ge bättre service än vad språklagen förutsätter.

Samhälleligt viktiga tjänster ska finnas tillgängliga på finska, svenska och samiska. Om bolaget är den enda eller viktigaste aktören på marknaden kan dess skyldigheter jämföras med dem som tvåspråkiga myndigheter har enligt språklagen och som myndigheter har ålagts i samiska språklagen. Om det dock inte finns efterfrågan på tjänsterna på det andra språket, t.ex. vid verksamhetsställen i enspråkiga kommuner, kan man ge avkall på service på det andra språket.

De språkliga skyldigheterna gäller enligt lagen både service och information. Innehållet i servicen och informationen behöver inte vara likadant på båda nationalspråken eller på finska och samiska. Det avgörande är att individen får grundläggande service på sitt eget språk, oberoende av servicens och informationens form och omfattning. Meddelanden som är av central betydelse för kunden ska upprättas på bägge språken och i hembygdsområdet på samiska. I motiveringen till bestämmelsen nämns som exempel prisuppgifter, tidtabeller, avtalsvillkor och annan information som är viktig för konsumenten.³²³ Det kan inte anses oskäligt att information av varaktig natur produceras på det språk som lagen förutsätter. Detta gäller också information om tjänster som inte är samhälleligt betydande. Olika bolag erbjuder service på finska, svenska och samiska i olika utsträckning. Liksom inom andra sektorer finns det utmaningar i rekryteringen av personal som kan samiska, och detsamma gäller svenska.

³²² RP 92/2002 rd.

³²³ RP 92/2002 rd.

6.1 Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna vid statligt ägda bolag

6.1.1 Statligt ägda bolag som omfattas av språklagen och samiska språklagen

Utgångspunkten är att språklagen tillämpas på alla statligt ägda bolag som producerar tjänster för allmänheten. På tillämpning inverkar dessutom bolagets marknadsställning. Utifrån detta är åtminstone Posti Group, Finavia, Finlands Färjetrafik, VR Group, Veikkaus, Finrail, Rundradion och Alko skyldiga att betjäna och informera på finska och svenska och i vissa fall på samiska. Även Finvera och Finpro har språkliga skyldigheter, även om bolagen riktar sig till företag. Alla ovannämnda företag har inte en lika omfattande skyldighet att betjäna både på finska och svenska eller samiska. Bland företagen kan ytterligare urskiljas de som ska sköta offentliga uppgifter eller förvaltningsuppgifter eller har en skyldighet att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster, eller vilkas verksamhet till sin natur är sådan att den kan betraktas som en offentlig förvaltningsuppgift.

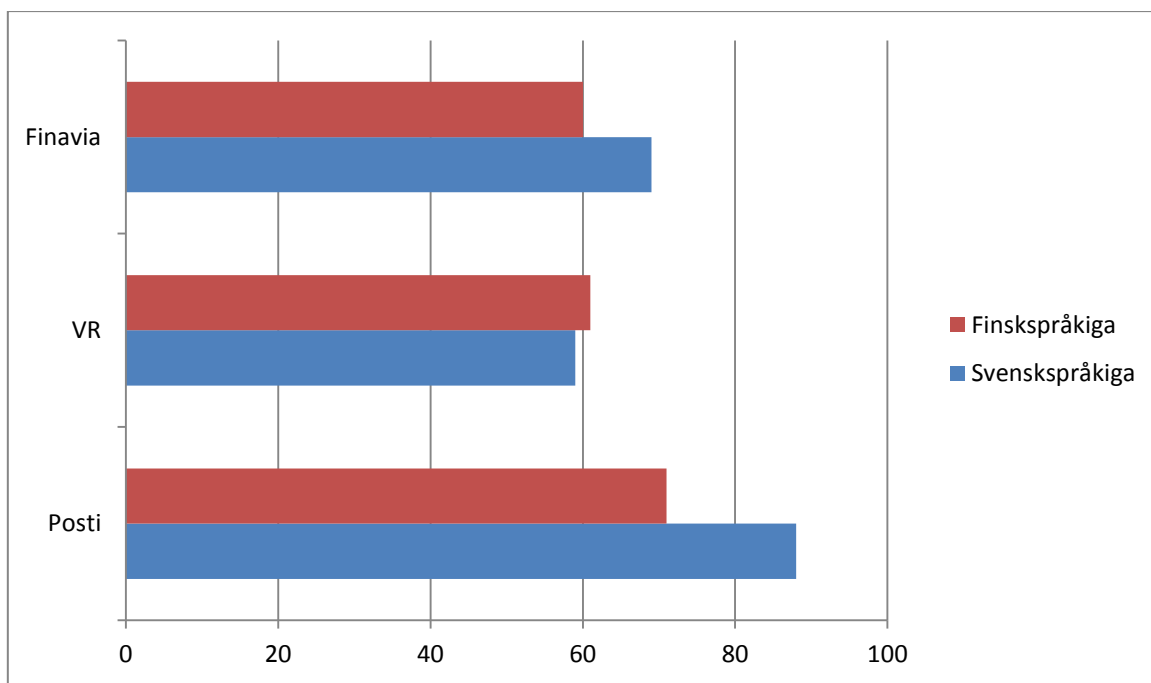
I den här berättelsen ligger fokus särskilt på den språkliga servicen vid de statligt ägda bolagen Posti Ab, Finavia Ab och VR. Det finns endast två statliga affärsverk kvar, Forststyrelsen och Senatfastigheter. De har lämnats utanför granskningen eftersom justitieministeriet inte har fått kännedom om några liknande utmaningar i tillämpningen av språklagstiftningen som vid de statligt ägda bolagen.

Samiska språklagen tillämpas på statligt ägda bolag om de tillhandahåller service i samernas hembygdsområde. Dessa är t.ex. Postis verksamhetsställen och flygplatsen i Ivalo. Bestämmelser om samiskan finns också i lagen om Rundradion Ab (1380/1993).

6.1.2 Användarnas synpunkter på tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna

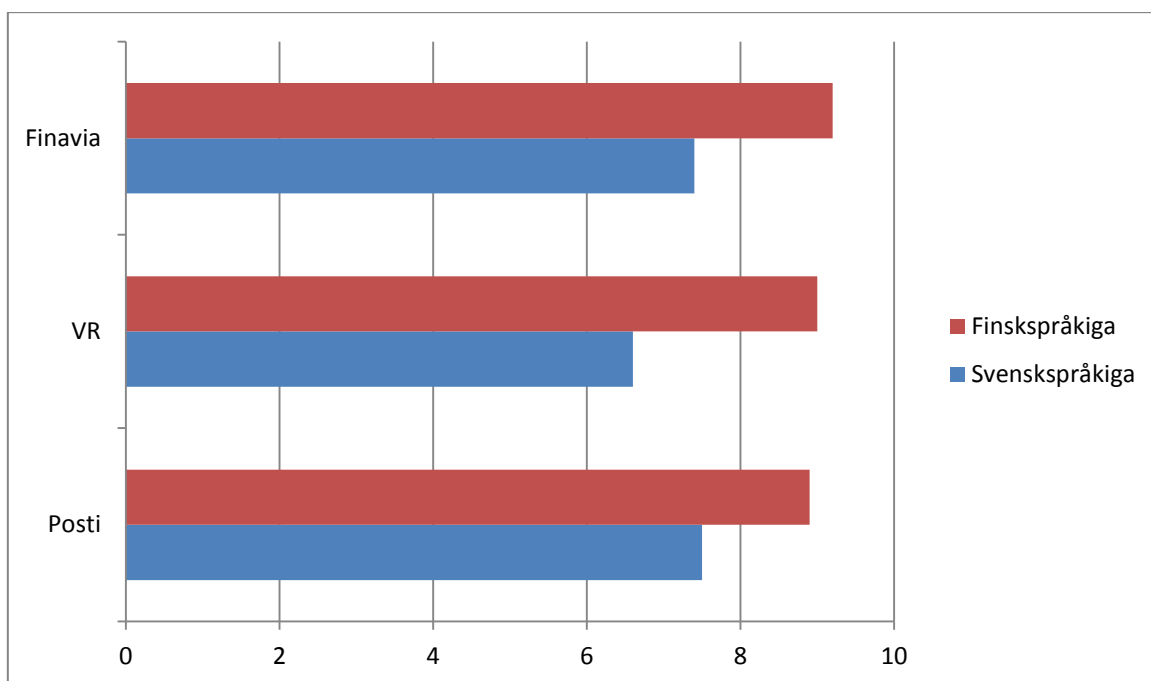
I utredningen Språkbarometern 2016 uppmanades finsk- och svenskspråkiga svars-personer som tillhörde minoritetsspråkgrupper i tvåspråkiga kommuner att uppge om de har använt ett visst bolags tjänster och vilket vitsord de ger bolagets språkliga service. I enkäten frågades dessutom separat hur nöjda svarspersonerna var i Österbotten, Egentliga Finland och Nyland.

Tabell 19. Svensk- och finskspråkigas användning av olika tjänster

Källa: Språkbarometern 2016.

Tabell 20. Användarnas vitsord för språklig service

Av tabell 20 framgår att de finskspråkiga är ungefär lika nöjda med den språkliga servicen vid alla tre statliga bolag. Problemen förefaller finnas i utbudet av service på svenska.

Tabell 21. Svenskspråkiga personers bedömning av den språkliga servicen regionvis

	Österbotten	Egentliga Finland	Nyland
Finavia	8,1	7,3	7,2
VR	6,8	6,8	6,4
Posten	7,8	6,4	7,5

Vid läsningen av tabell 21 bör man notera att enkäten Språkbarometer 2016 har besvarats enbart av svenskspråkiga som hör till den språkliga minoriteten i sin kommun. Därför ger enkäten inte nödvändigtvis rätt helhetsuppfattning av nivån på den svenskspråkiga servicen i dessa statsbolag. Det kan ju till exempel hända att största delen av de svenskspråkiga i Österbotten, Egentliga Finland och Nyland som lämnats utanför enkäten är nöjdare med Postens tjänster än vad resultaten visar. På samma sätt kan det hända att VR skulle ha fått ett sämre vitsord om enkäten hade omfattat även andra svenskspråkiga i Österbotten än de som hör till den språkliga minoriteten i sin kommun.

I justitieministeriets enkät på dinasikt.fi ställdes också frågor om kvaliteten på de statliga bolagens språkliga service. Den svenskspråkiga servicen i de statligt ägda bolagen får ett ytterst dåligt vitsord av svarspersonerna. Nästan tre fjärdedelar (72 %) av de svenskspråkiga anser att de statliga bolagens svenska service är dålig. Endast 15 procent anser att servicen är bra. I enkäten på dinasikt.fi gavs också många skriftliga svar. Enligt de öppna svaren verkar det största problemet vara de bristfälliga kunskaperna i svenska bland personalen.³²⁴

”Statsbolagen (VR, Posten, Finavia) ger sällan/aldrig info på svenska när det är frågan om direkt information pga ändringar i tidtabeller eller scheman. Endast den färdigt behandlade infon ges på svenska.

Kan sällan/aldrig fråga konduktören på tåget något på svenska.”

I samebarometern utreddes utbudet av statlig service på samiska med den allmänna frågan ”Anser du att den statliga servicen och myndigheterna fungerar på den samiska du talar?”.³²⁵ Ingen av svarspersonerna ansåg att den statliga servicen på

³²⁴ Dinasikt.fi.

³²⁵ Samebarometern 2016, s. 33–35.

samiska var bra i sin helhet. I samebarometern frågades inte separat om servicen på samiska i statliga bolag, varför resultaten på sin höjd är riktgivande. Det torde dock vara värt att nämna att 11 svarspersoner nämnde Forststyrelsen vid namn som svar på frågan om statliga myndigheter och tjänster där man kan uträtta ärenden på samiska. Forststyrelsen nämndes relativt sett oftare av just dem som talar enaresamiska än av andra. Däremot nämndes t.ex. Posti och Finavia som båda har kontor i samernas hembygdsområde inte.

6.2 Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i olika bolag

6.2.1 Finavia Abp (Finavia)

Finavias uppgift är att sörja för en smidig passagerartrafik och säkerheten på flygplatserna samt en smidig flygtrafik och ledningen av flygtrafiken i det finländska luftrummet. Dessutom hyr Finavia ut affärs- och verksamhetslokaler till företag och sammanlutningar.³²⁶ Finavias offentliga förvaltningsuppgifter är säkerhetskontroll av passagerare samt flygtrafiktjänster.

Luftfartslagen (864/2014) innehåller inga särskilda bestämmelser om nationalspråken eller det samiska språket som har betydelse i den här kontexten. På de offentliga förvaltningsuppgifter som Finavia har enligt luftfartslagen, dvs. säkerhetskontroll av passagerare och flygtrafiktjänster, tillämpas 25 § i språklagen. I Finavias verksamhet ingår också kundservice och information, vilka omfattas av 24 § i språklagen. Enligt justitieombudsmannens tolkning kan Finavias kommunikation i vissa fall hänga samman med skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter så att 25 § i språklagen blir tillämplig.³²⁷

På uppgifter i samband med flygplatsernas säkerhetskontroller tillämpas 25 § i språklagen. Utgångspunkten är då att var och en har rätt att använda finska eller svenska i kommunikationen, och att allmänheten ska betjänas både på finska och svenska. Finavia har sett till att detta är möjligt genom att i sitt serviceavtal förutsätta att det vid varje skift i säkerhetskontrollen arbetar minst en person som kan betjäna på svenska.³²⁸ Även flygtrafiktjänsterna är offentliga förvaltningsuppgifter,³²⁹ även om de är specialiserad teknisk och praktisk förvaltningsverksamhet där man inte fattar några

³²⁶ Möte med Finavia 21.11.2016.

³²⁷ EOAM dnr 1515/4/10.

³²⁸ Möte med Finavia 21.11.2016.

³²⁹ GrUU 47/2005 rd.

förvaltningsbeslut.³³⁰ Flygtrafiktjänsten har enligt denna tolkning en skyldighet att betjäna på finska och svenska med stöd av 25 § i språklagen. Samtidigt står det i 108 § 3 mom. i luftfartslagen att kommunikationsministeriet kan besluta att flygtrafiktjänst ska tillhandahållas endast på engelska inom hela eller en del av det luftrum som Finland ansvarar för, om det behövs för att trygga flygsäkerheten och smidig luftfart och för att förverkliga målen för det gemensamma europeiska luftrummet. Ett beslut har meddelats i ett ärende som gällde användningen av engelska i terminalområdet Kirkenes.³³¹

Finavia har uppgett att bolaget ger personlig och elektroniskt producerad kundservice på flera språk. Personalen förutsätts enligt behovet i regionen ha kunskaper i nationalspråken eller minst vara medveten om var man kan få hjälp t.ex. i situationer där de muntliga språkkunskaperna inte räcker till för att utreda ett ärende. Utgångspunkten är att Finavia förutsätter att alla har kunskaper också i svenska. Personalen erbjuds också språkutbildning.³³²

Flerspråkighet är särskilt viktigt i Finavias kommunikation. Tjänsterna och informationen på webbplatsen finns förutom på nationalspråken på flera andra språk. En granskning av bolagets kommunikation på svenska visar att de viktigaste nyheterna och anvisningarna som gäller resenärerna även finns på svenska. Webbplatserna för flygplatserna Helsingfors-Vanda, Nykarleby-Jakobstad och Vasa, inklusive flyguppgifter och information om försenade flyg finns på båda nationalspråken. I terminalen och för marktrafiken finns skyltning åtminstone på finska, svenska och engelska. På tidtabellsskärmarna har man valt att visa städernas namn enbart på engelska. Utropen i terminalen görs på flera språk. Ett bra exempel på såväl tillämpning av språklagen som på tillgänglighet kan anses vara att lyssningsfunktionen på Finavias webbplats fungerar på både finska och svenska.³³³

6.2.1.1 Identifierade utmaningar i Finavias verksamhet

Finavia har själv ansett att en särskild utmaning är rekryteringen av tvåspråkiga säkerhetskontrollanter till flygplatserna, eftersom det enligt Finavia råder brist på arbetskraft i allmänhet. Det har varit svårt att hitta språkkunnig personal till de mindre flygplatserna i östra och norra Finland också till andra arbetsuppgifter. Problemen med rekrytering av tvåspråkiga säkerhetskontrollanter kan bero på att bestämmelserna om utbildningsprogrammet eller behörigheten för säkerhetskontrollanter inte innehåller krav på kunskaper i svenska. Det är inte heller känt att luftfartsmyndigheten hittills

³³⁰ RP 79/2014 rd.

³³¹ Beslut om användningen av engelska i terminalområdet Kirkenes, LVM 1826/08/2016.

³³² Möte med Finavia 21.11.2016.

³³³ Möte med Finavia 21.11.2016.

skulle ha godkänt några svenskspråkiga utbildningsprogram för säkerhetskontrollanter.³³⁴

Svenskspråkiga personer ger ett sämre vitsord för Finavias språkliga service än finskspråkiga. Även om Finavia i många avseenden sköter informationen på båda nationalspråken bra, bör man ständigt ägna uppmärksamhet åt servicen och informationen på svenska.

*”Finavia ger hellre service på engelska än svenska. (Tom. ryska hellre än svenska ibland, såsom Helsingfors-Vandas parkeringsservice.)”*³³⁵

6.2.2 Posti Group Abp (Posti)

Posti tillhandahåller huvudsakligen post-, logistik- och webbtjänster. Kommunikationsverket har ålagt Posti en skyldighet att i enlighet med 3 kap. i postlagen (415/2011) tillhandahålla samhällsomfattande tjänster.³³⁶ Samhällsomfattande tjänster inkluderar brevtjänster i hela landet (både inrikes- och utrikestjänster) och paket som skickas utomlands från hela Finland. Samhällsomfattande tjänster omfattar dessutom rekommenderade och försäkrade försändelser samt delgivningsförfarande enligt förvaltningslagen (brev med mottagningsbevis).³³⁷ Samhällsomfattande brev- och paket-tjänster avgränsas i lagen enligt betalningssätt och vikt. Verksamheten hos ett postföretag som tillhandahåller samhällsomfattande tjänster innebär skötsel av offentliga förvaltningsuppgifter i den mån det är fråga om uppgifter i samband med delgivningsförfarande enligt 21 § i postlagen³³⁸.

Det finns bestämmelser om Postis språkliga skyldigheter i flera lagar. De viktigaste är språklagen, samiska språklagen och postlagen. Enligt 20 § i postlagen ska tillhandahållare av samhällsomfattande tjänster i sin verksamhet ge service på finska och svenska med iakttagande av vad som föreskrivs i språklagen. Samma skyldighet gäller företag som med stöd av ett avtal som det slutit med en tillhandahållare av samhällsomfattande tjänster tillhandahåller samhällsomfattande tjänster för kunder, dvs. så kallade postombud. Enligt justitieombudsmannens avgörandepaxis är Postis samhällsomfattande tjänster inte offentliga förvaltningsuppgifter, vilket innebär att skyldigheterna i första hand bestäms enligt 24 § i språklagen.³³⁹ Detta innebär också att språklagen ska tillämpas enligt proportionalitetsprincipen när det gäller skyldigheten att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster.

³³⁴ Möte med Finavia 21.11.2016.

³³⁵ Enkät på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

³³⁶ Kommunikationsverkets beslut 1645/9210/2011, 788/911/2016.

³³⁷ Möte med Posti Oy 19.12.2016.

³³⁸ Sarja, 2015, s. 27.

³³⁹ Sarja 2015/s. 30.

Justitieombudsmannen har tagit ställning främst till språket som används i kommunikationen. I ett avgörande tog justitieombudsmannen ställning bl.a. till texterna på Postis paketautomater och till Postis utskick till hushållen där bolaget gjorde reklam för sina tjänster. Av avgörandet framgår att tjänsten och informationen om skyldigheten att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster ska finnas på finska och svenska. På grund av begränsningarna i justitieombudsmannens behörighet har avgörandet inte kunnat ta ställning till om 24 § språklagen blir tillämplig på tjänster och information som inte ingår i skyldigheten att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster. I avgörandet uppmärksammas det faktum att skillnaden, i synnerhet för användarna av tjänsten, kan vara oklar.³⁴⁰

Justitieombudsmannen har också granskat Postis tidning Postinen³⁴¹, som började delas ut till hushållen våren 2015 samt den namnändring som genomfördes i början av 2015 och som ledde till att Posti inte längre har något svenskt namn (Posten).³⁴² Bägge fallen har lett till en offentlig debatt om Postis inställning till det svenska språket, särskilt bland de svenskspråkiga.³⁴³ I fråga om tidningen Postinen ansåg justitieombudsmannen inte det vara befogat att vidta åtgärder efter att Posti hade meddelat att bolaget kommer att öka mängden material på svenska i tidningen.³⁴⁴ Vad gäller namnet Posti konstaterade justitieombudsmannen att det ur språklagen inte kan härledas någon skyldighet för bolaget att byta sitt namn så att det följer samma principer som dem som gäller tvåspråkiga riksomfattande myndigheter.³⁴⁵

Posti har meddelat att bolaget fullgör sina språkliga skyldigheter på flera olika sätt. Bland dessa kan nämnas kundservicen med egna servicenummer för båda språken, webbplatsen, prislister och leveransvillkor, meddelanden till externa kunder, pressmeddelanden som gäller de samhällsomfattande tjänsterna och svarsmallar för kundrespons som publiceras på båda språken. Dessutom fastställs personalens språkkunskaper enligt uppgift och kundbehov, och de som rekryteras till kundservicen måste också klara av en intervju på svenska. För personalen ordnas undervisning i svenska.³⁴⁶

I avtalen med postombud finns ett villkor som säger att avtalspartnern ansvarar för att personalen har den språkkunskap som språkförhållandet på orten förutsätter. Handböckerna och arbetsanvisningarna för postombuden finns också på båda språken. I

³⁴⁰ EOAM dnr 5551/4/13.

³⁴¹ OA dnr 1481/4/15.

³⁴² OA dnr 1934/4/15.

³⁴³ Detta framgår också av enkätsvaren på dinasikt.fi.

³⁴⁴ OA dnr 1481/4/15.

³⁴⁵ OA dnr 1934/4/15.

³⁴⁶ Möte med Posti Oy 19.12.2016.

samernas hembygdsområde finns skyltar även på samiska i Postis kontor, och kunskaper i samiska beaktas vid rekryteringen.³⁴⁷

6.2.2.1 Problem i Postis verksamhet

I de enkäter³⁴⁸ som genomförts för språkberättelsen har det inte gjorts någon åtskillnad mellan huruvida svarspersonerna har använt servicen vid Postis egna kontor eller vid postombud. Allmänt taget kan det dock konstateras att ju längre kedjan är mellan den som språklagen direkt ska tillämpas på och aktören, desto sämre känner man till skyldigheten att betjäna på både finska och svenska. Som Posti själv har konstaterat är bristen på språkkunskaper det största problemet.

Av Postis utlåtande framgår det att bolaget ger information både på finska och svenska om dess uppgifter i anslutning till skyldigheten att tillhandahålla samhällsomsfattande tjänster. Det finns också information på samiska, men i mindre omfattning.³⁴⁹ Ett problem är gränsdragningen i fråga om informationens omfattning, dvs. om skyldigheten att informera och betjäna är mer omfattande än skyldigheten att tillhandahålla samhällsomsfattande tjänster. För kunderna kan det ibland vara svårt att se skillnaden mellan skyldigheten att tillhandahålla samhällsomsfattande tjänster och den övriga verksamheten.³⁵⁰

Utredningen Språkbarometern 2016 visar att de svenskspråkiga använder Postis tjänster flitigt, men ofta på finska. Enkättagarna är dock inte nöjda med detta. I jämförelsen får Posti dåligt betyg också av de svenskspråkiga i Österbotten, vilka på grund av den starka tvåspråkigheten i regionen oftast är nöjda med lokalt producerad service.³⁵¹ Förklaringen kan ligga dels i Postis namn, som numera är bara på finska, dels i de upplevda bristerna i informationen. Postis språkval kan ha lett till osäkerhet kring huruvida man får använda svenska när man anlitar bolagets tjänster. Posti bör således stärka budskapet om rätten att använda svenska i kundsituationer.

*"Posti visar ju redan enbart genom val av namn att det statliga bolaget inte vill vara tvåspråkigt som lagen kräver."*³⁵²

"Posten betjänar ju knappast alls på svenska. Dessutom har ju inte företaget i fråga ens ett svenskt namn fastän ni tycks tro det "Hur lyckas statsbolag som VR, Posten eller Finavia" skriver ni, men företaget i fråga heter nuförtiden tyvärr

³⁴⁷ Möte med Posti Oy 19.12.2016.

³⁴⁸ Språkbarometern 2016, s. 69–74. Enkäten på Dinasikt.fi.

³⁴⁹ Möte med Posti Oy 19.12.2016.

³⁵⁰ Sarja, s. 27–31. Se även OA dnro 5551/4/13

³⁵¹ Språkbarometern 2016, s. 70–73.

³⁵² Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

faktiskt "Posti" också på svenska. Det här är verkligheten för de språkliga minoriteterna i detta land.”³⁵³

6.2.3 VR-Group Ab (VR)

VR har bl.a. hand om passagerartrafiken på järnvägen. VR har inga offentliga förvaltningsuppgifter och ingen skyldighet att tillhandahålla samhällsomfattande tjänster. I ett avgörande av riksdagens justitieombudsman har det uttryckligen konstaterats att justitieombudsmannen inte är behörig att bedöma hur VR följer 24 § i språklagen i sin verksamhet.³⁵⁴ Av detta kan man dra slutsatsen att VR inte heller har några offentliga uppgifter. På VR:s tjänster som riktar sig till allmänheten och informationen om dessa tillämpas 24 § i språklagen. VR:s verksamhet kan också anses konkurrera med den övriga passagerartrafiken, t.ex. busstrafiken. Enligt VR är det viktigt för bolaget att erbjuda service på båda nationalspråken.³⁵⁵

I tågpassagerartrafiken ingår service och uppgifter som man lätt kan tro att VR sköter, även om så inte är fallet. Exempelvis biljettkontroller innebär utövning av offentlig makt och uppgiften får endast ges myndigheter. Uppgiften sköts av samkommunen Helsingforsregionens trafik i hela landet, och bestämmelser om biljettkontroller finns i lagen om kontrollavgift i kollektivtrafik (469/1979). Kontroll av biljetter är med andra ord en offentlig förvaltningsuppgift på vilken språklagen är direkt tillämplig. Passagerarinformationen sköts däremot av statsägda Finrail Oy. Passagerarinformation omfattar information till passagerarna om tågtrafiken, tidtabeller och eventuella störningar. Informationen produceras med hjälp av skärm- och utropssystem på stationerna.³⁵⁶ Passagerarinformationen ska finnas både på finska och svenska, på det sätt som avses i 24 § i språklagen.

VR har ett kundservicecenter som ger service på finska, svenska och engelska. Språkkunskapskraven i kundservicen är finska, svenska och engelska. Det finns olika nummer för telefonservice på finska och svenska. Kundrespons besvaras på det språk som kunden använt, åtminstone på finska och svenska. Alla elektroniska tjänster finns tillgängliga åtminstone på finska och svenska. VR har minskat antalet egna biljettexpeditioner. Tågresenärerna betjänas av konduktörer. För dem finns en separat anvisning för kundservice som ges på svenska. Om konduktörens språkkunskaper

³⁵³ Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

³⁵⁴ AOA dnr 1610/4/07.

³⁵⁵ Möte med VR 10.11.2016.

³⁵⁶ www.finrail.fi

inte räcker till t.ex. i utmanande situationer, kan han eller hon ringa ett nummer där kunden får betjäning på svenska.³⁵⁷

All information till kunderna, dvs. tidtabeller, infoaffischer, automatiska utrop och skyltar i tågen är på finska, svenska och engelska. Även meddelandena ges på finska och svenska.³⁵⁸ Realtidsinformation på tågen, t.ex. i undantagssituationer, bör ges minst på finska och svenska. Detta förutsätter att tågpersonalen kan språken. Utifrån den respons som kommit in i samband med beredningen av berättelsen är det just i undantagssituationer, när behovet av information i realtid är som störst, som kommunikationen på svenska förefaller vara bristfällig.³⁵⁹ Det är i första hand lokföraren som informerar om att tåget stannat på banan.

6.2.3.1 Utmaningar i VR:s verksamhet

Svenskspråkiga personer ger ett dåligt vitsord för VR:s svenska service oberoende av boningsort. Detta beror delvis på att den information som ges på perrongområdet sköts av Finrail och inte av VR. De öppna svaren på enkäten på dinasikt.fi ger vid handen att det också handlar om servicen och informationen ombord på tågen, och att den haltar särskilt i undantagssituationer när passagerarnas informationsbehov är som störst.

Den största utmaningen i tågpassagerartrafiken är information i realtid ombord på tågen. VR har uppgett att bolaget strävar efter att möta utmaningen genom att utbilda personalen och utveckla kundservicen på båda nationalspråken.³⁶⁰ Högtalarutrop i undantagssituationer ombord på tågen bör göras åtminstone på finska och svenska. Det handlar ofta om korta meddelanden om väntetider, och orsakerna till stopp är snarlika, t.ex. att man väntar på ett mötande tåg, varför det inte torde anses orimligt att också ta fram informationshjälpmedel för lokförarna.

”VR betjänade på perfekt svenska via telefon och e-post.”

”Vr har underbart bra svenskspråkiga hemsidor. Men tågkonduktörerna verkar hata alla som inte talar finska”

³⁵⁷ Möte med VR 10.11.2016.

³⁵⁸ www.vr.fi

³⁵⁹ T.ex. öppna svar i enkäten på dinasikt.fi, expertintervju med Folktinget 28.2.2017.

³⁶⁰ Möte med VR 10.11.2016.

*"VR kan ibland varken betjäna på svenska eller engelska, ofta då man åker tåg får man vara tolk åt utlänningar ex. om det läses upp meddelanden om förseningar kan de vara enbart på finska."*³⁶¹

6.2.4 Övriga statligt ägda bolag som omfattas av språklagen

Rundradion är ett statligt ägt bolag vars verksamhet regleras av lagen om Rundradion Ab (1380/1993). Lagen innehåller särskilda bestämmelser om de språk som ska användas i programverksamheten. Enligt lagens 7 § ska bolaget behandla den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningen på lika grunder i programverksamheten samt tillhandahålla tjänster på samiska, romani och teckenspråk och i tillämpliga delar även för andra språkgrupper i landet. Kravet på likabehandling gäller programmen och programutbudet och inte direkt bolagets övriga serviceverksamhet, t.ex. egentlig information som riktar sig till allmänheten. Den övriga servicen och informationen ska bedömas på basis av 24 § språklagen och 17 § i samiska språklagen.³⁶² Rundradions skyldigheter avviker dock till den grad från övriga statligt ägda bolag att det inte behandlas i den här språkberättelsen.

Även Alko Ab och Veikkaus Ab är statligt ägda bolag som producerar tjänster. Bägge har också en monopolställning på marknaden, och torde således inte anses orimligt att de ska producera service och information på båda nationalspråken, utifrån vad som sägs om proportionalitetsbedömning i början av detta kapitlet. Ledningsgruppen för det nya Veikkaus drog på hösten 2016 upp linjerna för sin tvåspråkiga verksamhet med stöd av språklagen. Spelen på nätet kan spelas både finska och svenska. Därtill ger Veikkaus Ab omfattande information på båda språken och erbjuder också annan service på båda språken. Även Alko Ab:s information och övriga material ges både på finska och svenska.

³⁶¹ Enkäten på dinasikt.fi, utdrag ur de öppna svaren.

³⁶² AOA dnr 2622/4/05.

Centrala iakttagelser

Precisering av skyldigheterna för statligt ägda bolag: Det är problematiskt att tolka 24 § i språklagen och 17 § i samiska språklagen på grund av den proportionalitetsbedömning som paragraferna innehåller. Tolkningen försvåras av det faktum att det inte finns någon instans som är behörig att avgöra meningsskiljaktigheter i dessa frågor. Paragrafen bör ses över i detta avseende.

Personalens språkkunskaper: De statligt ägda bolagen får ett relativt dåligt betyg för sin svenskspråkiga service. Både kunderna och bolagen har uppgett att det största problemet är tillgången på språkkunnig personal. Satsningar på personalens språkkunskaper behövs i synnerhet när det gäller skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter och information om undantagssituationer. De centrala iakttagelserna i berättelsen bör tas upp till granskning i nästa språkberättelse.

7 OM FRAMTIDENS MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR

7.1 De språkliga rättigheterna och digitaliseringen

Digitaliseringen påverkar hela det finländska samhället, både det offentliga och det privata. Enligt statsminister Sipiläs regeringsprogram³⁶³ är digitalisering ett genomgripande tema i regeringens strategi. Regeringen vill utnyttja digitaliseringens möjligheter genom att göra de offentliga tjänsterna användarorienterade och i första hand digitala, för att det för den offentliga ekonomin nödvändiga produktivitetssprånget ska lyckas. Ett av regeringens spetsprojekt är således digitaliseringen av offentliga tjänster. För att uppnå målet skapar regeringen principer för digitaliseringen som ska gälla alla offentliga tjänster. Regeringens interna processer digitaliseras och de tidigare processerna avvecklas.³⁶⁴

Digitaliseringen av tjänster och verksamheter påverkar dock redan nu myndigheternas och medborgarnas vardag. Digitaliseringen förändrar arbetssätten och verksamhetsförhållandena. I och med den tilltagande digitaliseringen är arbete och produktion av tjänster inte längre bundna till en viss tid och plats. Användningen av flerspråkiga databaser, automatiska informationssökningar och chatttjänster ökar. Ur myndigheternas perspektiv har digitaliseringen att göra med bl.a. ibruktagande av nya plattformar, webbplatser och data- och operativsystem.

Till statsrådets digitaliseringsprinciper hör bl.a. att utveckla tjänsterna ur kundperspektiv och att öppna upp informationen och gränssnitten för företagen och medborgar-

³⁶³ Lösningar för Finland; Strategiskt program för statsminister Juha Sipiläs regering 29.5.2015, Regeringens publikationsserie 11/2015.

³⁶⁴ Statsminister Sipiläs regeringsprogram, s. 26.

na.³⁶⁵ Medborgarna måste kunna hitta informationen och använda de nya plattformarna för att dra maximal nytta av digitaliseringen. För att alla ska kunna dra nytta av digitaliseringens fördelar bör de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna beaktas redan i ett tidigt skede. I det här sammanhanget måste de språkliga rättigheterna tillgodoses för att digitaliseringen ska kunna utnyttjas fullt ut. Samtidigt kan digitaliseringen också möjliggöra en språkligt sett mer omfattande och bättre myndighetsservice.

De digitala tjänsterna bör utvecklas parallellt på finska och svenska samt vid behov på samiska för att säkerställa likabehandling av befolkningsgrupperna också när samhället förändras. Hänsyn bör tas även till andra språkgrupper och de bör få språklig service med hjälp av digitaliseringen. Det är viktigt att man tänker på tillgängligheten när digitala tjänster utvecklas. Tjänsterna är tillgängliga när alla kan använda dem på lika villkor. Begriplig kommunikation är också en viktig del av tillgängligheten.³⁶⁶

7.1.1 Hur kan digitaliseringen utnyttjas?

Tolkningstjänster skulle kunna ordnas effektivare än hittills med hjälp av digitalisering. Bättre distanstjänster skulle göra det möjligt att enklare ordna med tolkning på olika språk t.ex. via videoförbindelse.³⁶⁷ För att främja och säkerställa tillgängligheten till service på samiska är ett av Sametingets mål för valperioden (2016–2019) att inrätta en tolkcentral för de samiska språken i samband med Sametingets egen organisation. Tolkcentralen skulle enligt Sametinget dels garantera att tolkning finns tillgänglig på alla samiska språk, dels säkerställa kvaliteten på tolkningen. Den tilltänkta tolkcentralen ska betjäna alla myndigheter som omfattas av samiska språklagen.³⁶⁸

Finansministeriet publicerade i februari 2017 en rapport om digitaliseringens och robotiseringens möjligheter i framtiden. I rapporten förs fram att man också i framtiden bör säkerställa att anordningar och robotar ska gå att styra på finska, om de globala aktörernas lösningar inte stöder detta.³⁶⁹ Vid sidan av finska ska det också vara möjligt att använda svenska. Det är dock sannolikt att taligenkänningen i första hand främjar rättigheterna för grupper som talar språk som inte har någon ställning som grundar sig på lag i Finland.

³⁶⁵ Finansministeriet, Den offentliga förvaltningens IKT-avdelning, Promemoria 3.4.2017. Se även <http://vm.fi/digitalisoinnin-periaatteet>

³⁶⁶ Den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter 2017–2019, JM 10/2017, s. 88–89. Språkbarometern 2016, s. 76.

³⁶⁷ Expertmöte på justitieministeriet, FPA, Terminologicentralen, Institutet för de inhemska språken, 22.3.2017.

³⁶⁸ Utlåtande av Sametinget till justitieministeriet 27.6.2016, JM 1/58/2016.

³⁶⁹ Framtidsblickar -digitaliseringens och robotiseringens möjligheter, FM 10/2017, s. 20.

När informationssystem byggs upp är det viktigt att man beaktar termarbetet, dvs. utvecklar och använder en tydligt definierad begreppsapparat och termrekommendationer på finska och svenska. Genom termarbete i samband med utvecklingen av informationssystem och tjänster som grundar sig på dem kan man stödja den semantiska kompatibiliteten mellan den offentliga förvaltningens informationssystem, samtidigt som det gemensamma termarbetet minskar mängden överlappande arbete inom olika organisationer. Vid digitaliseringen av tjänsterna ökar betydelsen av termarbetet också när det gäller utvecklingen av gränssnitt, eftersom man vid användningen av digitala tjänster behöver användarvänliga instruktioner när den personliga, fysiska servicen minskar. Samtidigt skulle man i de digitala tjänsterna kunna införa allt fler chatttjänster för olika språkgrupper där man också skulle tillgodogöra sig resultaten av termarbetet.³⁷⁰

7.1.2 Praktiska datatekniska löningar utgör en utmaning för digitaliseringen

Lagstiftningen om språk bör beaktas i myndigheternas verksamhet även när omvärlden förändras och när tjänsterna och informationen tar sig nya former. Det är oftast mer ekonomiskt och effektivt att beakta olika språkversioner under planeringen och programmeringen av tjänster och informationssystem är att uppdatera systemen i efterskott. Problem orsakas av att man å ena sidan helt har glömt att kontrollera att systemet fungerar på båda nationalspråken³⁷¹ och å andra sidan ignorerat specialtypsnitt som förekommer i vissa språk, t.ex. de samiska språken.³⁷² I samband med behandlingen av den förra språkberättelsen tog justitieombudsmannen i sitt utlåtande till riksdagens grundlagsutskott upp de språkliga problemen i samband med att informationssystem tas i bruk³⁷³. Som ett konkret exempel nämndes polisens automatiska kameraövervakningssystem, som fick två anmärkningar av justitieombudsmannen. På grund av brister i systemet skickades uppgifter i en villkorlig ordningsbot enbart på finska åt en svenskspråkig kund. Datasystemet var också då det ursprungligen togs i bruk bristfälligt med avseende på tryggheten av de språkliga rättigheterna och att i efterhand åtgärda systemet visade sig vara svårt, och har blivit ett projekt som räckt i årtal.³⁷⁴

³⁷⁰ Expertintervju, Terminologicentralen, Institutet för de inhemska språken, FPA 22.3.2017.

³⁷¹ Folktingssekreterare Markus Österlund, Svenska Finlands Folkting, 24.2.2017.

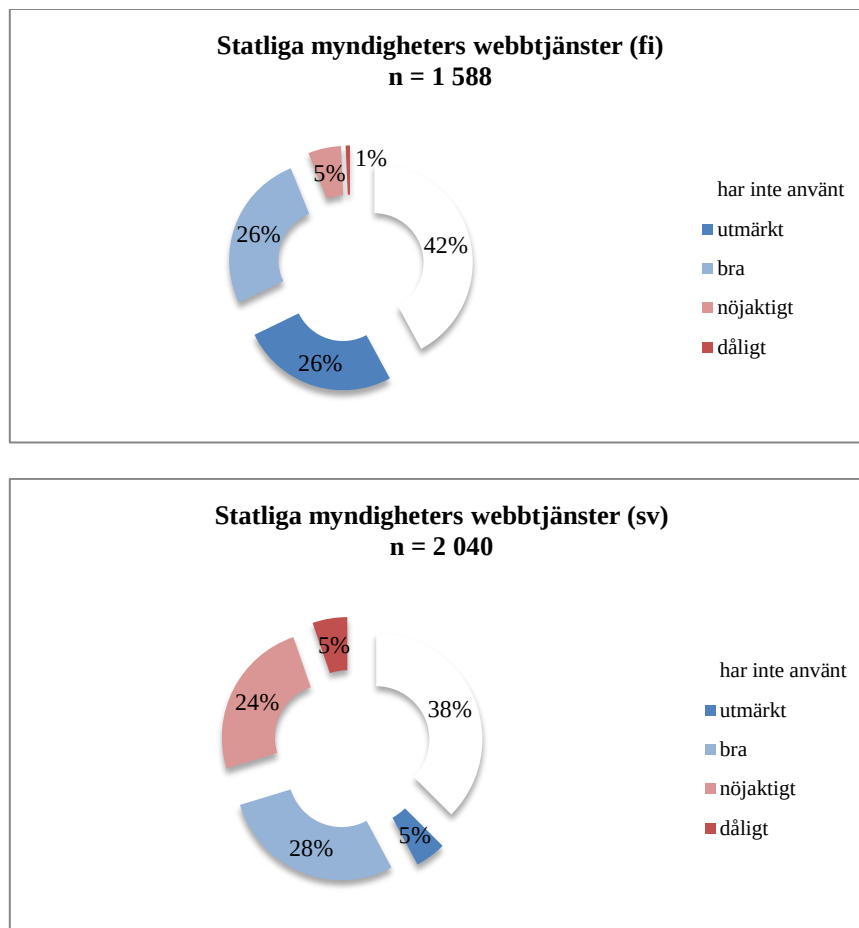
³⁷² Utlåtande av Regionförvaltningsverket i Östra Finland till justitieministeriet, 8.6.2016, JM 1/58/2016.

³⁷³ Justitieombudsmannens betänkande, 4.12.2013.

³⁷⁴ Riksdagens justitieombudsmans avgöranden nr 3243/2/11, dnr 2523/4/08, dnr 4777/5/13. Sarja, Mikko, 2014, s. 45.

I Språkbarometern 2016 utreddes uppfattningarna om webbtjänsters användbarhet på det egna språket bland personer som tillhörde minoritetsgruppen i finsk- och svenskspråkiga kommuner. De finsk- och svenskspråkigas erfarenheter av kommunala webbtjänster avvek i viss mån från varandra. De svenskspråkiga upplevde att deras möjligheter att använda svenska i webbtjänsterna var något sämre än de finskspråkigas motsvarande möjlighet att använda finska.³⁷⁵ När samma fråga ställdes om statliga webbtjänster var avvikelsen större. Endast 5 procent av de svenskspråkiga upplevde att de har möjlighet att använda svenska i statliga webbtjänster.

Figur 9. Finsk- och svenskspråkiga personers bedömningar av statliga myndigheters webbtjänster

Källa: Språkbarometern 2016

³⁷⁵ Språkbarometern 2016, s. 75–76.

Det är väsentligt att de språkliga rättigheterna beaktas i IKT-lösningar och i ett tidigt skede av utvecklingen av nya elektroniska plattformar och system för att man ska kunna trygga de olika språkgruppernas rättigheter och säkerställa att de behandlas jämlikt. Riksdagens justitieombudsmans avgöranden som gäller språkliga rättigheter har ofta tagit upp brister i digitala tjänster, där finsk- och svenskspråkiga inte har behandlats jämlikt. Exempelvis webbplatser och nya elektroniska system skapas ofta först på finska och först senare på svenska. Som ett annat exempel kan nämnas myndigheternas information i sociala medier som i vissa fall har getts enbart på finska.³⁷⁶ I sina avgöranden har justitieombudsmannen konstaterat att myndigheterna ska behandla båda språkgrupperna jämlikt oavsett om myndighetsservicen ges elektroniskt eller i traditionell form, och att servicens kvalitet inte får försämrats beroende på vilket språk som används.³⁷⁷

I utlåtandena till justitieministeriet har man också lyft fram utmaningarna med digitaliseringen i fråga om de mindre språkgrupperna. Likaså har Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter påpekat att Finlands befolkningsdatasystem och andra informationssystem inom den offentliga förvaltningen inte stödjer stavning av personnamn på samiska. Kommittén uppmanar myndigheterna att göra de ändringar som behövs för att det ska vara möjligt att skriva in namn så som de stavas på samiska bl.a. i olika offentliga register, personliga pass och andra officiella handlingar.³⁷⁸ Även Namnämnden och Institutet för de inhemska språken har i sina utlåtanden om en bedömningspromemoria som gällde behoven av att revidera namnlagen konstaterat att bokstäver som ingår i de finska, svenska och samiska alfabeten bör kunna gå att reproducera i myndigheters register i Finland.³⁷⁹

I utlåtandena till justitieministeriet lyftes det också fram annat som bör beaktas vid digitaliseringen av offentliga tjänster. Till exempel de dövas förbund lyfte fram i sitt utlåtande ett fall där en teckenspråkig person hade problem med att fylla i ett elektroniskt myndighetsformulär, varför kunden inte självständigt kunde anmäla sig som arbetslös arbetssökande. Detta berodde på att personen på grund av sin teckenspråkighet inte hade tillräckliga kunskaper i finska för att använda webbtjänsten och fylla i formuläret. Tjänstemannen vägrade skriva in informationen enligt vad personen uppgav på teckenspråk.³⁸⁰

³⁷⁶ Riksdagens justitieombudsmans avgöranden dnr 1793/4/15, 2762/4/09, 3746/4/13, 465/4/15.

³⁷⁷ EOA dnr 1793/4/15.

³⁷⁸ Europarådets ministerkommittés resolution (CM/ResCMN(2017)1) om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, godkänd 15.3.2017, rekommendation nr 74.

³⁷⁹ Justitieministeriet 2016: Revidering av namnlagen. Remissammandrag, s. 16.

³⁸⁰ Utlåtande av Finlands Dövas Förbund till justitieministeriet, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Centrala iakttagelser

Fungerande digitala offentliga tjänster på finska och svenska: I projektet Digitalisering av offentliga tjänster bör man säkerställa att de offentliga tjänsterna fungerar både på finska och svenska. Olika språkgruppers behov bör beaktas när kundorienterade tjänster utvecklas i enlighet med digitaliseringsprinciperna. Utöver detta bör anvisningarna för digitaliseringsprinciperna kompletteras med anvisningar som gäller språken.

Betydelsen av terminologi i digitaliseringen. De olika förvaltningsområdena bör fästa vikt vid samordningen av terminologin för att det ska vara lättare att skapa förvaltningsövergripande informationssystem.

Möjligheterna att använda distanstolkning och taligenkänning bör kartläggas.

7.2 Integration och språkliga rättigheter

Syftet med lagen om främjande av integration (1386/2010) är att främja integration och invandrades möjligheter att aktivt delta i samhällsverksamheten i Finland. Lagen syftar dessutom till att främja jämlikhet och likabehandling och en positiv växelverkan mellan olika befolkningsgrupper. Med integration avses invandrarens och samhällets interaktiva utveckling med målet att ge invandraren de kunskaper och färdigheter som behövs i samhället och arbetslivet samtidigt som invandrarens möjligheter att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur stöds.³⁸¹

I lagstiftningen och tillämpningsanvisningen för den har man velat fästa särskild uppmärksamhet vid att integration kan ske på finska eller svenska. Redan i början av integrationen bör personen uppge om han eller hon vill integreras på finska eller svenska.³⁸² Till arbets- och näringsministeriets anvisning för tillämpning av lagen om främjande av integration fogades på våren 2015 en hänvisning till nationalspråksstrategin. I enlighet med tillämpningsanvisningen och statsrådets principbeslut om nationalspråksstrategin ska utlänningar som bosätter sig i Finland också systematiskt ges information om Finlands tvåspråkighet, dess betydelse på arbetsmarknaden och om kursutbudet i finska och svenska i den service som erbjuds enligt lagen om främjande

³⁸¹ Lagen om främjande av integration (1386/2010), 1 § Lagens syfte, 3 § Definitioner.

³⁸² Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Mika Helander 2015. Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk, Karoliina Teikkari, s. 25.

av integration. Dessutom rekommenderas det i tillämpningsanvisningen att de som upphandlar integrationsutbildning för vuxna invandrare, i synnerhet på tvåspråkiga orter, i upphandlingen beaktar behoven av utbildning i svenska språket så att en arbetslivsorienterad inläring av svenska är möjlig.³⁸³

7.2.1 Integrationsutbildning på svenska

Att välja en integrationsväg på svenska betyder inte att man inte lär sig finska. Det handlar främst om ett eget val i en situation där det svenska språket lämpar sig bättre för personens behov och framtidsplaner. Det är dock inte alltid helt problemfritt att välja en svenskspråkig integrationsväg. Det finns t.ex. stora regionala skillnader i Finland i fråga om hur integrationsutbildningen ordnas på svenska.³⁸⁴

Under 2011–2013 samordnade arbets- och näringsministeriet projektet Delaktig i Finland som på riksomfattande nivå granskade invandrarnas integration och projekt som främjar delaktighet. I en- och tvåspråkiga kommuner genomfördes närmare 30 försöksprojekt som syftade till att hitta nya sätt att stödja ett gott liv i Finland för invandrare i olika åldrar och livssituationer; barn, unga, vuxna och äldre. Under projektet diskuterades också integration på svenska. I publikationen *Delaktig i Finland* presenteras slutsatserna från de olika projekten och i detta sammanhang diskuteras också åtgärder för att främja integration på svenska och behoven i samband med detta. I projektet *Delaktig i Finland* identifierades behovet av integration på både finska och svenska. Utgångspunkten för integration på svenska var invandrarnas egna språkkunskaper, familjeband och kontakter till de övriga nordiska länderna samt eventuell tidigare eller senare bosättning i ett svenskspråkigt område i Finland eller i övriga Norden.³⁸⁵ En central iakttagelse var att behoven hos dem som integreras på svenska inte identifieras i tillräcklig grad i myndighetsarbetet. Detta bedömdes bero på bl.a. bristande kunskaper och strukturella problem. Exempelvis är kraven på gruppstorlek för höga vid upphandlingen av integrationsutbildning för invandrare för att utbildningen ska kunna ordnas på svenska eller två språk. I projektet granskades huruvida invandrarnas språkkunskaper räcker till för att de ska hitta sysselsättning, med tanke på dels lagstiftningens krav, dels integrationen i arbetslivet. Erfarenheterna från projektet visade att även om det inte finns något egentligt hinder för sysselsättning i en tvåspråkig organisation påverkar avsaknaden av kunskaper i svenska prestationerna och trivseln i arbetet. För att integrationen på svenska ska utvecklas krävs en övergri-

³⁸³ Ohje kotoutumisen edistämistä annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeino-toimistoissa, TEM 642/07.10.02/2015.

³⁸⁴ Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Mika Helander 2015. Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk, Karoliina Teikkari, s. 25.

³⁸⁵ *Delaktig i Finland*. Skörden från försöksprojekten. 2013, s.241, 320.

pande förståelse om och hänsyn till de regionala särbehoven för att rätten till språkval ska förverkligas även i integrationsutbildningen.³⁸⁶

NTM-centralerna har inte någon skyldighet som följer av lagstiftningen att köpa svenskspråkig utbildning, eftersom kunden inte har subjektiv rätt till servicen. Servicen ordnas inom ramen för budgeten, vilket påverkar utbudet i synnerhet om efterfrågan är liten. I praktiken innebär detta att priset per studerande i utbildningar för små grupper blir oskäligt högt, varvid det sällan är ändamålsenligt att ordna utbildningen som arbetskraftsutbildning i grupp. Även om de inte har någon skyldighet som följer av lagstiftningen har NTM-centralerna blivit uppmärksamma på behovet av svenskspråkig utbildning. Som exempel kan nämnas att man i Nyland under våren 2016 konkurrensutsatte integrationsutbildning på svenska för tre regioner: huvudstadsregionen, Västra Nyland och Östra Nyland. Upphandlingen pågick hösten 2016 så att man först skaffade kartläggningsplatser och sedan erbjöd utbildning enligt efterfrågan. Det görs en offentlig utlysning av utbildnings- och kartläggningsplatserna så att också de som inte separat har erbjudits integrationsutbildning av arbets- och näringsbyrån också kan ansöka. I praktiken är det svårt att hitta kunder till de svenskspråkiga integrationsutbildningarna.³⁸⁷

Under hösten 2016 startade en grupp med 20 studerande i Helsingfors. År 2016 köpte NTM-centralen i Österbotten 5 204 studerandearbetsdagar svenskspråkig utbildning, och integrationsutbildning på svenska har ordnats i Jakobstad för sammanlagt 46 studerande i fyra grupper. I övriga regioner har det inte ordnats svenskspråkig integrationsutbildning som arbetskraftsutbildning. Utbildning kan förutom som integrationsutbildning i form av arbetskraftsutbildning ordnas som frivilliga studier t.ex. via medborgarinstituten, vilket innebär mångsidigare studiealternativ och svarar mot invandrarnas utbildningsbehov i olika livssituationer. I Vasa har de som behöver integrationsutbildning på svenska deltagit i frivillig utbildning. Ett alternativ som har övervägts för att ordna svenskspråkig integrationsutbildning är ett ökat samarbete mellan NTM-centralerna och möjlighet till distansundervisning.

I februari 2017 offentliggjorde justitieministeriet en handlingsplan för nationalspråksstrategin som innehåller åtgärder med anknytning till invandrades val av integrationspråk. En av åtgärderna som nämns i handlingsplanen är att arbets- och näringsministeriet under 2017 kartlägger faktorer som påverkar invandrarnas val av integrationspråk. Det är ytterst viktigt att man integreras i lokalsamhället. Även om huvudspråket i lokalsamhället är svenska är invandrarnas integrationsspråk ofta finska. En invandrades val av språk är inte alltid planerat utan kan bero på flera faktorer, t.ex. det

³⁸⁶ Delaktig i Finland. Skörden från försöksprojekten. 2013, s. 242.

³⁸⁷ Meddelande från arbets- och näringsministeriet, november-december 2016.

språk som används på flyktingförläggningen. Därför är det nödvändigt att kartlägga de faktorer som påverkar invandrarnas val av integrationsspråk.³⁸⁸

Central iakttagelse

Språket i integrationsutbildningen: Kostnadseffektiva genomförandemodeller för integrationsutbildning på svenska bör undersökas.

7.2.2 Rätten att bevara sitt eget språk

Enligt grundlagen har alla språkgrupper i Finland rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelsen gäller inte enbart traditionella minoriteter, men å andra sidan inte heller vilka grupper som helst som vistas tillfälligt i Finland.³⁸⁹ Bestämmelsen syftar inte heller enbart till att trygga de språkliga rättigheterna, utan i bredare bemärkelse till att skydda olika minoriteters kultur.³⁹⁰

I lagen om främjande av integration (1386/2010) konstateras det att stöd för invandrarers möjligheter att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur ingår i integrationsprocessen. I integrationsplanen kan man komma överens om undervisning i invandrarers eget modersmål.³⁹¹

Undervisning i det egna modersmålet har bl.a. konstaterats stärka invandrabarnens identitet och förbättra deras inlärningsresultat. Invandrarelever³⁹² har samma rätt till grundläggande utbildning som finländska elever. Utöver detta kan det ordnas undervisning i invandrarers eget modersmål eller förberedande undervisning före den grundläggande utbildningen. Undervisningen i invandrarers eget modersmål är ett komplement till den grundläggande utbildningen för vilken kommunerna kan ansöka om separat statsunderstöd.³⁹³ Genom att undervisa i och upprätthålla invandrarers eget modersmål främjar man såväl den mångkulturella utvecklingen som integrationen i det finländska samhället. För närvarande ordnas undervisning i det egna mo-

³⁸⁸ JM 13/2017, s. 8.

³⁸⁹ Hallberg ym. 2011, s. 657.

³⁹⁰ Hallberg ym. 2011, s. 665.

³⁹¹ Lagen om främjande av integration, 11 § Integrationsplan.

³⁹² Begreppet avser både barn och unga med invandrarbakgrund som är födda i Finland och barn och unga som flyttat till Finland.

³⁹³ RP 185/2010 rd, s. 23. http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/maahanmuuttajien_koulutus/kielen_opetus_ja_oppiminen/maahanmuuttajien_aidinkielen_opetus/maahanmuuttajien_aidinkielien_opetus/oman_aidinkielen_opetus_ja_opetuksen_jarjestaminen, (6.2.2017).

dersmålet på cirka 50 språk och knappa 20 000 personer per termin deltar i undervisningen.³⁹⁴

Central iakttagelse

Rätten att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur: Möjligheterna för vuxna invandrare och dem som tillhör den så kallade andra generationen att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur bör utvecklas.

³⁹⁴ Utbildningsstyrelsen,
http://www.oph.fi/utvardering_och_statistik/statistik/annan_utbildningsstatistik/invandrarutbildning
(6.2.2017).

8 SAMMANDRAG AV CENTRALA IAKTTAGELSER

Berättelsen från 2017 granskar vissa områden som är av central betydelse för de språkliga rättigheterna. Avsikten var att gå djupare in på frågor som man sett som särskilt viktiga eller aktuella, och på detta sätt hitta lösningar till problemen. Särskild vikt har lagts vid att lyfta upp goda exempel på hur man på olika håll har lyckats tillgodose de språkliga rättigheterna.

I alla avsnitt presenteras centrala iakttagelser om tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna. Iakttagelserna tillsammans med motiveringarna tas upp i de aktuella avsnitt där frågan behandlas. Sammantaget innehåller berättelsen följande centrala iakttagelser:

AKTUELLT OM SPRÅKFÖRHÅLLANDENA I FINLAND (KAP. 3)

- **Anteckningar i befolkningsdatasystemet:** Det bör utredas om befolkningsdatasystemet kan ändras så att det blir möjligt att anteckna flera modersmål för en person. I utredningen bör beaktas vilken fördel anteckningen av flera modersmål i befolkningsdatasystemet har för individen. Därtill bör man utreda konsekvenserna för myndigheternas verksamhet, till exempel för planeringen av service.

SPRÅKKLIMATET (KAP. 4)

- **Myndigheternas beaktande av olika språkgrupper:** Ett positivt attitydklimat gentemot olika språk- och befolkningsgrupper bör främjas. Myndigheterna bör tänka närmare på hur kundsituationerna ter sig ur samtliga språkgruppers synvinkel. Det vore viktigt att myndigheterna informerar om språkgruppernas rättigheter och aktivt uppmuntrar dem att

använda sitt eget språk. Även det att en tjänsteman försöker tala kundens språk bidrar till ett positivare klimat, även om det inte går flytande.

- **Medvetenhet om språkliga rättigheter:** Myndigheterna bör känna till de språkliga rättigheterna och dithörande skyldigheter bättre än hittills. Det är viktigt att beakta även eventuella tolknings- och översättningsbehov. Myndigheternas och medborgarnas medvetenhet om olika befolknings- och språkgruppers språkliga rättigheter bör förbättras. Dessutom bör myndigheterna uppmuntras att informera olika språkgrupper om sina tjänster.
- **Den språkliga mångfalden bör göras synlig och känd.**
- **Invandrarna bör göras medvetna om sina språkliga rättigheter.**
- **Förebyggande av hatretorik och diskriminering:** Det finns behov av att kartlägga datakällor³⁹⁵ för uppföljning av hatretorik, trakasserier och diskriminering som språkgrupperna upplever. Befintliga uppföljningsmekanismer bör utvecklas så att även hatretorik och diskriminering på språkliga grunder statistikförs.

TILLGODOSEENDET AV SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER INOM SOCIAL- OCH HÄLSOTJÄNSTERNA (KAP. 5)

Iakttagelser av de finsk- och svenskspråkiga social- och hälsotjänsterna och alla språkgrupper

- **Mätning av kundnöjdheten:** Sjukvårdsdistrikten bör mer aktivt och effektivt följa upp om kunderna har fått service på det språk de önskade.
- **Tillgången till personal:** Både kommunerna och sjukvårdsdistrikten anger bristen på språkkunnig personal som sitt största problem. Det är svårt att rekrytera i synnerhet personal som behärskar svenska. Man är medveten om saken på många håll, men ingen allmän lösning har hittats. Nya metoder bör utvecklas för att förbättra personalens språkkunskaper och rekrytera språkkunnig personal. Språkkunnigheten bör starkare ses som en del av personalens yrkeskunskap.
- **Service på kundens eget språk är en del av en högklassig vård.**

³⁹⁵ Till exempel tillsynsmyndigheternas avgörandep Praxis och myndigheternas statistik samt utredningar och undersökningar.

- **Koncentration av tjänster:** I områden där språkminoritetens andel är liten tillgodoses de språkliga rättigheterna dåligt. En koncentration av tjänster enligt språk verkar enligt exemplen vara en lösning som kan trygga service på det egna språket. Det vore viktigt att fundera på när det är motiverat att sammanföra tjänster.
- **IT-systemens funktionalitet:** IT-systemen är av central betydelse för att klarlägga patientens språk och för produktionen av skriftliga handlingar. IT-systemen kan beroende på tillämpning antingen stödja tillgödeendet av språklig service eller försvåra det.

Social- och hälso-tjänster på samiska

- **Tillgången till tjänster på samiska:** Tillgången till högklassiga och kundorienterade social- och hälso-tjänster på alla tre samiska språken bör förbättras. Metoder för detta kan vara till exempel att utveckla dels praxis för rekrytering och tjänstetillsättning, dels yrkespersonalens kunskaper i samiska. Dessutom bör personalens medvetenhet om samernas kultur och språkliga rättigheter ökas. Gränsöverskridande samarbete kan delvis förbättra tillgången till tjänster på nordsamiska och göra dem smidigare.
- **Tolkningstjänster på samiska:** Tillgången till och kvaliteten på tolkningstjänster för samiskspråkiga bör säkerställas. Dessutom bör det utredas hur distanstolkning kan utnyttjas i högre grad inom social- och hälsovården. Även utveckling av möjligheterna till distanstjänster på samiska kan främja tillgödeendet av samernas språkliga rättigheter både inom och utanför hembygdsområdet.
- **Information om tjänsterna på samiska:** Informationen om var man kan få social- och hälso-tjänster på samiska bör förbättras.

Social- och hälso-tjänster på teckenspråk

- **Utnyttjandet av personalens kunskaper i teckenspråk:** Språkkunskapen hos teckenspråkskunniga yrkespersoner inom social- och hälsovården bör beaktas och utnyttjas i kund- och patientarbetet i högre grad än för närvarande.
- **Koncentreringen av tjänster på teckenspråk:** Det är bra att fundera över när det är motiverat att samla och koncentrera sakkunskapen om teckenspråk till vissa enheter eller serviceställen inom social- och hälsovården. Andra enheter/serviceställen kan då utnyttja den koncentrerade sakkunskapen och språkkunskapen till exempel via videoförbindelse.

- **Teckenspråkstolkningen:** Praxis och ansvar i ordnandet av teckenspråkstolkning inom social- och hälsovården bör göras klarare. Kvaliteten på den tolkningsservice som ordnas av FPA och resursernas tillräcklighet bör följas upp.

Övriga språkgrupper och lättläst språk

- **Bemötandet av personer med främmande språk som modersmål:** Praxis för bemötandet av kunder med främmande språk som modersmål inom social- och hälsovården samt ordnandet av tolkning bör förenhetligas.
- **Klart myndighetsspråk och lättläst språk:** Användningen av lättläst språk inom social- och hälsovården bör ökas.

Särskilda frågor

- **Det svenskspråkiga barnskyddet:** Information bör produceras om det svenskspråkiga barnskyddet och de svenskspråkiga barnskyddsklienterna för att man ska kunna utveckla ett servicenät som tryggar de språkliga och kulturella rättigheterna. Detsamma gäller övriga minoritetsspråkgrupper i Finland.
- **Barnens möjlighet att lära sig teckenspråk:** Det bör utredas vilken praxis vid olika myndigheter som hindrar eller försvårar möjligheterna för barn som föds döva eller hörselskadade att lära sig teckenspråk vid sidan av det talade språket och nödvändiga åtgärder bör vidtas för att förbättra situationen.

SPRÅKLIGA RÄTTIGHETER VID STATLIGT ÄGDA BOLAG (KAP. 6)

- **Precisering av skyldigheterna för statligt ägda bolag:** Det är problematiskt att tolka 24 § i språklagen och 17 § i samiska språklagen på grund av den proportionalitetsbedömning som paragraferna innehåller. Tolkningen försvåras av det faktum att det inte finns någon instans som är behörig att avgöra meningsskiljaktigheter i dessa frågor. Paragrafen bör ses över i detta avseende.
- **Personalens språkkunskaper:** De statligt ägda bolagen får ett relativt dåligt betyg för sin svenskspråkiga service. Både kunderna och bolagen har uppgett att det största problemet är tillgången till språkkunnig personal. Satsningar på personalens kunskaper i svenska behövs i synnerhet när det gäller skötseln av offentliga förvaltningsuppgifter och informat-

ionen om undantagssituationer. De centrala iakttagelserna i berättelsen bör tas upp till granskning i nästa språkberättelse.

OM FRAMTIDENS MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR (KAP. 7)

Digitaliseringen av tjänster

- **Fungerande digitala offentliga tjänster på finska och svenska:** I projektet Digitalisering av offentliga tjänster bör man säkerställa att de offentliga tjänsterna fungerar på både finska och svenska. Olika språkgruppers behov bör beaktas när kundorienterade tjänster utvecklas i enlighet med digitaliseringsprinciperna. Utöver detta bör anvisningarna för digitaliseringsprinciperna kompletteras med anvisningar som gäller språken.
- **Betydelsen av terminologi i digitaliseringen.** De olika förvaltningsområdena bör fästa vikt vid samordningen av terminologin för att det ska vara lättare att skapa förvaltningsövergripande informationssystem.
- **Möjligheterna att använda distanstolkning och taligenkänning bör kartläggas.**

Integration

- **Språket i integrationsutbildningen:** Kostnadseffektiva genomförandedemodeller för integrationsutbildning på svenska bör undersökas.
- **Rätten att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur:** Möjligheterna för vuxna invandrare och dem som tillhör den så kallade andra generationen att upprätthålla sitt eget språk och sin egen kultur bör utvecklas.

9 KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur och artiklar

- Elsa ja Pohjola Anneli (2013): Saamelaiden hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013
- Klart myndighetsspråk – ett handlingsprogram, Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2014:3.
- Nationell handlingsplan för grundläggande och mänskliga rättigheter 2017-2019, justitieministeriet, utredningar och anvisningar 9/2017
- Nationalspråksstrategi, Statsrådets principbeslut, statsrådets kansli, publikationsserie 4/2012.
- Nationalspråksstrategins handlingsplan, justitieministeriet, utredningar och anvisningar, 13/2017.
- Karjalan kieli Suomessa. ELDIA-projektin tuloksia. 2013 European Language Diversity for All (ELDIA)
- Kvalitetsrekommendation för att trygga ett bra åldrande och förbättra servicen, social- och hälsovårdsministeriets publikationer, 2013:11
- Barnskydd 2015, Institutet för hälsa och välfärd; statistikrapport Andersson-Koski, Maria (2015) Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015.
- Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
- Riksdagens ombudsmans berättelse år 2012, k 4/2013 rd.
- Riksdagens ombudsmans berättelse år 2013, k 2/2014 rd.
- Riksdagens ombudsmans berättelse år 2014, k 3/2015 rd.
- Riksdagens ombudsmans berättelse år 2015, k 11/2016 rd.
- Finlandssvenskarna 2012, sammanställd av Fjalar Finnäs Finlandssvenskarna 2012;
- Finlandssvenska rapport nr 45, Svenska Finlands folkting.
- Hallberg, Pekka (2011). Perusoikeudet, WSOYpro.
- Hedman Henry (2009): Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8
- Social- och hälsovårdsverket i Helsingfors; kundundersökning 2016, sammandrag av de svenskspråkiga tjänsterna.
- Helander, Mika (2015). Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Teikkari,

Karoliina, Integrationsvägen i Finland och svenska som integrationsspråk.
Heikkilä Lydia, Laiti-Hedemäki 20/2016.

Länsman, Anne och Tervaniemi, Saara. (2012) Saamen kielen käyttö Utsjoella.
Lähivertailuja 23. (Huvudred.) Annekatrin Kaivapalu, (red.) Pirkko Muikku-Werner,
Johanna Laakso, Katre Oim och Maria-Marem Sepper, Mm. von Kraemer, 2014
Handlingsprogrammet Betydelsefull i Finland, Program för förebyggande av hatretorik
och rasism samt främjande av delaktighet i samhället, 2.5.2016, undervisnings- och
kulturministeriet.

Kepsu, Kaisa (2015), Hjärnflyk eller inte? Magma.

Barnombudsmannens årsbok 2013, Genomförandet av barnets rättigheter i ljuset av
kontakterna från medborgarna, Barnombudsmannens byrå. Publikationer 2013:9.
Revidering av namnlagen. Sammandrag av utlåtandena. Justitieministeriet, utred-
ningar och anvisningar 26/2016.

Nikula Karoliina doktorsavhandling (2015). Lapsen hyvää edistämässä. Syntymäkuuro-
jen lasten sisäkorvaistutehoitokäytännön sosiaalieettistä
lua. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157048/Lapsenhy.pdf?sequence=1>.

Niskala Asta & Räisänen Rea (red.) 2016: Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja
terveydenhuollon palveluiden nykytilan kuvaus, Lapin sairaanhoitopiiri ja Pohjois-
Suomen osaamiskeskus.

Niskala, Räisänen & Martin (2016, red.): Lapin sairaanhoitopiirin alueen sosiaali- ja
terveydenhuollon tulevaisuuden palveluprosessit. Loppuraportti.

Anvisning om bedömning av språkliga konsekvenser, justitieministeriet, utredningar
och anvisningar, 46/2016.

Hur förverkligas de språkliga rättigheterna i Finland? En sammanfattning av Dinåsikt.fi
-enkäten, 7.9.2016, justitieministeriet,
http://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/FINAL_Koonti_LIITTEINEEN_Kielilainsaadannon_soveltaminen.pdf/18df93b4-0ef3-4e74-af9f-80e86b5e5181.

Delaktig i Finland. Kokeiluhankkeiden satoa/ Delaktig i Finland, Skörden från försöks-
projekten. (2013) red. Mirja Tarnanen, Sari Pöyhönen, Maija Lappalainen, Sari
Haavisto.

Framtidsblickar – digitaliseringens och robotiseringens möjligheter, FM 10/2017.

Lösningar för Finland; Strategiskt program för statsminister Juha Sipiläs regering
29.5.2015, Regeringens publikationsserie 11/2015.

Förverkligandet av romernas språkliga rättigheter som garanteras i grundlagen, justi-
tieministeriet, utredningar och anvisningar, 11/2014.

Saamen kielilain 29 §:n mukainen Saamen kielen toimiston ja Saamelaiskäräjien aset-
taman kielineuvoston antama kertomus Saamelaiskäräjille 2012–2015.

Saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen nykytila -raportti, 2012-2015,
http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tyoryhmat/soteuudistus/poske/tyoryhmat/soteuudistus/saame_nykytila_04052016

Samebarometern 2016: utredning om tjänster på samiska inom samernas hembygds-
område, Justitieministeriet, 39/2016.

Sarja, Mikko (2015), Kielellisten oikeuksien toteutumisen haasteita eduskunnan oike-
usiamiehen laillisuusvalvonnan näkökulmasta, Edilex 2013/32.

Utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket, justitiemini-

steriet, utredningar och anvisningar, 2/2016.
 Språkbarometern 2004–2016 – forskningsrapport, JM 52/2016
 Språklig polisservice, Arbetsgruppen för språklig polisservice, slutrapport, Polisstyrelsens publikationsserie 2/2013.
 Takkinen, Ritva (2013). Sisäkorvaistutetta käytävien lasten viittomakielen ja puhutun kielen omaksuminen.
 Finansministeriet, Den offentliga förvaltningens IKT-avdelning, Promemoria 3.4.2017.
<http://vm.fi/digitalisoinnin-periaatteet>
 Justitiekanslers i statsrådet berättelse för år 2012, k 7/2013 rd.
 Justitiekanslers i statsrådet berättelse för år 2013, k 5/2014 rd.
 Justitiekanslers i statsrådet berättelse för år 2014, k 3/2015 rd.
 Justitiekanslers i statsrådet berättelse för år 2015, k 4/2016 rd.
 Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen år 2006.
 Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen år 2008.
 Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen år 2013.
 Valtioneuvostossa noudatettavat kieli ja käänösperiaatteet, VNK 813/05/2016.
 Von Kraemer, Bettina (2014), Mångprofessionell service för svenskspråkiga unga i behov av stöd, Delrapport 2014.
 Utredning om hatretorik och trakasserier samt deras verkningar på olika minoritetsgrupper, justitieministeriet, utredningar och anvisningar, 7/2016.
 Diskrimineringsombudsmannens årsberättelse 2015.
 Diskrimineringsombudsmannens årsberättelse 2016.

Riksdagens justitieombudsmans och domstols beslut

Beslut av Riksdagens biträdandjustitieombudsman dnr 2622/4/05
 Beslut av Riksdagens biträdandjustitieombudsman dnr 1610/4/07
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 2523/4/08
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 2762/4/09
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 1515/4/10
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 3243/2/11
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 2533/4/13
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 5551/4/13
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 3746/4/13
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 4777/5/13
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 903/4/13
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 70/2014
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 465/4/15
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 1481/4/15
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 1793/4/15
 Beslut av Riksdagens justitieombudsman dnr 1934/4/15
 Beslut av Norra Finlands förvaltningsdomstol, dnr 00975/15/6299, angiven 16.3.2017.
 Högsta förvaltningsdomstol, 2016:73.

Lagar, författningar och folkrättsliga avtal

Luftfartslagen (864/2014)
Språklagen (423/2003)
Lag om främjande av integration (1386/2010)
Lagen om Rundradion Ab (1380/1993)
Lag om statsandel för kommunal basservice (1704/2009)
Lag om diskrimineringsombudsmannen (1326/2014)
Sametingslagen (974/1995)
Lag om stödjande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre (980/2012)
Samiska språklagen (1086/2003)
Hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010)
Utsökningsbalken (705/2007)
Teckenspråklagen (359/2015)
Diskrimineringslagen (1325/2014)

Statsrådets förordning om regionförvaltningsverken (906/2009)
Statsrådets förordning om närings-, trafik och miljöcentralerna 1392(2014)
Statsrådets förordning om verkställigheten av språklagen (433/2004)
Statsrådets förordning om polisinrättningarnas distrikt (415/2013) PORA III
Statsrådets förordning om kommunernas språkliga status åren 2013–2022 (53/2012)

Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk (FördS 23/1998)
Europeiska människorättskonventionen (FördS 19/1990)
Ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter (FördS 2/1998)
FN:s konvention om barnets rättigheter (FördS 60/1991)
FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Regeringens propositioner och material från utskotten

RP 233/1994 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av språklagen.
RP 92/2002 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till ny språklag och lagstiftning som har samband med den.
RP 46/2003 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag samisk språklag.
RP 185/2010 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om främjande av integration och ändring av vissa lagar som har samband med den.
RP 62/2013 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om sammanslagning av berättelsen om regeringens åtgärder och statens bokslutsberättelse.

RP 294/2014 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till teckenspråkslag.

RP 79/2014 rd, Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av luftfartslagen och 14 § i sjöräddningslagen. GrUU 47/2005 rd, Grundlagsutskottets utlåtande, Regeringens proposition med förslag till lagar om Luftfartsverket, Luftfartsförvaltningen och avgift för övervakning av flygtrafiken samt om ändring av vissa lagar som har samband med dem.

GrUB 25/1994 rd, Grundlagsutskottets betänkande nr 25 om regeringens proposition med förslag till ändring av språklagen.

GrUB 1/2014 rd, Grundlagsutskottets betänkande, Regeringens årsberättelse 2012.

GrUU 10/2014 rd, Grundlagsutskottets utlåtande. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till miljöskyddslag och till lagar om ändring av vissa lagar som har samband med den.

Rsv 346/2014 rd, Riksdagens svar, Regeringens proposition till riksdagen

Remissvar/Utlåtande

City- Sámit ry, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Esbo stad, Tillämpningen av språklagstiftningen, 30.5.2016, JM 1/58/2016.

Helsingfors stad, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Centralförbund för Mentarl Hälsovård rf, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Kehitysvammaliiton Selkokeskus, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Dövas förfund rf, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Hörselskadade Barns Föräldraförbund rf, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Centralförbundet för Barnskydd, Tillämpningen av språklagstiftningen,, 6.6.2016, JM 1/58/2016.

Regionsförvaltningsverket i Västra och Inre Finland, Tillämpningen av språklagstiftningen, 8.6.2016, JM 1/58/2016.

Moniheli ry, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Religionernas samarbete i Finland, Resa-forumet, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Social- och hälsovårdsministeriet, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Svenska Finlands Folkting, Förverkligande av de språkliga rättigheterna i Finland, 10.6.2017, JM 1/58/2016.

Sametinget, Tillämpningen av språklagstiftningen, 27.6.2016, JM 1/58/2016.

Sametinget, Reform av samiska språklagen.

SámiSoster ry, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Regionförvaltningsverket, till justitieministeriet, Tillämpningen av språklagstiftningen, 8.6.2016, JM 1/58/2016.

Finlands Ungdomssamarbete – Allians rf, Tillämpningen av språklagstiftningen,

10.6.2016, JM 1/58/2016.

Suomen Venäjänkielisten yhdistysten liitto, FARO, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Sydskustens landskapsförbund r.f, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Tammerfors stad, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Institutet för hälsa och välfärd, Tillämpningen av språklagstiftningen, 31.5.2016, JM 1/58/2016.

Tuglas-seura ry:s anförande i justitieministeriets samrådsmöte 17.5.2016.

Tuglas-seura ry, Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Vasa stad, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Valvira, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Vanda stad, Tillämpningen av språklagstiftningen, 9.6.2016, JM 1/58/2016.

Teckenspråksnämnden (Institutet för de inhemska språken), Tillämpningen av språklagstiftningen, 10.6.2016, JM 1/58/2016.

Diskrimineringsombudsmannens byrås anförande i justitieministeriets samrådsmöte 17.5.2016.

Annat

Europarådets ministerkommitté, Resolution CM/ResCMN(2012)3, om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, antagen 1.2.2012.

Europarådets ministerkommitté, Resolution CM/ResCMN(2017)1, om genomförandet i Finland av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter, antagen 15.3.2012.

Fjärde rapport om Finland av Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter (ACFC/OP/IV/2016(002), godkänd 24.2.2016, publicerad 6.10.2016.

Behörighets- och språkkunskapsstadga, Fullmäktige för Vasa sjukvårdsdistrikt, 24.11.2014.

Språkprogram, Vasa sjukvårdsdistrikt, uppdaterat 10.2.2014.

Delegationen för språkärenden, meddelande 21.10.2016,

http://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kieliryhmat-ja-ministeri-lindstrom-keskustelivat-ensimmaisilla-kieliasiaihin-neuvottelupaivilla?_101_INSTANCE_0tW6d2FGIU8O_languageId=sv_SE.

Lapplands sjukvårdsdistrikt (2015): Plan för ordnande av hälso- och sjukvård 2013-2016. Uppdatering för åren 2015-2016. Medlemskommunerna inom området för Lapplands sjukvårdsdistrikt. Godkänd av samkommunfullmäktige 10.6.2015.

Ohje kotoutumisen edistämistä annetun lain (1386/2010) soveltamisesta työ- ja elinkeinotoimistoissa, TEM 642/07.10.02/2015.

OYS-erityisvastuun erikoissairaanhoidon järjestämissopimus 2013–2016.

Beslut om användningen av engelska i terminalområdet Kirkenes, LVM 1826/08/2016.

Beslut om samhällsomfattande tjänster som avser postpaketjänster. Kommunikationsverkets beslut 788/911/2016.

Bolagsinnehavet i arbete – En tillväxtskapande ägarpolitik, Statsrådets principbeslut

om statens ägarpolitik 13.5.2016.

Viestintäviraston päätös Itella Posti oy:n nimeämisestä yleispalveluyritykseksi kotimaasta lähetettävien enintään 10 kilon painoisten postipakettien postipalvelun tarjontaan; 29.12.2011, Kommunikationsverkets beslut 1645/9210/2011.

Möten och intervjuer

Expertmöte professor Pirjo Hiidenmaa (delegationen för språkärenden), chef för enheten för kundrelationssystem Sami Koponen och språkvårdare Jenni Viinikka (Fpa), direktör Katri Seppälä (Terminologicentralen), utbildningsansvarig Annastiina Viertio (Institutet för de inhemska språken), 22.3.2017.

Expertintervju med Folktinget 29.2.2017.

Möte med VR 10.11.2016.

Möte med Posti Oy 19.12.2016.

Möte med Finavia 21.11.2016.

Expertmöte med universitetslektor Harry Lunabba 1.2.2017.

Möte med Åbolands sjukhus 13.1.2017, verkställande direktör Reijo Grönfors, personal- och utvecklingschef Susanna Friman, ekonomichef Mona Rönnholm.

Möte med Lapplands sjukvårdsdistrikt 3.1.2017 (videomöte) (Jari Jokela, Jukka Mattila, Mari Haataja, Tarja Kainulainen-Liiti, Mikko Häikiö, Kati Koivunen).

Möte med Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt 19.12.2016 (verkställande direktör Aki Lindén, specialplanerare Johanna Lindholm).

Möte med Vasa sjukvårdsdistrikt 13.1.2017; (sjukvårdsdistriktets direktör Leena Setälä, ordförande för nämnden för den språkliga minoriteten i distriktet Risto Nurmela, ekonomichef Mona Rönnholm).

Möte med Vasa centralsjukhus 17.11.2016 (sjukvårdsdistriktets direktör Göran Honga).

Möte med nämnden för den språkliga minoriteten i Vasa sjukvårdsdistrikt 16.11.2016.

Möte med Soite, 17.11.2016; (ledande överläkare Pirjo Dadnell).

Webbsidor

www.stm.fi/mielenterveys

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=174&lang=finni

www.samisoster.fi/muitogiisa

Yles webbnyhet 22.12.2015 klo 13:01

http://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/saamen_kieliteko_-_palkinto_saamenkieliselle_masennuksen_omahoito-ohjelmalle/8544469

<http://www.sosiaalikollega.fi/uutiset/saamenkielisen-muistisairaanhoidon-avuksi-fraasisanakirja> (viitattu 5.1.2017).

<http://stm.fi/sotepalvelut/jarjestelma-vastuut>,

Statistikcentralen, Befolkningsstrukturen. Språk efter ålder och kön enligt landskap 1990–2015.

Institutet för de inhemska språken (<http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/karjala>
<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset>)
http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html,
<http://www.stat.fi/meta/til/vaerak.html>
 In- och utvandring efter ut-/invandringsland, kön och språk 1990–2015, Statistikcentralen (5.12.2016).
 Statistikcentralen, befolkningsstatistik 2014, 2015. <http://www.stat.fi/til/vrm.html>.
 Statistikcentralen, nativitet., <http://www.stat.fi/til/synt/index.html>
 Institutet för de inhemska språken
http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/suomen_viittomakielet
<http://www.maistraatti.fi/fi/lomakkeet/>
www.valtionkoulukodit.fi,
 Finlands Kommunförbund,
<http://www.kunnat.net/fi/kunnat/ruotsinjakaksikielisetkunnat/Diasarjat%20kuntien%20toiminnasta/2016-01-ruotsin-ja-kaksikieliset-kunnat.pdf>
www.sotkanet.fi,
<http://www.kotus.fi/kielitieto/kiellet/saame>
www.soite.fi, (24.2.2017)
www.vvshp.fi 9.3.2017.
www.stm.fi/sosiaalipalvelut
<https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotte.et/Sivut/Eduskuntaryhmät-rasismia-ja-väkivaltaa-vastaan.aspx>
<http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/maahanmuuttajat/mainio.html>
<http://vnk.fi/omo/omistajapolitiikka-ja-ohjaus1>
<http://vnk.fi/omistajaohjaus/yhtiot>
www.finrail.fi
http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/maahanmuuttajien_koulutus/kielen_opetus_ja_oppiminen/maahanmuuttajien_aidinkielen_opetus/maahanmuuttajien_aidinkiel_en_opetus/oman_aidinkielen_opetus_ja_opetuksen_jarjestaminen,
http://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutustilastoja/maahanmuuttajien_koulutus

BILAGA 1

Uppföljningstabell Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2013	
Granskningsobjekt	Uppföljning
Internationella konventioner	I december 2014 gav Finland sin fjärde rapport om verkställandet av ramkonventionen för skydd av nationella minoriteter. Europarådets rådgivande kommitté som övervakar konventionen besökte Finland i oktober 2015 och träffade presidiet för delegationen för språkärenden den 5 oktober 2015. I mars 2017 publicerade Europarådets ministerkommitté en resolution (CM/ResCMN(2017)1), i vilken Finland ges rekommendationer bland annat vad gäller verkställandet av nationalspråksstrategin och samernas rättigheter. Finlands senaste rapport om verkställandet av stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk härstammar från 2010. Man kom till ett förhandlingsresultat om den nordiska samekonventionen i december 2016. Meningen är att ratificeringen ska börja beredas 2017. Enligt konventionen ska konventionen godkännas av sametingen före konventionsstaternas undertecknande. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det fakultativa protokollet till den trädde i kraft i Finland den 10 juni 2016. Konventionen innehåller bestämmelser om bland annat teckenspråkets ställning.
Nationalspråksstrategin	En mellanrapport om nationalspråksstrategin publicerades den 13 maj 2015. Det är fråga om en uppföljningsrapport där man granskar åtgärder som vidtagits under regeringsperioden 2011–2015 i syfte att uppnå målen med nationalspråksstrategin. Nationalspråksstrategin är en långsiktig strategi, så mellanrapporten innehåller också rekommendationer om hur det strategiska arbetet ska fortsätta under regeringsperioden 2015–2019. Vid justitieministeriet har utarbetats en handlingsplan för nationalspråksstrategin, med hjälp av vilken det är meningen att de långsiktiga målen i strategin ska genomföras. Handlingsplanen publicerades den 28 februari 2017 (justitieministeriets utredningar och anvisningar 13/2017).

Språkbadsundervisning	Sedan 2014 har språkbadslärare utbildats inom ramen för det utbildningsprogram som erbjuds i samarbete mellan Vasa universitet och Åbo Akademi. Vasa universitets utbildning och forskning som leder till examen flyttas hösten 2017 till Jyväskylä universitet, men Åbo Akademi erbjuder även hösten 2017 i Vasa en klasslärautbildning inom vilken det finns möjlighet att specialisera sig på språkbad. Dessutom startar Åbo Akademi hösten 2017 i Vasa en barntädgårdslärautbildning där man specialiserar sig på språkbad. I grunderna för läroplanen som förnyades 2014 (Utbildningsstyrelsens föreskrift 104/011/2014) finns en bestämmelse om tvåspråkig undervisning, till exempel språkbadsundervisning. I mars 2015 beviljade undervisnings- och kulturministeriet 3 miljoner euro i specialunderstöd för att utvidga språkbadsverksamheten. År 2016 överfördes beviljandet av understöd till Utbildningsstyrelsen, som beviljade statsunderstöd till ett belopp av sammanlagt 842 000 euro för att utvidga språkbadsverksamheten. I budgeten för 2017 konstateras att "stärkandet av språkkunskaperna fortsätter genom att stödja språkbad och språkförsök." En likadan summa har reserverats för statsunderstöd som 2016.
Småbarnspedagogik och grundläggande utbildning	År 2013 överfördes beredningen av lagstiftning kring samt förvaltningen och styrningen av småbarnspedagogiken och barndagvården från social- och hälsovårdsministeriet till undervisnings- och kulturministeriet. Ansaret för uppgifter som berör småbarnspedagogiken har överförts till regionförvaltningsverkens svenskspråkiga serviceenhet för undervisningsväsendet. Till följd av förändringen centraliserades alla uppgifter som berör svenskspråkig småbarnspedagogik i hela landet till en aktör, vilket främjar den svenskspråkiga befolkningens språkliga rättigheter. Åbo Akademi ordnar lärar- och barntädgårdslärautbildning på svenska. Helsingfors universitet har sedan 2016 erbjudit svenskspråkig klasslärautbildning. Hösten 2016 antogs 40 studerande och våren 2017 40 studerande för att avlägga examen.
Samarbets- och tjänstemannaorgan för språkfrågor	Det första nationalspråksnätverket verkade 2013–2015, och för att arbetet ska fortsätta har det tillsatts ett nytt nationalspråksnätverk för mandatperioden 2015–2019. Nationalspråksnätverket omfattar ministeriernas nationalspråkskontaktpersoner samt representanter från Finlands Svenska Folkting, Finlands Kommunförbund, Utbildningsstyrelsen och förbundet Suomalaisuuden Liitto. Dessutom har tvåspråkiga kommuner grundat egna nätverk som koordineras av Kommunförbundet. En ny delegation för språkärenden har tillsatts för mandatperioden 2016–2020. Delegationen har i uppgift att följa verkställandet och tillämpningen av språklagen och lagstiftningen kring denna samt att främja de språkliga rättigheterna. En ny samarbetsgrupp för teckenspråk har tillsatts för mandatperioden 2017–2019. Samarbetsgruppen behandlar ärenden med anknytning till teckenspråk som är aktuella vid statsrådet och strävar efter att säkerställa en bra informationsgång mellan centrala aktörer.

Tillämpning av språklagen i kommunikation	På webbplatsen för nationalspråksstrategin har publicerats kontrollistor för myndigheternas kommunikation. Även nationalspråksstrategin (statsrådets kanslis publikationsserie 4/2012) omfattar rekommendationer gällande beaktande av nationalspråken i kommunikation. Justitieministeriet utfärdade den 5 oktober 2015 en rekommendation om tillämpningen av språklagstiftningen i webbtjänster (JM 7/58/2015) till ministerier och deras förvaltningsområden samt domstolar. Statsrådets kansli utfärdade den 10 april 2017 en anvisning om vilka språkliga principer och riktlinjer som ska följas vid statsrådet (SRK/813/05/2016). Till anvisningarna har fogats en handlingsplan med utvecklingsåtgärder som stödjer statsrådets riktlinjer för språk och översättning för 2017–2020. Utvecklingsåtgärderna omfattar talrika åtgärder bland annat för att främja ett gott tjänstespråk och i synnerhet ett gott författningsspråk, förbättra tjänstemännens språkfärdigheter, utnyttja de terminologiska arbete som olika aktörer utför bättre än i nuläget samt i synnerhet bättre förutspå servicebehovet vad gäller språk- och översättningstjänster vid statsrådet. Riktlinjerna omfattar också åtgärder genom vilka man strävar efter att säkerställa tillgången till information på teckenspråk och samiska. I rekommendationen om statsförvaltningens kommunikation som publicerades i november 2016 betonas att det är viktigt att känna till de skyldigheter som språklagstiftningen medför och beakta olika språkgrupper i kommunikationen. Social- och hälsovårdsministeriet var det första ministeriet att publicera sin webbplats även på ryska, vilket är ett exempel på språklagens krav på en bättre service vad gäller språk. I riksdagens justitieombudsmans beslutspraxis har ansetts att en tvåspråkig myndighet ska använda båda nationalspråken i sociala medier (se t.ex. dnr 3746/4/13 eller dnr 2/4/16).
Språkfärdigheter vid rekrytering	I Statens arbetsmarknadsverks rekryteringsguide för statsförvaltningen, Valitse oikein, som publicerades 2013 behandlas bland annat behörighetskrav för språkfärdigheter och hänvisas till justitieministeriets rekommendationer och nationalspråksstrategin. Också i statens nya rekryteringsanvisningar som publicerades den 29 november 2016 (VM/2118/00.00.00/2016) behandlas språkfärdigheter som ett behörighetsvillkor för den tjänsteman som ska rekryteras.
Tillämpning av språklagstiftningen inom polisen	I mellanrapporten om nationalspråksstrategin informerade inrikesministeriet att det vid Österbottens polisinsrättnings huvudpolisstation i Vasa har inrättats en utvecklings- och stödfunktion för de svenskspråkiga polistjänsterna. Inom verksamheten finns heltidsanställd tvåspråkig personal med utbildning på högskolenivå. Denna utvecklingsfunktion betjänar alla polisenheter i svenskspråkiga ärenden. Verksamheten säkerställer tillgången till svenskspråkiga polistjänster och upprätthåller en lägesbild över tillgången till dessa tjänster samt utvecklar samarbetet mellan intressentgrupper i samarbete med Polisstyrelsen. Polisens ledningscentral och lägescentral har bland annat i uppgift att ge ut meddelanden om faror på båda nationalspråken. Polisyrkeshögskolan ordnar varje år en ansökan till polisutbildningen på svenska. Alla som studerar till polis undervisas i svenska.

	Riksdagens biträdande justitieombudsman har på eget initiativ undersökt hur polisinsrättningsreformen påverkar polisernas språkkvalifikationer och huruvida språkraven hindrar att poliser kan rekryteras för asyluppgifter för viss tid (dnr 4158/2/15 och 5511/2/15). Projektet PORA III, se kapitel 2 i berättelsen.
Tillämpning av språklagstiftningen vid tingsrätterna	Vid Österbottens tingsrätt i Vasa inrättades i september 2014 en finskspråkig avdelning. Avdelningens arbetsspråk är finska. Tingsrätten är tvåspråkig och befolkningsmajoritetens språk inom domstolens domkrets är svenska. Största delen av ärendena behandlas på finska vid tingsrätten. Den ökade användningen av finska beror på att tingsrätten får ärenden från områden utanför dess egentliga verksamhetsområde, bland annat utsökningsbesvär, jordrättsmål och företagssaneringsärenden. Regeringen har till riksdagen lämnat en proposition om en reform av tingsrättsnätverket (RP 270/2016 rd). Propositionen har bedömts påverka tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i praktiken.
NTM-centralerna	I början av 2015 inrättades vid NTM-centralerna i Tavastland och Mellersta Finland en svenskspråkig servicegrupp för att trygga servicen på svenska då uppgifter centraliserades till NTM-centraler som tidigare varit finskspråkiga. Svenskspråkig service produceras vid NTM-centralerna i Nyland och Österbotten. Förändringen genomfördes genom statsrådets förordning 1392/2014. Enligt de uppgifter justitieministeriet fått från NTM-centralerna finns det arrangemang för att trygga den svenskspråkiga servicen och servicen fungerar på ett smidigt och kundorienterat sätt.
Landskapsförbunden	Efter att lagen om utveckling av regionerna upphävdes den 20 januari 2014 och det utfärdades en ny lag om utveckling av regionerna och förvaltning av strukturfondsverksamheten (7/2014) finns inte längre några bestämmelser om de organ som verkar i anslutning till landskapsförbunden i syfte att utveckla de språkliga tjänsterna. I detaljmotiveringarna till den reviderade lagen (RP 190/2013 rd) konstateras att bestämmelsen i den tidigare lagen om att de landskapsförbund som har både enspråkiga och tvåspråkiga kommuner som medlemmar ska upprätta ett organ för utveckling av den språkliga servicen i landskapet föreslås bli struken som obehövlig. Enligt regeringens proposition ska ett landskapsförbund i egenskap av myndighet även i övrigt iakta bestämmelserna i språklagen. Enligt förarbetena kan landskapsförbunden inrätta ett organ som avses ovan om de anser det vara nödvändigt, men det ska inte längre krävas enligt lag.
Nödcentralsverket	Nödcentralsverket håller på att ta i bruk ett nytt nödcentralsdatasystem, Erica. Systemet tas i bruk under 2016–2017. I det nya datasystemet kan nödsamtal styras också till andra platser än närmaste nödcentral om det vid den närmaste nödcentralen råder rusning eller den av annan orsak inte kan svara. Enligt inrikesministeriet borde det nya nödcentralsdatasystemet betjäna bättre än tidigare på båda nationalspråken. Tolkjänst finns tillgänglig vid behov.
Samiska språk	Statsrådet godkände den 3 juli 2014 ett principbeslut om ett åtgärdsprogram för att blåsa nytt liv i skoltsamiska, enaresamiska och nordsamiska. Genom programmet stärker man bland annat den samiska småbarnspedagogiken och språkboverksamheten samt utvecklar undervisningen i samiska i hela landet. År 2013 grundades ett språkbo med undervisning i nordsamiska i

	Helsingfors och år 2015 i Uleåborg. Sametinget/byrån för samiska språket har för myndigheter gjort en enkät om förverkligandet av samiska språklagen under 2012–2014. Hösten 2016 publicerades utredningen samebarometern där man granskar tillgodoseendet av samiskspråkigas språkliga rättigheter inom samernas hembygdsområde. I bakgrunden för utredningen finns den utredning om samiskspråkig service som justitieministeriet låtit göra i samarbete med Giellagas-institutet vid Uleåborgs universitet. Syftet var att undersöka hur samiska språklagen förverkligas ur medborgarnas synvinkel: vilka upplevelser har samiskspråkiga i olika åldrar och i olika kommuner inom det samiska området vad gäller betydelsen av och tillgången till service på det egna språket. Tyngdpunkten låg på social- och hälsojänster. Enligt utredningen tillgodoses samernas rätt till service på samiska allmänt taget dåligt. Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av samiska språklagen lämnades till riksdagen våren 2017 (RP 44/2017 rd). I propositionen har beaktats de behov av förändringar som landskapsreformen och social- och hälsovårdsreformen medför.
Teckenspråk	Den nya teckenspråklagen trädde i kraft den 1 maj 2015. Den är en kortfattad allmän lag som syftar till att främja förverkligandet av de språkliga rättigheterna för dem som använder teckenspråk. Enligt lagen ska myndigheterna i sin verksamhet främja möjligheterna för dem som använder teckenspråk att använda och få information på sitt eget språk. Teckenspråklagen gäller både det finska och det finlandssvenska teckenspråket. Speciallagstiftningen innehåller konkreta bestämmelser om de språkliga rättigheterna för personer som använder teckenspråk. Diskrimineringslagen som trädde i kraft i början av 2015 är viktig även för personer som använder teckenspråk. Den av justitieministeriet tillsatta arbetsgruppen för teckenspråksfrågor har följt verkställandet av teckenspråklagen tillsammans med aktörer som representerar det teckenspråkiga samhället. Arbetsgruppens mandatperiod upphörde i slutet av 2016, och för att arbetet skulle fortsätta tillsattes en ny arbetsgrupp för 2017–2018. Våren 2016 gjorde arbetsgruppen upp en plan för praktisk tillämpning i vilket det framförs praktiska åtgärder för att öka medvetenheten om teckenspråklagen och för att tillämpa lagen i myndigheternas informering. Justitieministeriet publicerade den 19 januari 2016 en utredning om helhetssituationen för det finlandssvenska teckenspråket (justitieministeriets utredningar och anvisningar 2/2016). Enligt utredningen är det finlandssvenska teckenspråket särskilt hotat och det skulle behövas ett heltäckande program för att väcka liv i det. Vid Humanistiska yrkeshögskolan har startats ett av undervisnings- och kulturministeriet finansierat (250 000 euro) forsknings- och utbildningsprojekt på finlandssvenskt teckenspråk (2015–2017). Inom projektet bedriver man småskalig forskning och beskriver själva språket samt utbildar ledare som är experter på finlandssvenskt teckenspråk och som efter projektet kan fungera som bland annat familjelärare i teckenspråk, skolassistenter, översättare och tolkutbildare.

	Teckenspråksnämnden (Institutet för de inhemska språken) publicerade 2015 rekommendationer gällande kvaliteten på teckenspråkig översättning.
Romani	Justitieministeriet publicerade i februari 2014 en utredning om förverkligandet av romernas språkliga rättigheter (justitieministeriets utredningar och anvisningar 11/2014). Av utredningen framgick att lagstiftningsgrunden för romernas språkliga rättigheter i sig är i skick, och att problemen anknyter till det praktiska förverkligandet. Till de största praktiska problemen hör bristen på behöriga lärare och läromedel i romani. I maj 2015 ordnades ett samråd om romernas språkliga rättigheter. I ovan nämnda utredning förslags att ett sådant tillfälle ska ordnas. Tillställningen ordnades av delegationen för romska ärenden i samarbete med bland annat justitieministeriet. Finlands första program för romerna i Finland (ROMPO) har pågått under 2010–2017. En styr- och uppföljningsgrupp tillsatt av social- och hälsovårdsministeriet koordinerar genomförandet av Rompo.

STATSRÅDETS KANSLI

SNELLMANSGATAN 1, HELSINGFORS
PB 23, 00023 STATSRÅDET
tfn 0295 16001
info@vnk.fi
vnk.fi/publikationer

ISBN: 978-952-287-474-0 PDF
ISBN: 978-952-287-473-3 tryckt
ISSN: 2323-962X PDF
ISSN: 2341-7129 tryckt